

ბიულეტენი

№ 11
1998
ივნისი

საქართველოს
სტრატეგიული კვლევებისა
და განვითარების ცენტრი

- უილა ვალუაი
- ეკონომიკური
თავისუფლების ინდექსი
- საქართველოს
საგანგო სისხვევა
- ეკონომიკური
ვიეონილვა

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

პროექტის დაფინანსებისათვის
განსაკუთრებულ მადლოზას ვუხდით
ფრიდრიხ ებერტის ფონდს

C 99 - 02467

შინაარსი

პრიმორული ფანდუქია შიდა ვალები	2
დავით აბაღლოშვილი ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი	9
დავით ლომიძე საქართველოს საბანკო სისტემა	20
დავით ლომიძე გიორგი ბარბაქაძე ეკონომიკური მიმონიღვა	43

„Index der Wirtschaftsfreiheit. Bankensystem Georgiens“, Seminarmaterialien
vom 24. September 1998
(„Schida walebi. ekonomikuri tawisuplebis indeksi. saqartvelos sabanko
sistema“)

შიდა ვალაჰი

გრიგორ ზანცულია

დღევანდელ საქართველოში ძალზედ აქტუალურ საკითხად წარმოგვიდგება ქვეყნის სამინაო ვალები. შეიძლება ითქვას, რომ ეს საკითხი ბევრად უფრო აინტერესებს საზოგადოებას, რადგან უმეტეს შემთხვევაში პირდაპირი კავშირი აქვს მათ ჯიბესთან.

შიდა ვალის სტრუქტურა ჯერჯერობით საკოლოდ არ არის დაზუსტებული

თავიდანვე უნდა აღინიშნოს, რომ დღევანდელი შეუძლებელია შიდა ვალზე, როგორც ერთიან კონკრეტულ თანხაზე საუბარი. ეს განპირობებულია არა მარტო იმით, რომ შეუძლებელი გახდა შიდა ვალის ცალკეულ პუნქტებში შემავალი თანხის მოცულობის განსაზღვრა, არამედ იმით, რომ ჯერჯერობით სახელმწიფომ ვერ შეძლო შიდა ვალის სტრუქტურის განსაზღვრა, ე.ი. ჯერ არ არის საბოლოოდ განსაზღვრული, თუ რა შეიძლება ჩაითვალოს შიდა ვალად და რა არა.

შიდა ვალის მნიშვნელოვან პუნქტს, სახელმწიფოს ერთ-ერთ გარდაუვალ ფინანსურ პრობლემას,

რომელიც მოსახლეობის სოციალური დაცვის მექანიზმს უკავშირდება და ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალური საკითხია დღესდღეობით, ყოფილი სახელმწიფო-კომერციულ ბანკებში მოქალაქეთა ანაბრებზე რიცხული ფულადი სახსრები წარმოადგენს.

1993 წლის 3 აგვისტოს მდგომარეობით მოქალაქეთა ანაბრებზე რიცხული ფულადი ნაშთების მოცულობამ 27 250 მილიონი კუპონი შეადგინა, რომელიც ირიცხებოდა 4 450 ათას ანაბრო ბარათზე (იხ. ცხრ. N 1).

თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ მანეთის კუპონით და შემდეგ კუპონის ლარით შეცვლის პერიოდში სახელმწიფოს მიერ გადაცვლის თანაფარდობა შეადგენდა: 1 მან. — 1 კუპონზე, ხოლო 1 000

ანაბრებზე რიცხული თანხის დეკლარირებული ღირებულება დაახლოებით 13 949 მილიონ ლარს შეადგენს

000 კუპონი — 1 ლარზე, აღმოჩნდება, რომ დღევანდელი მდგომარეობით, 1993 წლის 3 აგვისტომდე სა-

ცხრილი N 1

მოქალაქეთა ანაბრებზე რიცხული თანხა

წლები	ანაბრებზე რიცხული თანხა წლის ბოლოსათვის მილიონებში	ანაბრებზე რიცხული თანხის ნაზარდი წლების მიხედვით, მილიონებში		
		სულ	მათ შორის	
			სოციალურად დაუცველი მესაბრებები	დანარჩენი მესაბრებები
1985	4 864	4 864	1 216	3 648
1989	6 893	2 029	507	1 522
1990	8 103	1 210	303	907
1991	12 156	4 053	1 013	3 040
1992	20 018	7 862	1 966	5 896
1993 წ. 03.08	27 250	7 232	1 808	5 424

ფინანსთა სამინისტროს მონაცემების საფუძველზე

ცხრილი N 2

ანაბრებზე რიცხული თანხის დეკლარირებული ღირებულება

წლები	ანაბრებზე რიცხული თანხის ნაზარდი წლების მიხედვით მილიონებში	საქართველოში მოქმედი ვალუტის კურსი დოლართან მიმართებაში	ანაბრების ღირებულება მილიონ დოლარებში	ანაბრების რეალური ღირებულება მილიონ ლარებში
1985	4 864	0,66 მან. — 1 დოლ.	7 369,7	9580,6
1989	2 029	1 მან. — 1 დოლ.	2 029	2637,7
1990	1 210	2 მან. — 1 დოლ.	605	786,5
1991	4 053	6 მან. — 1 დოლ.	675,5	878,15
1992	7 862	191 მან. — 1 დოლ.	41,16	53,5
1993 წ. 03.08	7 232	751 მან — 1 დოლ	9,6	12,5
სულ	27 250		10729,96	13948,95

ფინანსთა სამინისტროს მონაცემების საფუძველზე

ქართველოს მოსახლეობის მიერ გამოშვებულმა და ბანკში ჩადებულმა თანხამ შეადგინა მხოლოდ 27 250 (ოცდაშვიდიდათას ორას ორმოცდაათი) ლარი.

რა თქმა უნდა ცხადია, რომ ეს ციფრი რეალურობისგან ძალიან შორსაა. მართალია დღევანდელი მდგომარეობა იმდენად გამოინაგრობო მოსახლეობის მიერ ანაბრებზე შეტანილი თანხის რეალური ღირებულება, მაგრამ მიახლოებით გათვლებით ეს თანხა 13 949 მილიონ ლარის ფარგლებში მერყევობს (იხ. ცხრ. N 2). მართალია ეს ციფრი არ ასახავს ზუსტად ანაბრებზე არსებული რეალური თანხის მოცულობას, მაგრამ მიახლოებით წარმოდგენას მაინც გვიქმნის ამ მხრივ.

საქართველოს მთავრობამ 1995 წლიდან დაიწყო

ციის პროცესი 2000 წლისათვის არა მარტო არ დამთავრდება, არამედ შეიძლება დაწყებულიც არ იყოს. შიდა ვალის ერთ-ერთი შემადგენელი ელემენტია საქართველოს მთავრობის დავალებით ქვეყნის სანარმოებისა და ორგანიზაციების მიერ თურქმენეთიდან მონოდებული ბუნებრივი აირის საფასურის გადახდის სანაცვლოდ გადატვირთული და გადასატვირთი პროდუქციის ანაზღაურებაში არსებული დავალიანება. 1998 წლის 1 იანვრისათვის ორგანიზაციებისადმი სახელმწიფოს შიდა ვალი შეადგენდა 3,369 მილიონ ლარს, რომელთაგან 1,5 მილიონის ვაჭმარება 1998 წლის ბუჯეტითაა გათვალისწინებული.

უნდა აღინიშნოს, რომ ბუნებრივ აირში პროდუქ-

ცხრილი N 3

ანაბრებზე რიცხული თანხის ინდექსისათვის მეთოდ

წლები	პირველ 1000 მანეთზე (კუპონზე)		დანარჩენ ყოველ 100 მანეთზე (კუპონზე)	
	ინდექსაციის კოეფიციენტი	ინდექსირებული თანხა (ლარებში)	ინდექსაციის კოეფიციენტი	ინდექსირებული თანხა (ლარებში)
01.01.92	0.1	100	0.01	10
01.01.93	0.01	10	0.002	2
03.08.93	0.002	2	0.001	1

შეშობა ანაბრების ინდექსაციის საკითხზე და 1997 წლის ბოლოსათვის შემუშავებული იქნა მექანიზმი,

ანაბრების ინდექსაციისათვის გამოყოფილი თანხა მათი რეალური ღირებულების 3,6 %-ია

რომლის მიხედვითაც მოხდება მოსახლეობის მიერ ანაბრებზე შეტანილი თანხის განაღდება (იხ. ცხრ. N 3). მოსახლეობის ანაბრებზე რიცხული ფულადი სახსრების ინდექსაციისათვის ფინანსთა სამინისტროს 502 მილიონი ლარი აქვს მოთხოვნილი, რაც ანაბრებზე რეალურად არსებული თანხის 3,6 პროცენტს შეადგენს. შემუშავებული მექანიზმის მიხედვით გათვალისწინებულია ჯერ „სახელობით“ ანაბრებზე რიცხული თანხის, ხოლო შემდეგ „წარმომდგენე“ ანაბრების ინდექსაცია.

ინდექსაციის პროცესი 2000 წლისათვის უნდა დამთავრდეს. თუმცა საკვირველია საქართველოს დეფიციტურმა ბიუჯეტმა სად უნდა გამოახდინოს სამ წელიწადში 502 მილიონი ლარი (აქედან 492 მილიონი ბოლო ორ წელიწადში). თუ გაითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ 1997 წელს სოციალურად ყველაზე დაუცველ მესაბრებთა (პირველი კატეგორიის ინვალიდები) „სახელობითი“ ანაბრების ინდექსაციისათვის გამოყოფილი 5 მილიონი ლარი არ დახარჯულა (წლის ბოლოსათვის გაერთიანებულ ქართულ ბანკს“ გადაერიცხა მხოლოდ 500 ათასი ლარი) და ასეთივე სიტუაციაა ჯერჯერობით ნელსაც (ამ განცხადების გაკეთების საშუალებას იძლევა ფინანსთა სამინისტროში ინდექსაციის მიმდინარეობის შესახებ ინფორმაციის არ არსებობა), შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ასეთი ტემპების მქონე ინდექსა-

ციის გადატვირთვის შედეგად წარმოქმნილი სახელმწიფო ვალის 3,369 მილიონი ლარით შემოფარგვლა გარკვეულ ეჭვს იწვევს, რადგან ჯერჯერობით გაურკვეველია, თუ რა რაოდენობის ბუნებრივი აირი იქნა მოწოდებული კონკრეტულად გადატვირთული პროდუქციის საფასურში და არც სახელმწიფოს კრედიტორი ორგანიზაციების ზუსტი ნუსხა არსებობს. მოცემული თანხის დადგენა მოხდა მხოლოდ იმ განცხადებების საფუძველზე, რომელიც ორგანიზაციებმა გააკეთეს, მათ მიერ ბუნებრივი აირის საფასურში პროდუქციის გადატვირთვის თაობაზე.

შიდა ვალის ერთ-ერთ პუნქტს წარმოადგენს სსრკ საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის ბანკის მი-

გუმბარძივი აირის საფასურის გადახდის სანაცვლოდ გადატვირთული და გადასატვირთი პროდუქციის ანაზღაურებაში არსებული დავალიანება დადგინდა ისე, რომ არ არის განსაზღვრული კრედიტორ ორგანიზაციისათვის ზუსტი სია.

ერ ბლოკირებული, ამავე ბანკის თბილისის განყოფილებაში ანგარიშზე რიცხული თანხები, რომელთა ეტაპობრივი ანაზღაურებისათვის გამოყოფილია შესაბამისად ფიზიკური პირებისათვის 1,5 მლნ ლარი და იურიდიული პირებისათვის 8,7 მლნ ლარი. ფიზიკურ პირთა ანგარიშებზე რიცხული თანხების ინდექსაცია 1997 წლიდან უნდა დაწყებულიყო, რისთვისაც ბიუჯეტში 300 ათასი ლარი იქნა გამოყოფილი. ინდექსაცია უნდა მომხდარიყო შემდეგი წესით:

— თანხა 100 დოლარის ჩათვლით ანაზღაურდება მთლიანად.

— თანხა 100 დოლარის ზევით ანაზღაურდება 20 %-ის ოდენობით.
 — ანაზღაურება უნდა მომხდარიყო ეროვნულ ვალუტაში კურსით 1 დოლარი — 1,3 ლარი.
 თავიდანვე უნდა აღინიშნოს, რომ შარშან ბიუჯეტში ინდექსაციისათვის გამოყოფილი 300 ათასი ლარი არ დახარჯულა და ჯერ გაუგებარია, თუ რა

სსრკ საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის განის მთავარი პოლიტიკური აზრები განის თვლიან განყოფილების ანგარიშზე რიცხვითი თანხების გამო სახელმწიფოს ვალი 10,2 მილიონ ლარს შეადგენს და მათი დაბრუნება აქვძვევება.

ბედი ეწევა წლებადღელ ბიუჯეტში ფიზიკური და იურიდიული პირების ბლოკირებულ ანაზღაურების ინდექსაციისათვის გამოყოფილ შესაბამისად 100 ათას და 200 ათას ლარს.

არსებული სიტუაცია აქაც არ იძლევა ოპტიმისტური პროგნოზების გაკეთების საშუალებას, რომ ეს თანხები წელს მაინც დაიხარჯება, რადგან არც ერთი ანგარიში განუვლია სამუშაოს შესახებ, რომელიც უნდა წარედგინოს ყოველი თვის ბოლოს ფინანსთა სამინისტროს, ჯერ არ არსებობს, რაც იმით შეიძლება აიხსნას, რომ ამ მხრივ ჯერ არაფერი გაკეთებულა.

ამრიგად, 10,2 მილიონი ლარი სახელმწიფოს ჯერ კიდევ ვალი აქვს სსრკ საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის ბანკის მიერ ბლოკირებული ამავე ბანკის თბილისის განყოფილების ანგარიშზე რიცხვითი თანხების გამო.

შიდა ვალის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია რუსეთის ცენტრალური ბანკის მიერ ამ ბანკის საკორესპონდენტო ანგარიშზე რიცხვითი საქართველოს იურიდიული პირების კუთვნილი სახსრების სახელმწიფოს საგარეო ვალის ანგარიშში ჩამონერის შედეგად წარმოქმნილი დაგაიანება. ამ ვალის მოცულობა ფინანსთა სამინისტროს მონაცემებით 585 ათასი ლარის ფარგლებში მერყეობს, მისი ეტაპობრივი ანაზღაურებისათვის კი 400 ათასი ლარია გამოყოფილი, რომელთაგან 200 ათასი 1998 წლის ბიუჯეტშია გათვალისწინებული.

ქვეყნის შიდა ვალის უმნიშვნელოვანეს პუნქტს თავისი მოცულობით შეადგენს საქართველოს მთავრობის მიერ ეროვნული ბანკიდან აღებული სესხი და მისი მომსახურების ხარჯები.

სხვა ზემოთ მოყვანილ შიდა ვალების პუნქტებშია განსხვავებით ამ ვალს ზრდის ტენდენცია ახასიათებს და ქვეყანაში არსებული მდგომარეობა ცხადყოფს, რომ ეს ტენდენცია შენარჩუნებული იქნება რამდენიმე წლის განმავლობაში მაინც. მაგრამ აუცილებელი აღნიშვნის ღირსია, რომ ეს ზრდის ტემპი ყოველწლიურად მცირდება.

საქართველოს მთავრობის მიერ ეროვნული ბანკიდან აღებული სესხების ზეგროვლამ მოცულობამ 1998 წლის დასაწყისისათვის 384,2 მილიონი ლარი შეადგინა. ვალის მომსახურების ხარჯებმა კი 1997 წელს 26,8 მილიონი ლარი. მასსადავამ, მთავრობის საერთო ვალმა ეროვნული ბანკიდან 411 მილიონი

ლარი შეადგინა. წლებადღელი ბიუჯეტით გათვალისწინებულია, რომ ეროვნული ბანკიდან აღებული ზღვრული სესხების მოცულობა გაიზარდოს 54 მილიონი ლარით, ხოლო საერთოდ ვალის მომსახურებისათვის 40მილიონი ლარია გამოყოფილი.

ქვეყნის შიდა ვალში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია საქართველოს რესპუბლიკის 1992 წლის სახელმწიფო შინაგანი მომგებიანი ობლიგაციების გამოშვებით წარმოქმნილ მთავრობის დაგაიანებას. ეს ის ფასიანი ქაღალდებია, რომლებიც უნდა გადაცვილიყო სსრკ-ს დროინდელ ე.წ. „სამპროცენტთან“ ობლიგაციებში.

1992 წელს საქართველოში გამოშვებული იქნა 5 მილიარდი მანეთის ოდენობის სახელმწიფო შინაგანი მომგებიანი სესხის ობლიგაციები ათი წლის ვადით. ყოფილი შენახვეული ბანკის ცნობით,

საქართველოს მთავრობის მიერ ეროვნული ბანკიდან აღებული სესხა 411 მილიონი ლარი შეადგინა, წლის ბოლოსათვის კი კიდევ მიწინაა 94 მილიონით გაიზარდა

ბით, 1992-94 წლებში რეალიზებული იქნა 5 811 395 000 კუპონის ობლიგაცია (კუპონი, რადგან 1993 წელს კუპონის ერთადერთ საგადახდელო საშუალებად გამოცხადების შემდეგ, ყოველგვარი ინდექსაციის გარეშე ხუთი მილიარდი მანეთის ღირებულების ობლიგაცია გადაიქცა ხუთი მილიარდი კუპონის ფასის ქაღალდად), აქედან შესყიდული იქნა 1 888 446 000 კუპონის ობლიგაცია. გათამაშებული იქნა 2 171 400 000 ოდენობის მოგება, რომლიდანაც განაღდებული იქნა 359 457 000 კუპონის.

მასსადავამ, დღესდღეობით საქართველოს მთავრობის ვალი ამ ობლიგაციების მიხედვით შეადგენს 6 434 892 000 კუპონს (4 622 949 000 კუპონის ძირითადი თანხა და 1 811 943 000 მოგებაზედრილი ობლიგაციების თანხა).

თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ საქართველოს მთავრობის ობლიგაციებით დაკავშირებით ინდექსაცია არ მოუხდენია, ოფიციალური გაცვლითი კურსით (1 000 000 კუპონი — 1 ლარი) დადასტავებული მთავრობის მთავრობის ვალი ობლიგაციების მფლობელებისადმი შეადგენს 6 435 ლარს.

ობლიგაციებით წარმოქმნილი ვალის 6 435 ლა-

ცხრილი N4

ოპლიგაციების ინდექსაციის მაჩვენებელი

თანხა კუპონებში	გასაცემი თანხა ლარებში	
1	1 000 000	20
2	500 000	10
3	250 000	5
4	100 000	2
5	75 000	1.5
6	50 000	1
7	10 000	0.2
8	5 000	0.1
9	1 000	0.02

რით შემოფარგულა ნამდვილად არარეალურია. ეს ფაქტი მთავრობაზე ადარს და შემუშავებული იქნა ობლიგაციების ინდექსაციის მექანიზმი (იხ. ცხრ. N4).

ინდექსაციის შედეგად ობლიგაციათა მფლობელთა მიმართ სახელმწიფოს დაგაიანებამ 130 ათასი ლარი შეადგინა. რა თქმა უნდა ეს თანხა გაცი-

და. 1998 წლის ბიუჯეტში გათვალისწინებულია სახაზინო ვალდებულებების ქვეყნის ბიუჯეტის 32 მილიონი ლარით შევსება, თუმცა დღევანდელი დადასტავებული ეს ციფრი არარეალურად გვევლინება. მიუხედავად დადებითი ფაქტორებისა, სახაზინო ვალდებულებები მაინც წარმოადგენს შიდა ვალის ზრდის ერთ-ერთ წყაროს. 1997 წელს სახაზინო ვალ-

ცხრილი N 5

ოპლიგაციებით სახელმწიფოს ვალის რეალური მოცულობა (მილიონ ლარებში)

წელი	რეალიზებული ობლიგაციები	უკან დაბრუნებული	დარჩენილი	კურსი დოლართან	ღირებულება დოლარებში	ღირებულება ლარებში
1992	150.000	1.158	148.842	450	0.33	0.433
1993	2 846.392	1 181.537	1 664.855	10 000	0.166	0.216
1994	2 800.000	—	2 800.000	150 000	0.187	0.243
*	2 171.400	359.457	1 811.943	100 000	0.018	0.023
სულ	7 967.792	1 542.152	6 434.892		0.701	0.911

ფინანსთა სამინისტროს მონაცემების საფუძველზე

ოპლიგაციების ინდექსაციისათვის გამოყოფილი თანხა მათი რეალური ღირებულების დაახლოებით 14%-ს შეადგენს.

ლებით შეტია 6 435 ლარზე, მაგრამ მნიშვნელოვნად ჩამოეჭრა ვალის რეალურ მოცულობას, რომლის შესტად განსაზღვრა შეუძლებელია, მაგრამ მიახლოებით 911 ათას ლარს შეადგენს (იხ. ცხრ. N5).

ობლიგაციების ინდექსაციისათვის გამოყოფილი თანხა მათი რეალური ღირებულების დაახლოებით 14%-ს შეადგენს.

შეიძლება დარწმუნებით ითქვას, რომ ობლიგაციების ინდექსაციის პროცესი „წარმატებით“ ჩაივლის, რადგან 130 ათასის ღირებულების ობლიგაციის განაღდებასთან ერთად 70 ათასი ორგანიზაციულ საკითხებზე გამოყოფილი.

სახაზინო ვალდებულებები შიდა ვალის ერთადერთი პუნქტია, რომლის ზრდაც ჯერჯერობით დადებით მომენტად შეიძლება ჩაითვალოს.

სახაზინო ვალდებულებებით შიდა ვალის ზრდის ნეგატიური მხარეები ჯერჯერობით მთლიანად დადნობის მის პოზიტიურ მხარეებს. კერძოდ, სახაზინო ვალდებულებები გვევლინება ბიუჯეტის დეფიციტის შევსების ერთადერთ არანფლაციურ წყაროდ. მათი საშუალებით 1997 წლის ბიუჯეტის დეფიციტი შეივსო 5 822 287 ლარით. მართალია ეს შეტად მცირე თანხა, მაგრამ არ უნდა დავიწყოთ ის ფაქტი, რომ სახაზინო ვალდებულებების ინსტიტუტი 1997 წლის აგვისტოდან ამოქმედ-

დებულებებმა 5,8 მილიონით ბიუჯეტის დეფიციტის დაფარვასთან ერთად, 6 415 600 ლარის შიდა ვალდებულება წარმოქმნა. მარტის დასაწყისისათვის (4 მარტის 91 დღისათვის აუქციონის შემდეგ) დაუფარავმა ვალდებულებამ 6 316 000 ლარი შეადგინა. წლის ბოლოსათვის კი (თუ მიხვდნა 32 მილიონით ბიუჯეტის შევსება) ეს თანხა 40 მილიონს გადააჭარბებს.

სახაზინო ვალდებულებებთან მიმართებაში სახაზინო ვალდებულებების მიხედვით

სახაზინო ვალდებულებები შიდა ვალის ერთადერთი პუნქტია, რომლის ზრდაც ჯერჯერობით დადებით მომენტად შეიძლება ჩაითვალოს.

ბოლოდ ერთის თქმა შეიძლება, არც ბიუჯეტის შევსებისას 5,8 მილიონით და არც 6,4 მილიონ დაუფარავ ვალდებულებას იმდენი მნიშვნელოვანი ჯერჯერობით არა აქვს, რამდენიც თავად ამ სახაზინო აუქციონების შემოღების ფაქტს, კერძოდ იმ გამოცდილებას, რომელიც დაუტოვებდა ჩვენი ქვეყნის მთავარეზრებს ფასიანი ქაღალდებთან მიმართებაში, რაც ძალზე აუცილებელია დღევანდელი საქართველოსათვის.

სახაზინო ვალდებულებებით წარმოქმნილმა შიდა ვალმა 6,316 მილიონი ლარი შეადგინა და დაბაგილია, რომ ეს თანხა წლის ბოლოსათვის 40 მილიონამდე გაიზარდოს.

ლოში ოფიციალურად აღიარებული შიდა ვალის მოცულობამ შეადგინა 933,21 მილიონი ლარი, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ციფრები არ ასახავს რეალურ სურათს. მასში არ შედის ისეთი პუნქტები, როგორცაა:

* მოგებაზედრილი ობლიგაციები.

1997 წელს გამოშვებული სხვაგვარი პალატების აუდიტორების შედეგები

აუდიტორის ჩატარების თარიღი	1998 წელი													
	21.08.97	18.09.97	16.10.97	6.11.97	13.11.97	20.11.97	4.12.97	11.12.97	18.12.97	14.01.98	04.02.98	11.02.98	18.02.98	04.03.98
ფიზიკის ვადა	28	28	28	28	28	91	91	28	91	28	91	28	91	91
დღისათვის ვადა	18.09.97	16.10.97	13.11.97	06.02.98	11.12.98	19.02.98	05.03.98	08.01.98	19.03.98	11.02.98	06.05.98	11.03.98	20.05.98	03.06.98
სესიონების განაკვეთი	30,00%	23,82%	30,19%	36,27%	32,47%	37,10%	46,76%	44,51%	44,03%	35,41%	40,47%	35,81%	43,42%	42,20%
გამოცემული ემისიის მიცემა	1,000,000	1,290,000	2,500,000	1,000,000	2,750,000	1,100,000	1,000,000	2,900,000	800,000	1,800,000	1,200,000	2,000,000	1,350,000	1,350,000
გამოცემული ემისიის მიცემა	1,000,000	1,290,000	2,500,000	1,000,000	2,750,000	1,099,800	1,000,000	2,899,800	416,000	1,800,000	1,200,000	2,000,000	1,350,000	1,350,000
ნაზარდი ჯამი	977,199	1,227,756	2,442,842	916,020	2,682,749	1,005,493	894,309	2,802,774	374,345	1,751,815	1,088,689	1,945,746	1,216,523	1,219,860
შემოსავალი აუდიტორიდან	977,199	2,204,955	4,647,597	5,543,617	8,246,346	9,251,859	10,146,168	12,948,942	13,323,287	15,075,102	16,163,791	18,109,557	19,236,080	20,545,940
ნაზარდი ჯამი	22,801	22,744	57,358	83,980	67,751	94,307	105,691	97,026	41,656	48,185	111,311	54,234	133,477	130,140
დესკონტინენტის მიცემა	22,801	45,545	102,903	186,883	254,634	348,941	454,632	551,658	593,313	641,499	732,810	807,044	940,520	1,070,660
ბიუჯეტის შეცმა	977,199	1,192,142	2,397,097	3,313,117	3,495,846	4,501,359	5,395,668	5,447,942	5,822,287	6,674,302	4,762,991	4,908,757	5,035,480	5,245,340
ნაზარდი ჯამი	977,199	1,204,955	2,397,097	3,313,117	3,495,846	4,501,359	5,395,668	5,447,942	5,822,287	6,674,302	4,762,991	4,908,757	5,035,480	5,245,340
ბალანსი ბიუჯეტის	977,199	1,204,955	2,397,097	3,313,117	3,495,846	4,501,359	5,395,668	5,447,942	5,822,287	6,674,302	4,762,991	4,908,757	5,035,480	5,245,340
ნაზარდი ჯამი	977,199	1,204,955	2,397,097	3,313,117	3,495,846	4,501,359	5,395,668	5,447,942	5,822,287	6,674,302	4,762,991	4,908,757	5,035,480	5,245,340
ვალის მიმსაღრებლად სარგები		1,000,000	1,250,000	2,500,000	2,500,000			2,750,000	2,899,800	1,000,000	1,800,000	1,099,800	1,000,000	1,000,000
ნაზარდი ჯამი	1,000,000	1,290,000	2,500,000	4,750,500	4,750,500	4,750,500	7,501,000	7,501,000	10,400,800	13,200,800	13,200,800	14,300,600	15,300,600	15,300,600
დღუღარაგი სეს	1,000,000	1,290,000	2,500,000	3,500,000	7,500,500	4,850,300	5,850,300	5,999,600	6,415,600	5,515,800	5,515,800	5,715,800	5,966,000	6,315,000
დესკონტინენტის მიცემა		22,801	22,744	57,358	57,358			67,751	97,026	83,980	83,980	48,185	94,307	105,691
ნაზარდი ჯამი	1	22,801	45,545	102,903	102,903	102,903	102,903	170,654	170,654	2,657,681	351,661	399,846	494,153	599,844
აუდიტორის N	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5

— ყოფილი სსრკ-ს 1990 წლის სახელმწიფო უპროცენტო მიზნობრივი ობლიგაციების დაფარვის ვალდებულება.
— კოოპერატიულ ბინათმშენებლობასთან დაკავშირებული, ამავე ბანკის ბათუმის განყოფილების ანგარიშზე რიცხული საქართველოს იურიდიული პირების კუთვნილი სახსრების აღნაზღაურებლობით წარმოქმნილი დავალიანება.

დღეისათვის არსებული მონაცხადებით შიდა ვალის რეალური მოცულობა 14 381.281 მილიონ ლარია

შირეული სახელმწიფოს მიერ აღებული ვალდებულებები.
— მუნიციპალურ სანარმო „თბილტრანსში“ ხელშეკრულებით მომუშავე მძღოლების ბინებით დაკმაყოფილებით წარმოქმნილი ვალდებულება.
— მოსახლეობის მიერ სახელმწიფო ლატარიაში მოგებული ნივთების გაუნაღებლობით წარმოქმნილი დავალიანება.
— ყოფილი სსრკ „ინდუსტრია ბანკის“ მიერ ბლო-

კირებული, ამავე ბანკის ბათუმის განყოფილების ანგარიშზე რიცხული საქართველოს იურიდიული პირების კუთვნილი სახსრების აღნაზღაურებლობით წარმოქმნილი დავალიანება.

ეს გამოწვეულია იმით, რომ ამ პუნქტების მიხედვით შიდა ვალის მოცულობა ვერ არ არის ოფიციალურად დაანგარიშებული და ვინ იცის კიდევ რამდენი გაიზრდება ქვეყნის შიდა ვალი. პუნქტები, რომლებიც დაანგარიშებულია შიდა ვალის სახით, არ არის გათვალისწინებული თავისი რეალური ვალდებულებით. როგორც N7 ცხრილი ცხადყოფს, რეალური ციფრები შიდა ვალის მოცულობას 14 381.281 მილიონ ლარამდე ზრდის (ეს ციფრები არ აცხადებს პრეტენზიას აბსოლუტურ სისწორეზე, მაგრამ უფრო ახლოსაა რეალობასთან), რაც ბევრად უფრო სავალალო სურათს ქმნის.

სახელმწიფოს შიდა ვალი

ცხრილი N 7

დასახელება	ვალის რეალური მოცულობა	ინდექსაციისთვის გამოყოფილი თანხა	1998 წლის ბიუჯეტში გათვალისწინებული	ვალი 1998 წლის ბოლომდე	
				ინდექსაციისთვის	რეალურად
1 ყოფილი სახელმწიფო-კომერციულ ბანკებში მოქალაქეთა ანაზღაურებზე რიცხული ფულადი სახსრები	13 948.9	502	5	497	13943.9
2 ქვეყნის სანარმოებისა და ორგანიზაციების მიერ თურქმენეთთან მოწოდებული ბუნებრივი აირის საფასურის გადახდის სანაცვლოდ და გადატვირთული და გადასატვირთი პროდუქციის ანაზღაურებაში არსებული დავალიანება	3.369*	3.369	1.5	1.869	1.869
3 სსრკ საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის ბანკის მიერ ბლოკირებული, ამავე ბანკის თბილისის განყოფილებაში ანგარიშზე რიცხული თანხები					
ა) ფიზიკურ პირთათვის	1.5*	1.5	0.1	1.4	1.4
ბ) იურიდიულ პირთათვის	8.7*	8.7	0.2	8.5	8.5
4 რუსეთის ცენტრალური ბანკის მიერ ამ ბანკის საკორესპონდენტო ანგარიშზე რიცხული საქართველოს იურიდიული პირების კუთვნილი სახსრების სახელმწიფოს საგარეო ვალის ანგარიშში ჩამოწერის შედეგად წარმოქმნილი დავალიანება	0.585	0.400	0.200	0.200	0.385

5 საქართველოს მთავრობის მიერ ეროვნული ბანკიდან აღებული სესხის სესხის მომსახურების ხარჯები	411	411	54 40	465 40	465 40
6 საქართველოს რესპუბლიკის 1992 წლის სახელმწიფო შინაგანი მომგებიანი ობლიგაციების გამომწვებით წარმოქმნილი მთავრობის დავალიანება	0.911	0.130	0.130	—	0.781
7 სახაზინო ვალდებულებებით წარმოქმნილი ვალი	6,316	6.316	40	—	40
8 ყოფილი სსრკ-ს 1990 წლის სახელმწიფო უპროცენტო მიზნობრივი ობლიგაციების დაფარვის ვალდებულებებით წარმოქმნილი ვალი	—	—	—	—	—
9 კოოპერატიულ ბინათმშენებლობასთან დაკავშირებული სახელმწიფოს მიერ აღებული ვალდებულებები	—	—	—	—	—
10 მუნიციპალურ საწარმო „თილტრანსში“ ხელშეკრულებით მომუშავე მძღოლების ბინებით დაკმაყოფილებით წარმოქმნილი ვალდებულება	—	—	—	—	—
11 მოსახლეობის მიერ სახელმწიფო ლატარიაში მოგებული ნივთების გაუნაღლებლობით წარმოქმნილი დავალიანება	—	—	—	—	—
12 ყოფილი სსრკ „ინდუსტრიაბანკის“ მიერ ბლოკირებული, ამავე ბანკის ბათუმის განყოფილების ანგარიშზე რიცხული საქართველოს იურიდიული პირების კუთვნილი სახსრების აუნაზღაურებლობით წარმოქმნილი დავალიანება	—	—	—	—	—
სულ	14 381.281	933.21			14 501.835

* რეალური ციფრების არარსებობის გამო მითითებულია ის თანხები, რომლებიც სახელმწიფომ გამოყო რესტრუქტურისათვის.

ქაონოშიკური თავისუფლების ინდექსი

დავით ავალოვალი

მსოფლიოს სულ უფრო და უფრო მეტი ქვეყანა აღიარებს იმ ფაქტს, რომ თავისუფალი ეკონომიკა საფუძველია ზრდისა და აყვავებისა. ბაზრის წინააღმდეგ ბრძოლა უშედეგოა, ამიტომაც სახელმწიფო უნდა დაემორჩილოს ბაზრის მოთხოვნებს. თანამედროვე ეპოქა მოუწოდებს მსოფლიოს ქვეყნებს გასწავნან ბაზრის კარები, რაც გულისხმობს სავაჭრო ბარიერების მოხსნას, კაპიტალურ მოძრაობაზე შეზღუდვების გაუქმებას, იმ სანარმოთა პრივატიზებას, რომლებიც მანამდე სახელმწიფოს სადავეებში იყო მოქცეული. თუკი ბაზარს მიეცემა თავისუფლად და ლიად მოქმედების საშუალება, იგი ხელს შეუწყობს ქვეყანაში ეკონომიკურ ზრდასა და განვითარებას.

ეკონომიკურმა თავისუფლებამ იმდენად დიდი მნიშვნელობა შეიძინა უკანასკნელ პერიოდში, რომ წარმოიშვა ცალკეული ქვეყნების ეკონომიკის ლიბერალიზაციის კონკრეტული დონის განსაზღვრის საჭიროება. პიონერის როლი ამ საქმეში ამერიკულმა ორგანიზაციამ „პერიტივ ფაუნდემენტმა“ (Heritage Foundation) შეასრულა, რომელმაც უკვე 80-იანი წლების ბოლოს დაიწყო აღნიშნულ საკითხებზე მუშაობა. ორგანიზაციის მიზანი იყო შეემუშავებინა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნების ეკონომიკური თავისუფლების განსაზღვრელი ერთიანი მაჩვენებელი. ამის გაკეთება 1994 წელს მოხერხდა. მოყოლებული ამ პერიოდის „პერიტივ ფაუნდემენტი“ „ვოლ სთრით ჯორნალთან“ (Wall Street Journal) ერთად აწარმოებს მსოფლიოს 156 ქვეყნის რანჟირებას 10 მსხვილი ეკონომიკური ფაქტორის მიხედვით. რაც უფრო მაღალია ამა თუ იმ ფაქტორის ინდექსი, მით დიდია ეკონომიკაში მთავრობის ჩარევა და ნაკლები ეკონომიკური თავისუფლება. მთლიანობაში ანალიზი ეფუძნება 50 დამოუკიდებელი კონომიკურ პარამეტრს, რომლებიც დაჯგუფებული არიან შემდეგ 10 მსხვილ ფაქტორად: 1) **სავაჭრო პოლიტიკა**; 2) **დაბეგრვა**; 3) **მთავრობის ჩარევა ეკონომიკაში**; 4) **მონეტარული პოლიტიკა**; 5) **კაპიტალის მოძრაობა და უცხოური ინვესტიციები**; 6) **საბანკო საქმე**; 7) **ხელფასებისა და ფასების კონტროლი**; 8) **საავტორო უფლებები**; 9) **რეგულირება**; 10) **შავი ბაზარი**. ამ ათივე ფაქტორის გაერთიანებით მიიღება ერთიანი ინდექსი, რომელიც ქვეყნის ეკონომიკური თავისუფლების ხარისხს განსაზღვრავს. აღნიშნული ინდექსი ვარიერებს ერთსა და ხუთს შორის: რაც უფრო მაღალი მაჩვენებელი ხასიათდება ესა თუ ის ქვეყანა, მით უფრო ნაკლებია ეკონომიკური თავისუფლების დონე და პირქით. ამასთან თითოეულ შეფასებას თან ახლავს ნიშანი პლუს (+) ან მინუს (-) ან „სტაბილური“. ეს დამატებითი ინფორმაცია გვიჩვენებს, რომ შესაბამისად მოცემული ფაქტორი უმჯობესდება, უარესდება ან უცვლელი რჩება. თითოეული ქვეყნის შეფასების შედეგად მოხდა მათი დაჯგუფება ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის მიხედვით ოთხ მსხვილ ნაწილად:

- **თავისუფალი ქვეყნები**, რომელთა საშუალო ერთიანი მაჩვენებელია 1.99 ან ნაკლები;
- **შედარებით თავისუფალი**; ქვეყნები, რომელთა

ცხრილი N 1

ქაონოშიკური თავისუფლების ინდექსი

ქვეყნები	1998 შეფასება													
	1998 შეფასება	1997 შეფასება	1996 შეფასება	1995 შეფასება	ეაჭრობა	დაბეგრვა	მთავრობის ინტერვენცია	მონეტარული პოლიტიკა	უსტაბილური ინვესტიციები	სავაჭრო საქმე	ხელფასები ფასები	საკუთრების უფლებები	რეგულირება	შავი ბაზარი
1 შონ-კონგი	1.25	1.25	1.25	1.25	1	1.5	1	2	1	1	2	1	1	1
2 სინგაპური	1.30	1.30	1.30	1.25	1	3	1	1	1	2	1	1	1	1
3 ბაჰრეინი	1.70-	1.60	1.70	1.60	2	1	3	1	2	2	2	1	2	-
4 ახალი ზელანდია	1.75	1.75	1.75	—	2	3.5	2	1	2	1	2	1	2	1
5 შვეიცარია	1.90	1.90	1.80	—	2	3	3	1	2	1	2	1	3	1
6 აშშ	1.90	1.90	1.90	1.90	2	4	2	1	2	2	2	1	2	1
7 ლუქსემბურგი	1.95+	2.05	1.95	—	2	3.5+	3	1	2	2	2	1	2	1
7 ტაივანი	1.95	1.95	1.95	1.95	2	2.5	2	1	3	3	2	1	2	1
7 დიდი ბრიტანეთი	1.95	1.95	1.95	1.95	2	4.5	2	1	2	2	2	1	2	1
10 ბაჰამა	2.00	2.00	2.00	2.10	5	1	2	1	3	2	2	1	1	2
10 ირლანდია	2.00+	2.20	2.20	2.20	2	5	2	1	2	2	2	1	2	1+
12 ავსტრალია	2.05+	2.15	2.10	2.20	2	4.5	3	1	2	1	2	1	3	1+
12 იაპონია	2.05	2.05	2.05	1.95	2	4.5	1	1	3	3	2	1	2	1
14 ბელგია	2.10	2.10	2.10	—	2	5	2	1	2	2	2	1	3	1
14 კანადა	2.10	2.10	2.00	2.00	2	5	2	1	3	2	2	1	2	1
14 არაბეთის გაერთიანებული საამიროები	2.10	2.10	2.10	—	2	1	3	1	4	3	3	1	2	1
17 ავსტრია	2.15	2.15	2.05	2.05	2+	4.5	3	1	2	2	2	1	3	1
17 ჩილე	2.15+	2.25	2.45	2.50	2	3.5	1	3	2	3	2	1	2	2+
17 ესტონეთი	2.15+	2.35	2.35	2.25	1+	3.5	2	4	1	2	2	2	2	2+
20 ჩეხეთი	2.20-	2.05	2.00	2.10	2-	4-	2	2	2	1	2	2	2-	3+
20 პოლანდია	2.20-	2.00	1.85	—	2	5	3	1	2	1	3-	1	3-	1

ცხრილი N 1 ვაგრძელვა

ქვეყნები	1998 შეფასება	1997 შეფასება	1996 შეფასება	1995 შეფასება	ვაჭრობა	დაბეგვრა	მთავრობის ინტერვენციის მონეტარული პოლიტიკა	უცხოური ინვესტიციები	საბაჟო საშვებუნძღვარები	საგარეო ვაჭრობის უზღვევლობა	რეგულაციები	მაკროეკონომიკური	
139 სუდანი	4.20	4.20	4.10	4.22	5	5	3	5	4	4	4	4	4
140 მინამარი	4.30	4.30	4.30	—	5	3	5	4	4	4	4	4	5
140 რუანდა	4.30	4.20	—	—	5	5	4	2	4	5	3	5	5
142 ანგოლა	4.35	4.35	4.35	4.35	5	3.5	4	5	4	4	4	5	5
143 აზერბაიჯანი	4.40+	4.60	4.70	—	5	4	5	5	4+	4	5	4	4+
143 ტაჯიკეთი	4.40	—	—	—	5	5	4	5	4	4	4	4	5
145 თურქმენეთი	4.50	—	—	—	5	5	4	5	4	5	4	4	5
146 უზბეკეთი	4.55	—	—	—	5	4.5	4	5	4	5	4	4	5
147 კონგო (ყოფილი ზაირი)	4.70	4.20	4.20	—	5	5	4	5	5	5	4	5	5
147 ირანი	4.70	4.70	4.70	—	5	5	5	4	5	5	4	5	5
147 ლიბია	4.70	4.70	4.70	—	5	5	5	2	5	5	5	5	5
147 სომხეთი	4.70	4.70	4.70	—	5	5	5	5	4	5	3	5	5
147 ვიეტნამი	4.70	4.70	4.70	4.70	5	5	5	5	4	4	4	5	5
152 ბოსნია	4.80	—	—	—	5	5	5	4	5	4	5	5	5
153 ერაყი	4.90	4.90	4.90	—	5	5	5	5	5	5	5	4	5
154 კუბა	5.00	5.00	5.00	5.00	5	5	5	5	5	5	5	5	5
154 ლაოსი	5.00	5.00	5.00	—	5	5	5	5	5	5	5	5	5
154 ჩრ. კორეა	5.00	5.00	5.00	5.00	5	5	5	5	5	5	5	5	5

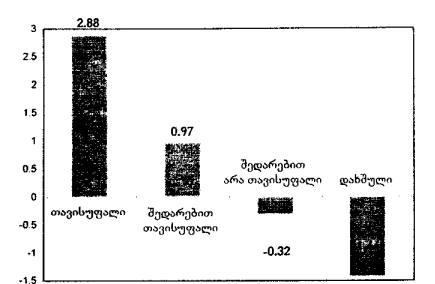
საშუალო ერთიანი მაჩვენებელი 2.00-სა და 2.99-ს შორისაა;

• შედარებით არათავისუფალი: ქვეყნები, რომელთა საშუალო ერთიანი მაჩვენებელი 3.00-სა და 3.99-ს შორისაა;

• დახშული: ქვეყნები, რომელთა საშუალო ერთიანი მაჩვენებელი 4.00 ან უფრო მაღალია; უფრო დაწვრილებით თითოეული ეკონომიკური ფაქტორის შესახებ ქვემოთ ვისაუბრებთ დღესდღეობით, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ეკონომიკური თავისუფლება ქვეყნის კეთილდღეობის ამაღლების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს გარანტს წარმოადგენს. თანამედროვე ეკონომიკური ზრდის თეორია, რომელიც 1983 წელს პროფესორ პოლ რომერის მიერ იქნა შემუშავებული, ძირითადად სწორედ ეკონომიკის ფართომასშტაბიან ლიბერალიზაციას ეფუძნება. კონკრეტულად კი ახალი ეკონომიკური ზრდის თეორია ექვს ძირითად პუნქტს მოიცავს, ესენია:

1. კაპიტალის დაცვა;
2. მთავრობის როლის შეზღუდვა;
3. ეკონომიკის გაღება სავაჭრო ვაჭრობისა და ინ-

არტ სულ მოსახლეზე მშპ-ს ზრდის ტემპები ბრავილანდია პერიოდში 1980-1993

ექსპედიციისათვის;

4. საკუთრებით უფლებებისა და სამართლებრივი ნორმების დაცვა;

5. სანარმო სექტორის განთავისუფლება სამთავრობო რეგულირებისა და კონტროლისგან;

6. ადამიანურ რესურსებში ინვესტირება;

როგორც ემპირიული გამოკვლევები ადასტურებენ, ეკონომიკური თავისუფლება მართლაცდა პირდაპირ კავშირშია ეკონომიკურ ზრდასთან. ეს ნათლად ჩანს შემდეგ ნახაზზე, სადაც მოცემულია ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით მთლიანი შიდა პროდუქტების (მშპ) ზრდის ტემპები ჩვენ მიერ ზემოთ დასახელებული ოთხივე კატეგორიის მიხედვით.

განვიხილოთ ეკონომიკური თავისუფლების ფაქტორები სათითაოდ:

ფაქტორი 1: **სავაჭრო პოლიტიკა.**

სავაჭრო პოლიტიკა უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია ეკონომიკური პოლიტიკის განსაზღვრისათვის.

სავაჭრო პოლიტიკის მუშაობის შიდა

შეფასება	პროტექციის დონე	კრიტიკუმი
1	ძალიან დაბალი	საშუალო ტარიფის განაკვეთი 4%-მდე და ან ძალიან დაბალი არასატარიფო ბარიერები.
2	დაბალი	საშუალო ტარიფის განაკვეთი 5%-დან 9%-მდე და ან დაბალი არასატარიფო ბარიერები.
3	ზომიერი	საშუალო ტარიფის განაკვეთი 10%-დან 14%-მდე და ან ზომიერი არასატარიფო ბარიერები.
4	მაღალი	საშუალო ტარიფის განაკვეთი 15%-დან 19%-მდე და ან მაღალი არასატარიფო ბარიერები.
5	ძალიან მაღალი	საშუალო ტარიფის განაკვეთი 20%-ზე მაღალი და ან ძალიან მაღალი არასატარიფო ბარიერები, რომლებიც ფაქტობრივად ხურავენ ბაზარს იმპორტისათვის.

რა ზომითაც მთავრობა ხელს უშლის სავაჭრო სავაჭრო ურთიერთობების განვითარებას, იმდენად ფერხდება ქვეყნის ეკონომიკური ზრდა. ამასთან სავაჭრო პოლიტიკას განსაზღვრელი ადგილი უჭირავს განვითარებადი ქვეყნების ინდუსტრიულიზაციის საქმეში.

მეთოდოლოგია. ამა თუ იმ ქვეყნის სავაჭრო პოლიტიკის შეფასებისას ძირითადად გამოიყენება შემდეგი სამი ფაქტორი: 1) ქვეყნის საშუალო სატარიფო განაკვეთი; 2) არასატარიფო ბარიერები, რაც გულისხმობს საიმპორტო ქვოტებს, ლიცენზირების მოთხოვნებს და სხვა იმპორტის შემზღვეველ დონისძიებებს; 3) კორუფცია საბაჟო სამსახურში ძალზე მნიშვნელოვანი პარამეტრია, ვინაიდან ქვეყანას შეიძლება დაბალი საბაჟო ტარიფები ჰქონდეს, მაგრამ სამაგიეროდ ამ ქვეყნის საბაჟოს თანამშრომლები მოითხოვდნენ მსხვილ ქრთამს ტვირთის გატარებისათვის.

ფაქტორი 2: **დაბეგვრა.**

გადასახადებებს, ასევე, ერთ-ერთი ძირითადი ადგილი უჭირავთ ეკონომიკური თავისუფლების განსაზღვრისათვის. ყველა სახის გადასახადი ზიანს აყენებს ეკონომიკურ საქმიანობას, ამიტომაც შედეგით გადასახადი აფერხებს ეკონომიკურ ზრდას.

მეთოდოლოგია. დაბეგვრის დონის შეფასებისას გამოიყენება შემდეგი პარამეტრები: 1) საშემოსავლო გადასახადის უმაღლესი განაკვეთი; 2) სავაჭრო-საშემოსავლო გადასახადის მუშაობის შიდა

სავაჭრო-საშემოსავლო გადასახადის მუშაობის შიდა

შეფასება	განაკვეთი	კრიტიკუმი
1	ძალიან დაბალი	არავითარი გადასახადები, ან ფიქსირებული გადასახადი 10%-ის ფარგლებში.
2	დაბალი	უმაღლესი განაკვეთი 25%-მდე, ან ფიქსირებული გადასახადი 10%-დან 20%-მდე, ხოლო საშუალო შემოსავალი იმდენად 10%-მდე განაკვეთი.
3	ზომიერი	უმაღლესი განაკვეთი 35%-მდე, ხოლო საშუალო შემოსავალი ხვედრები 15%-იანი დაბეგვრის ფარგლებში.
4	მაღალი	უმაღლესი განაკვეთი 36%-დან 50%-მდე, ხოლო საშუალო შემოსავალი ხვედრები 15%-დან 20%-მდე დაბეგვრის ფარგლებში.
5	ძალიან მაღალი	უმაღლესი განაკვეთი 50%-ზე მეტი, ხოლო საშუალო შემოსავალი ხვედრები 20%-დან 25%-მდე დაბეგვრის ფარგლებში.

მთავრობის მუშაობის შიდა

შეფასება	განაკვეთი	კრიტიკუმი
1	ძალიან დაბალი	ძალზე მცირე გადასახადები მოგებაზე.
2	დაბალი	ფიქსირებული განაკვეთი 25%-მდე, ან პროგრესული გადასახადის უმაღლესი განაკვეთი 25%-მდე.
3	ზომიერი	პროგრესული გადასახადის უმაღლესი განაკვეთი 26%-დან 35%-მდე, ან ფიქსირებული გადასახადი 25%-ზე მეტი.
4	მაღალი	პროგრესული გადასახადის უმაღლესი განაკვეთი 36%-დან 45%-მდე და სავაჭრო-საშემოსავლო ტარიფები არ არის სათანადოდ განვითარებული ქვეყანაში.
5	ძალიან მაღალი	პროგრესული გადასახადის უმაღლესი განაკვეთი 46%-ზე მეტი.

სახადო განაკვეთი, რომლითაც იბეგრება საშუალო შემოსავალი; 3) მოგების გადასახადის უმაღლესი განაკვეთი; 4) სხვა გადასახადები.

ფაქტორი 3: **მთავრობის ჩარევა ეკონომიკაში.** რაც უფრო დიდია მთავრობის ეკონომიკაში ჩარევის დონე, მით ნაკლებ ინდივიდს აქვს საშუალება

მთავრობის მუშაობის შიდა

შეფასება	განაკვეთი	კრიტიკუმი
1	ძალიან დაბალი	მშპ-ში 10%-ზე ნაკლები; ფაქტობრივად მთავრობის ეკონომიკაში ჩაუკლებლობა.
2	დაბალი	მშპ-ში 11-დან 25%-მდე; მცირედენი სახ. სანარმო, აგრესიული პროცესების პროგრესის მოქმედება.
3	ზომიერი	მშპ-ში 26-დან 35%-მდე; მცირედენი სახ. სანარმოები, როგორცაა ტელეკომუნიკაციები, ზოგადად ბანკი და ენერჯის სანარმოები.
4	მაღალი	36%-დან 45%-მდე; ბევრი სახ. სანარმო, როგორცაა ტრანსპორტი და სამრეწველო სანარმოები.
5	ძალიან მაღალი	46%-ზე მეტი, ძირითადად სახ. სანარმოები; თითქმის არ არის კერძო სანარმო.

თავისუფლად ჩაერთოს საკუთარ ეკონომიკურ საქმიანობაში.

მეთოდოლოგია. მთავრობის ეკონომიკაში ჩარევის ხარისხის დასადგენად საჭიროა გამოიყენოთ შემდეგი ფაქტორები: 1) მთავრობის მოხმარების დონე, როგორც მთლიანი შიდა პროდუქტის პროცენტული წილი ან სახელმწიფო ბიუჯეტის წილი მშპ-ში; 2) სახელმწიფო სექტორის მოცულობა; 3) სახელმწიფო საწარმოების მიერ წარმოებული პროდუქტის წილი მშპ-ში.

ფაქტორი 4: **მონეტარული პოლიტიკა.**

მეთოდოლოგია. მონეტარული პოლიტიკის შეფასების ერთადერთი კრიტერიუმს წარმოადგენს ქვეყნის საშუალო ინფლაციის ტემპი. ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნების შეფასებისას ამ მხრივ უნიკალური

მონეტარული პოლიტიკის მუშაობის შიდა

შეფასება	ინფლაციის ტემპი	კრიტიკუმი
1	ძალიან დაბალი	6%-ს ქვემოთ.
2	დაბალი	7-სა და 13%-ს შორის.
3	ზომიერი	14-სა და 20%-ს შორის.
4	მაღალი	21-დან 30%-მდე.
5	ძალიან მაღალი	30%-ზე მეტი.

პრობლემა წარმოიშობება. კერძოდ, საშუალო ინფლაციის ტემპი მსოფლიოს ქვეყნებისათვის გაანგარიშებულ იქნა 1985-1995 წლებისათვის, მაშინ როდესაც საბჭოთა კავშირის არსებობის პერიოდში ინფლაცია აქ თითქმის არ არსებობდა, ვინაიდან მთავრობას შეეძლო ფასები მუდმივ დონეზე შეენარჩუნებინა. ამიტომაც, ინფლაციის საშუალო ტემპი ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკებისათვის გამოთვლილი იქნა 1992 წლის შემდგომ. თუმცა ამ პერიოდის ინფლაციის მაჩვენებლები ძალიან მაღალი იყო ამ ქვეყნებში ეკონომიკის ტრანსფორმირებასთან დაკავშირებით.

ფაქტორი 5: კაპიტალის მოძრაობა და უცხოური ინვესტიციები.

უცხოური ინვესტიციები უზრუნველყოფენ საჭირო სახსრების ამა თუ იმ ადგილობრივ ინვესტორს, რომლებმაც სურთ ნაშრომის ან გააფართოვონ თავიანთი საქმიანობა. აქედან გამომდინარე შეზღუდვები

აკაპიტალის მოძრაობა და უცხოური ინვესტიციები

Table with 3 columns: შეფასება, ბარიერები უცხოური ინვესტიციების მიმართ, კრიტერიუმები. Rows 1-5 describe various investment barriers and their impact on the economy.

ბი კაპიტალის მოძრაობაზე ამცირებენ ეკონომიკურ თავისუფლებას.

მეთოდოლოგია. ამ ფაქტორის შეფასებისას საჭიროა გაირკვეს, თუ როგორია ქვეყნის პოლიტიკა უცხოური ინვესტიციებთან მიმართებაში, კერძოდ, არსებობს თუ არა უცხოური ინვესტიციების შესახებ კანონი; ჩაყენებულია თუ არა უცხოური ინვესტიორის ისეთივე მფლობელობა, როგორც ადგილობრივი; არსებობს

საბანკო საქმის მთავრობის იდეასი

Table with 3 columns: შეფასება, შეზღუდვები ბანკებზე, კრიტერიუმები. Rows 1-5 discuss banking regulations and their effects on the financial system.

ბიბის თუ არა შემოსავლების რეპატრიაციასზე შეზღუდვები და სხვა.

ფაქტორი 6: საბანკო საქმე. ქვეყნების უმრავლესობაში, ბანკები უზრუნველყოფენ ეკონომიკას ფინანსურ რესურსებით. რაც უფრო დიდია მთავრობის ბანკებზე კონტროლი, მით უფრო ნაკლებია ეკონომიკური თავისუფლების დონე ქვეყანაში.

მეთოდოლოგია. საბანკო საქმის შეფასებისას გამოყენებულ იქნა შემდეგი ძირითადი ფაქტორები: 1) სახელმწიფოს ხელში არსებული ბანკების რაოდენობა; 2) შეზღუდვები უცხო ბანკებზე გახსნის ფორმები; 3) მთავრობის ზემოქმედება კრედიტების განაწილებაზე; 4) ყველა სახის ფინანსური მომსახურების განვითარების შესაძლებლობები.

ფაქტორი 7: ხელფასებისა და ფასების კონტროლი. თავისუფლად ჩაითვლება ის ეკონომიკა, რომელიც საშუალებას აძლევს ბაზრის ცალკეულ მონაწილეებს თავად განსაზღვრონ იმ საქონლისა და მომსახურების ფასი, რომლის მომწოდებლაც ისინი ითვლებიან. ზოგიერთი მთავრობა თავად ადგენს ფასებისა და ხელფასების დონეს. ამით ისინი ზღუდვენ ეკონომი-

ხელფასებისა და ფასების კონტროლის მთავრობის იდეასი

Table with 3 columns: შეფასება, ხელფასებზე და ფასებზე კონტროლი, კრიტერიუმები. Rows 1-5 describe price and wage control measures and their economic impact.

კურ აქტივობას და ამცირებენ ეკონომიკურ თავისუფლებას.

მეთოდოლოგია. აღნიშნული ფაქტორის შეფასება ხდება შემდეგი მომენტების გათვალისწინებით, კერძოდ, რომელ საქონელზე იქნა მთავრობის მიერ ფასების დანერგვა, აკონტროლებს თუ არა მთავრობა ისეთი სფეროების, როგორიცაა კომუნალური მომსახურება და ახორციელებს თუ არა მთავრობის მინიმალური ხელფასის დანერგვის პოლიტიკა.

ფაქტორი 8: საკუთრების უფლებები. აღნიშნული ფაქტორი გვიჩვენებს, თუ რამდენად უზრუნველყოფს მთავრობა კერძო საკუთრების დაცვას და რამდენად ადვილია კერძო საკუთრება ექსპროპრიაციისაგან.

მეთოდოლოგია. ამ ფაქტორის შეფასებისას ძირითადად გათვალისწინდება ის, თუ რა დონით უზრუნ-

საკუთრებით უზუსტების მთავრობის იდეასი

Table with 3 columns: შეფასება, კერძო საკუთრების დაცვა, კრიტერიუმები. Rows 1-5 discuss property rights protection and its impact on economic growth.

ველყოფს მთავრობა კერძო საკუთრების დაცვას; არსებობს თუ არა შესაბამისი კანონმდებლობა, რომელიც იცავს კერძო საკუთრებას; მთავრობის მხრიდან კერძო საკუთრების ექსპროპრიაციის აღბათობა; აგრეთვე, სასამართლოს დამოუკიდებლობა და კორუფციის დონე სასამართლოში.

ფაქტორი 9: რეგულირება. ბევრ ნაკლებად განვითარებულ ქვეყანაში საქონლის ან მომსახურების გასაცემად ლიცენზიის მოპოვება თითქმის შეუძლებელი ხდება. რეგულირება და შეზღუდვები ხელს უშლის მენარმეებს ნაშრომის ახალი საქმიანობა. თუმცა ბევრი რეგულირება არსებობს უზრუნველყოფის უზრუნველყოფის, რომელიც ხელს უშლის ბიზნესს, ყველაზე მნიშვნელოვანია ლიცენზირების საკითხი. ზოგიერთ ქვეყანაში, მაგ., როგორცაა აშშ ლიცენზიის მოპოვება, შეიძლება ისეთი დიდი იყოს, როგორც ფოსტის წე-

რეგულირების მთავრობის იდეასი

Table with 3 columns: შეფასება, რეგულირების დონე, კრიტერიუმები. Rows 1-2 describe regulatory burden and its impact on business activity.

Table with 3 columns: შეფასება, ზომიერი, კრიტერიუმები. Rows 3-5 discuss moderate regulation and its effects on the economy.

რილის ვაგზავნა, მაშინ როდესაც სხვა ქვეყნებში, განსაკუთრებით განვითარებულში, ლიცენზიის მოპოვება დაკავშირებულია აურაცხელ კრთამებთან და პრობლემებთან სამთავრობო სტრუქტურებში და მან შეიძლება ერთი წელიც კი გატანოს.

მეთოდოლოგია. ამ ფაქტორის შეფასებისას გამოიყენება: ბიზნესის ნაშრომისათვის ლიცენზირების მოთხოვნები, ლიცენზიის მოპოვების სირთულე; კორუფცია ბიუროკრატის მიერ; შრომითი ხასიათის რეგულირება, როგორცაა დღევანდელი საბუნებო კვირა, ფსიქიკური შეზღუდვები და გარემოს დაცვის, მომხმარებელთა უსაფრთხოებისა და მომუშავეთა უზრუნველყოფის დაცვასთან დაკავშირებული რეგულირება.

ფაქტორი 10: შვი ბაზარი. შვი ბაზარი მთავრობის ეკონომიკაში ჩარევის

შვი ბაზრის მთავრობის იდეასი

Table with 3 columns: შეფასება, შვი ბაზრის აქტივობის დონე, კრიტერიუმები. Rows 1-5 discuss government intervention in the market and its impact on economic growth.

უშუალო შედეგია.
მეთოდოლოგია ამ ფაქტორის შეფასებისას გამოიყენება ისეთი მონაცემები, როგორცაა კონტრაბანდის მოცულობა, შავ ბაზარზე ინტელექტუალური საკუთრების მეკობრება, შავ ბაზარზე სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის, სამრეწველო პროდუქციის, მომსახურების და სამუშაო ძალის მიწოდება.

ახლა კი გავცნობთ, როგორ აფასებს საქართველოს „პერიოდიკ ფაუნდისი“ და შევადაროთ ჩვენში არსებული მდგომარეობა მეზობელ ქვეყნებს.

1. სავაჭრო პოლიტიკა.

საქართველო — 3 (პროტექციონიზმის ზომიერი დონე). საიმპორტო ტარიფის სიდიდე უმარვესობა საქონელზე 12%-ია, ხოლო საშუალო ტარიფის სიდიდე კი 8%. იმპორტზე არავითარი ბარიერები არ არსებობს, თუმცა განსაკუთრებული სახის საქონლისათვის, როგორცაა სამედიცინო აღჭურვილობა, საჭიროა სამთავროლო ლიცენზიები.

სომხეთი — 2 (პროტექციონიზმის დაბალი დონე). სომხეთის საშუალო ტარიფის განაკვეთი 5%-ზე ნაკლებია. გარკვეული არასატარიფო ბარიერები არსებობს ზოგიერთი სახის საქონელზე, მაგ., როგორცაა ფარმაცევტული პროდუქცია.

აზერბაიჯანი — 5 (პროტექციონიზმის ძალიან მაღალი დონე. 1997 წლის იანვარში მიღებული კანონის თანახმად, იმპორტზე მოქმედებს ერთიანი 15%-იანი ტარიფი. ეს საერთაშორისო სტანდარტებით ძალიან მაღალია და ამასთან მნიშვნელოვანი არასატარიფო ბარიერებიც არსებობს. აშშ-ს კომერციის დეპარტამენტის თანახმად: „კომპანიები ხშირად დგანან საზღვარზე ტვირთის გადასახადის პრობლემის წინაშე, ვინაიდან საბაჟოს მუშაკები აყოვნებენ მათ ქრთამების მოლოდინში“.

რუსეთი — 4 (პროტექციონიზმის მაღალი დონე). საბაჟო ტარიფები მერყეობენ 5-დან 30%-მდე, ხოლო საშუალო განაკვეთი 10,67%-ია. სიტუაცია უკეთესობისაკენ შეიძლება შეიცვალოს, როდესაც რუსეთი მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი გახდება და ეს კი ამ საუკუნის ბოლომდეა ნავარაუდები. საბაჟოზე კორუფციის დონე მაღალია.

უკრაინა — 4 (პროტექციონიზმის მაღალი დონე). საიმპორტო ტარიფები ვარიირებენ 5-დან 30%-მდე, ხოლო საშუალო ტარიფის სიდიდე 16%-ია.

თურქეთი — 2 (პროტექციონიზმის დაბალი დონე). საშუალო საბაჟო ტარიფი 5,6%-ია. მართალია თურქეთმა გააუქმა საიმპორტო ლიცენზიების დიდი ნაწილი, მაგრამ იმპორტიორებს ჯერ კიდევ მოეთხოვებათ გარკვეული სერთიფიკატის მოპოვება ქვეყანაში პროდუქციის რეალიზაციამდე. აღნიშნული სერთიფიკატის მოპოვება შედარებით იოლია, მაგრამ ეს პროცედურა ადმინისტრაციულ და ფინანსურ ტვირთად აწვება იმპორტიორს.

2. დაბეჭობა.

ამ ფაქტორის მიხედვით შეფასებით საქართველოსათვის შედგენილია:

- საშემოსავლო გადასახადი — 2 (დაბალი განაკვეთები).
მოგების გადასახადი — 2 (დაბალი განაკვეთები).
საბოლოო შეფასება — 2,5 (ზომიერი სავადასახადო განაკვეთები).

სომხეთი:
საშემოსავლო გადასახადი — 3 (ზომიერი განაკვეთები).
მოგების გადასახადი — 3 (ზომიერი განაკვეთები).

საბოლოო შეფასება — 3,5 (მაღალი სავადასახადო განაკვეთები).
სომხეთის საშემოსავლო გადასახადის უმაღლესი განაკვეთია 30%. საშუალო შემოსავალი იბეგრება 12-დან 15%-მდე დაბეგრის ზონაში. მოგების გადასახადის უმაღლესი განაკვეთია — 30%.

აზერბაიჯანი:
საშემოსავლო გადასახადი — 4 (მაღალი განაკვეთები).
მოგების გადასახადი — 3 (ზომიერი განაკვეთები).

საბოლოო შეფასება — 4 (მაღალი სავადასახადო განაკვეთები).
აზერბაიჯანის საშემოსავლო გადასახადის უმაღლესი განაკვეთია 40%, მაშინ როდესაც 1996 წელს იყო — 55%. საშუალო შემოსავალი ხდება 15%-იანი დაბეგრის ზონაში. მოგების გადასახადის უმაღლესი განაკვეთია — 35%.

რუსეთი:
საშემოსავლო გადასახადი — 3 (ზომიერი განაკვეთები).
მოგების გადასახადი — 3 (ზომიერი განაკვეთები).

საბოლოო შეფასება — 3,5 (მაღალი სავადასახადო განაკვეთები).
რუსეთის საშემოსავლო გადასახადის უმაღლესი განაკვეთია 35% (წინა წელს — 30%), ხოლო საშუალო შემოსავალი იბეგრება 12%-იანი განაკვეთით. მოგების გადასახადის უმაღლესი განაკვეთია — 35%.

უკრაინა:
საშემოსავლო გადასახადი — 4 (მაღალი განაკვეთები).
მოგების გადასახადი — 3 (ზომიერი განაკვეთები).

საბოლოო შეფასება — 4 (მაღალი სავადასახადო განაკვეთები).
უკრაინის საშემოსავლო გადასახადის უმაღლესი განაკვეთია 40%. საშუალო შემოსავალი იბეგრება 20%-იანი განაკვეთით (წინა წელს — 30%). მოგების გადასახადის უმაღლესი განაკვეთია — 30%.

თურქეთი:
საშემოსავლო გადასახადი — 5 (ძალიან მაღალი განაკვეთები).
მოგების გადასახადი — 2 (დაბალი განაკვეთები).
საბოლოო შეფასება — 4 (მაღალი სავადასახადო განაკვეთები).

თურქეთის საშემოსავლო გადასახადის უმაღლესი განაკვეთია 55%. საშუალო შემოსავალი იბეგრება 25%-იანი განაკვეთით. მოგების გადასახადის უმაღლესი განაკვეთია — 25% (1995 წელს — 42%).

3. მთავრობის ეკონომიკაში ჩარევა.

საქართველო — 2 (მთავრობის ეკონომიკაში ჩარევის დაბალი დონე). მთავრობა მოიხმარს მშპ-ს მხოლოდ 7%-ს, მაშინ როდესაც 1992 წელს — 30%-ს. მშპ-ს ძირითადი ნაწილი სახელმწიფო სანარმოების

მიერ იქმნება, მაგრამ იმის გამო, რომ მთავრობის მოხმარების მაჩვენებელი მნიშვნელოვნად შემცირდა, ეკონომიკაში ინტერვენციის დონე საერთაშორისო სტანდარტებით საკმაოდ დაბალია.
სომხეთი — 3 (მთავრობის ეკონომიკაში ჩარევის ზომიერი დონე). მთავრობა მოიხმარს მშპ-ს 13%-ს. ამასთან კიდევ აღსანიშნავია, რომ სხელმწიფო სექტორის მოცულობა საკმაოდ დაბალია და აზერბაიჯანთან ომზე მნიშვნელოვანი რესურსები იხარჯება.

აზერბაიჯანი — 5 (მთავრობის ეკონომიკაში ჩარევის ძალიან მაღალი დონე). მართალია აზერბაიჯანმა დაიწყო პრივატიზაცია, მაგრამ ეკონომიკის უდიდესი ნაწილი კვლავ სახელმწიფოს ხელში რჩება.

რუსეთი — 3 (მთავრობის ეკონომიკაში ჩარევის ზომიერი დონე). ოციწლიური მონაცემებით მთავრობა მოიხმარს მშპ-ს 18%-ს, მაშინ როდესაც 90-იანი წლების დასაწყისში 25%-ს. სახელმწიფო სანარმოთა რაოდენობა კვლავ დიდია, ამასთან მთავრობა განაგრძობს ისეთი არარენტაბელური დარგების სუბსიდირებას, როგორცაა ქვანახშირის მოპოვება, სოფლის მეურნეობა და შავი და ფერადი ლითონების წარმოება.

უკრაინა — 3 (მთავრობის ეკონომიკაში ჩარევის ზომიერი დონე). მთავრობა მოიხმარს მშპ-ს 18,3%-ს. საზოგადოებრივი სექტორი კვლავ მშპ-ს დიდ ნაწილს ქმნის.

თურქეთი — 2 (მთავრობის ეკონომიკაში ჩარევის დაბალი დონე). მთავრობა მოიხმარს მშპ-ს დაახლოებით 7,6%-ს და ჯერ კიდევ ეკონომიკის მნიშვნელოვანი ნაწილის მეპატრონეა. მართალია თურქეთში მიმდინარეობს პრივატიზაციის პროგრამა, მაგრამ მთავრობის ხელში მოქცეული პორტები, რკინიგზები, რკინისა და ფოლადის წარმოება, მიწერადული რესურსების მოპოვება, საბაჟო ხაზები, ნავთობი და ელექტრონია.

4. მონეტარული პოლიტიკა.

საქართველო — 5 (ინფლაციის ძალიან მაღალი დონე). ინფლაციის საშუალო მაჩვენებლის დაანგარიშება მოხდა 1992-1997 წლების პერიოდისათვის. ვინაიდან ინფლაციის ტემპები ამ პერიოდში საქართველოში ძალიან მაღალი იყო, შეფასებაც შესაბამისად მკაცრია.

სომხეთი — 5 (ინფლაციის ძალიან მაღალი დონე). სომხეთშიც აღნიშნული პერიოდის განმავლობაში ინფლაცია მაღალი ტემპებით ხასიათდებოდა.

აზერბაიჯანი — 5 (ინფლაციის ძალიან მაღალი დონე).

რუსეთი — 5 (ინფლაციის ძალიან მაღალი დონე). თურქეთი — 5 (ინფლაციის ძალიან მაღალი დონე). მოყოლებული 1995 წლიდან, თურქეთში ინფლაციის ტემპები საკმაოდ სერიოზული ტემპებით იზრდებოდა, რამაც გააუარესა ამ ქვეყნის საერთო მაჩვენებელი.

5. პაპიტალის მოძრაობა და უცხოური ინვესტიციები.

საქართველო — 3 (ზომიერი ბარიერები). ოფიციალური შეზღუდვები ინვესტიციებზე მცირეა. უმრავლესობა დარგებისა ღიაა უცხოური ინვესტიციებისათვის, თუმცა არაფექტიანი და გაბეროლი ბიუროკრატია სერიოზულ სირთულეებს ქმნის. მიწის

მიერ იქმნება, მაგრამ იმის გამო, რომ მთავრობის მოხმარების მაჩვენებელი მნიშვნელოვნად შემცირდა, ეკონომიკაში ინტერვენციის დონე საერთაშორისო სტანდარტებით საკმაოდ დაბალია.

სომხეთი — 4 (მაღალი ბარიერები). უცხოური ინვესტიციებისათვის მცირე შეზღუდვები არსებობს, თუმცა არსებობს სხვა სახის შეზღუდვებით არაფორმალური შეზღუდვები, ეკრძოდ დღეს პრივატიზაციის პროცესი, არაფექტიანი ინფრასტრუქტურა და არაფექტიანი საბანკო და სასამართლო სისტემები.

აზერბაიჯანი — 4 (მაღალი ბარიერები). მართალია მთავრობა სურს გაზარდოს უცხოური ინვესტიციები, მაგრამ კაპიტალდაზღვევის ძირითადად მხოლოდ ნავთობის სექტორში აქვს ადგილი, რაც განპირობებულია არაფექტიანი ლეგალური გარემოს, კორუპციული და გაუნაწილებელი ბიუროკრატული აპარატის და სუსტი ინფრასტრუქტურის არსებობით. ამას გარდა, ყველა სახის უცხოურმა ინვესტიციამ უნდა მიიღოს სამთავრობო ნებართვა.

რუსეთი — 3 (ზომიერი ბარიერები). საერთაშორისო სტანდარტებით მცირეოდენი ლეგალური შეზღუდვები არსებობს უცხოური ინვესტიციებისათვის, გამონაკლისია საბანკო სფერო, დაზღვევა და ფასიანი ქაღალდები. აშშ-ს კომერციის დეპარტამენტის ინფორმაციით, რუსეთის სირთულეები აქვს ტყუილური და მიმზიდველი სანივესტიციო გარემოს შექმნაში და ის უცხოური კომპანიები, რომლებიც რუსეთში სურთ ინვესტიციები, არასამომდებელი პოლიტიკური და ეკონომიკური გარემოს გამო თავს იკავებენ კაპიტალდაზღვევისგან.

უკრაინა — 3 (ზომიერი ბარიერები). მართალია კანონმდებლობის თვალსაზრისით უკრაინაში ყველაფერი ნორმალურია მოყვანილი, მაგრამ ყოველმომცველი კორუფცია, არაფექტიანი ბიუროკრატია და მცირეოდენი პროგრესი რეფორმებში აფერხებს უცხოური ინვესტიციების შემოდინებას.

თურქეთი — 2 (დაბალი ბარიერები). თურქეთი შედარებით გახსნილია უცხოური ინვესტიციებისათვის. ადგილობრივ სანარმოთა საკუთრებაში უცხოელი ინვესტიციონი ნიღის შეზღუდვას, როგორც წესი, ადგილი არა აქვს, მაგრამ ზოგიერთ შემთხვევაში მთავრობამ შეიძლება აუკრძალოს უცხოელი ინვესტიორებს სრული საკუთრება.

6. საბანკო სექტორი.

საქართველო — 4 (შეზღუდვების მაღალი დონე). „საქართველოს საბანკო სისტემაში სრული ქაოსი სუფევს“ — ამგვარია უცხოელ ექსპერტთა შეფასება. მთავრობა თითქმის მთლიანად აკონტროლებს ადგილობრივ საბანკო სისტემას, ხოლო ბანკების უმრავლესობის სათავეში მდგომი პირები არაკომპეტენტურნი არიან. აშშ-ს კომერციის დეპარტამენტის თანახმად, საქართველოს კანონით ნებადართულია ფინანსური რესურსების თავისუფალი დინება. მაგრამ პრაქტიკულად მსგავსი დინებები შეზღუდულია სუსტი და არასამომდებელი ბანკთაშორის კომუნიკაციის გამო და ჩვეულებრივი საბანკო გარიგებები საქართველოს შიგნით რადენიმე დღეს გრძელდება.

სომხეთი — 3 (შეზღუდვების ზომიერი დონე). სომხეთის საბანკო სისტემა სულ უფრო და უფრო ეფექტიანი ხდება და დღესადნაწილ მონაცემებით 40-ზე მეტი კერძო ბანკი ფუნქციონირებს.

აზერბაიჯანი — 4 (შეზღუდვების მაღალი დონე). საბანკო სისტემა მძიმე მდგომარეობაშია. ბანკების

უმრავლესობა მთავრობის ხელშია და მათი დიდი ნაწილი გადახდისუუნარია.

რუსეთი — 2 (შეზღუდვების დაბალი დონე). რუსეთის ბევრი სახელმწიფო ბანკი პრივიტიზებული იქნა და მათ შორის მთავარი კონკრეტული მიმდინარეობს. საბანკო სისტემა ძალზე სწრაფად განვითარდა რუსეთში და მსხვილი ბანკები კლიენტებს ვეცლა სახის მოქმედებებს სათავაზობენ.

უკრაინა — 4 (შეზღუდვების მაღალი დონე). უკრაინის საბანკო სისტემა ჯერ კიდევ მთავრობის მხრიდან რეგულირდება და კერძო ბანკები ვერ ახორციელებენ სერიოზულ საქმიანობას თავიანთი უსუსურობის გამო.

თურქეთი — 2 (შეზღუდვების დაბალი დონე). საბანკო სფერო ღიაა კონკრეტული ბროკლისათვის და თურქეთში 20-ზე მეტი უცხოური ბანკიც მოქმედებს. გლობალური მტანდარტებით შეზღუდვების დონე დაბალია.

7. ხელშესაძენისა და ფასების კონტროლი.

საქართველო — 4 (კონტროლის მაღალი დონე). მთავრობა ჯერ კიდევ აწესებს ხელფასებსა და ფასებს. სამთავრობო სუბსიდიები სახელმწიფოს ხელში არსებული საწარმოებისათვის ინვესტსა სპონსორზე ფასების ხელოვნურ შემცირებას და მთავრობა აწესებს ფასს ელექტროენერგიაზე და ზოგიერთ მუნიციპალიტეტში მომსახურებაზე.

სომხეთი — 3 (კონტროლის ზომიერი დონე). ფასების უმეტესობა ბაზრის მიერ რეგულირდება, თუმცა კონტროლი ვრცელდება ელექტროენერგიაზე და საზოგადოებრივ ტრანსპორტზე.

აზერბაიჯანი — 5 (კონტროლის ძალიან მაღალი დონე). მთავრობა ხელოვნურად დაბალ დონეზე აწესებს ფასებს საქონლის იღ ნაწილზე, მაშინ როდესაც რეალურად ფასები იზრდება.

რუსეთი — 3 (კონტროლის ზომიერი დონე). ფასების დაახლოებით 90% წესდება ბაზარზე დამოუკიდებლად, 5% უშუალოდ მთავრობის მიერ, ხოლო დანარჩენი 5% კი — მთავრობის გარკვეული ზემოქმედების ქვეშ იმყოფება. ფასების კონტროლი ვრცელდება სანავაზე, სორბაბზე, საზოგადოებრივ ტრანსპორტზე, მედიკამენტებზე და სხვა.

უკრაინა — 3 (კონტროლის ზომიერი დონე). სახელმწიფო კონტროლი ვრცელდება საზოგადოებრივ ტრანსპორტზე და კომუნალურ მომსახურებაზე.

თურქეთი — 3 (კონტროლის ზომიერი დონე). მთავრობის მხრიდან ფასების უშუალოდ დაწესება უმრავლესობა საქონელზე არ ხდება, მაგრამ სახელმწიფო ხელში არსებული მსხვილი კორპორაციების საბითუმო ფასები კონტროლირდება მთავრობის მხრიდან.

8. საკუთრებათა უზღუდავობა.

საქართველო — 4 (დაცვის დაბალი დონე). მთავრობის კონტროლის გაუვრცელებლობა საქართველოს მთელს ტერიტორიაზე ხელს უშლის კერძო საკუთრებაზე უფლებების დაცვას. ჯერჯერობით საქართველოში არ არსებობს სრულიად ფუნქციონირებადი სასამართლო სისტემა და არც ლეგალური გარემოა შექმნილი კერძო საკუთრების დასაცავად. აშშ-ს სახელმწიფო დეპარტამენტის თანახმად: „საქართველოს კონსტიტუციით არსებობს დამოუკიდებელი სასამართლო გარჩევის შესაძლებლობა. კონს-

ტიტუციის მიღებამდე, სასამართლოები ხშირად განიცდიდნენ ზენზლის აღმასრულებელი ხელისუფლების მხრიდან. ეს მდგომარეობა დღემდე გრძელდება და მთავრობის აღმასრულებელი შტო ზემოქმედებს სასამართლოებზე, განსაკუთრებით კი დაბალი რიგის სასამართლოებზე“.

სომხეთი — 3 (დაცვის ზომიერი დონე). კერძო საკუთრება სომხეთში კანონითაა დაცული. უცხოური ინვესტიციების შესახებ კანონის თანახმად ვეცლა დავა, რომელიც კი ნარმოშობა უცხოურ ინვესტირებასა და სომხეთის რესპუბლიკას შორის, უნდა იქნეს გადაწყვეტილი სომხეთის სასამართლოებში, რაც ზღუდავს საკუთრების მფლობელთა უფლებებს, განსაკუთრებით კი უცხოური ინვესტირება უფლებებს. სომხეთის სასამართლოები კი განიცდიან ზენზლას როგორც აღმასრულებელი, ისე საკანონმდებლო ხელისუფლების მხრიდან.

აზერბაიჯანი — 4 (დაცვის დაბალი დონე). კერძო საკუთრება აზერბაიჯანში არ არის სათანადოდ დაცული, რაც სასამართლოების დამოუკიდებლობის დაბალი ხარისხით არის განპირობებული.

რუსეთი — 3 (დაცვის ზომიერი დონე). მართალია 1993 წელს მიღებული კონსტიტუციით კერძო საკუთრების დაცვა სახელმწიფოს მხრიდან გარანტირებულია, რეალური სიტუაცია სხვაგვარია. სასამართლო სისტემა ცუდად ფუნქციონირებს. ამას გარდა, კერძო საკუთრების დაცვის დონე განსხვავდება რეგიონების მიხედვით და კორუფცია და ორგანიზებულ დამნაშავეთა სამყარო სერიოზულ საფრთხეებს ქმნის.

უკრაინა — 4 (დაცვის დაბალი დონე). უკრაინაშიც იგივე პრობლემები დგას კერძო საკუთრების დაცვისთან დაკავშირებით, რაც სხვა ყოფილ მოკავშირე რესპუბლიკებში, კერძოდ კი ძირითად პრობლემას აქვს არაუფექტური და კორუმპირებული სასამართლო სისტემა.

თურქეთი — 2 (დაცვის მაღალი დონე). თურქეთის საკანონმდებლო სისტემა იცავს კერძო საკუთრებას. აშშ-ს კომერციის დეპარტამენტის თანახმად, მთავრობის ჩარევა სასამართლო სისტემაში ფაქტობრივად არ ხდება.

9. რეგულირება.

საქართველო — 4 (რეგულირების მაღალი დონე). საქართველოში ბიზნესის წამოწყება ხშირ შემთხვევაში ძალზე რთულია, განსაკუთრებით კი თუკი ბიზნესი უნდა შევიდეს კონკრეტულ სახელმწიფოს ხელში არსებულ სანარმოებთან. რეგულირება მეტწილად არასამართლიანად გამოიყენება და კორუფცია ხშირად ერევა საქმეში. აშშ-ს კომერციის დეპარტამენტის მიერ დადგენილი იქნა „კორუფციისა და დანაშაულებათა მაღალი დონე“ და „ცენტრალიზებული დაგეგმარებისა და ბიუროკრატის ნარჩენები“, როგორც დამატებითი ხელისშემშლელი ფაქტორები.

სომხეთი — 4 (რეგულირების მაღალი დონე). აშშ-ს კომერციის დეპარტამენტის თანახმად, მუხუდავად მთავრობის შთამბეჭდავი წარმატებისა რეფორმების განხორციელების საქმეში, რეგულირებასთან დაკავშირებული პრობლემები ვერ იქნა აძლიერული.

აზერბაიჯანი — 4 (რეგულირების მაღალი დონე). აზერბაიჯანშიც იმავე პრობლემების წინაშე დგას,

როგორც სომხეთი და საქართველო და აქვს ახალი საქმიანობის წამოწყება მნიშვნელოვან ბიუროკრატიულ ბარიერების გადალახვასთან არის დაკავშირებული.

რუსეთი — 4 (რეგულირების მაღალი დონე). რუსეთის სამართლებრივი და საკანონმდებლო რეფორმების განვითარებამ ვერ აუწყო ნაბიჯი კრიზისალური სამყაროს განვითარების ტემპებს. დამნაშავეთა სამყარო ფართოდ შეიჭრა კომერციულ საქმიანობაში, რაც სერიოზულად აფერხებს ქვეყანაში ბიზნესის განვითარებას.

თურქეთი — 3 (რეგულირების ზომიერი დონე). თურქეთმა მოახერხა ბიუროკრატიული აპარატის შემცირება და რეგულირება მიმართა ბიზნესისათვის მაქსიმალური თავისუფლების მიზნებისაკენ.

10. შპში ბაზარი.

საქართველო — 5 (აქტივობის ძალზე მაღალი დონე). ზოგიერთი ვაგანაროებით, საქართველოს შავი ბაზარი მოცულობით შეესაბამება ფორმალურ ბაზარს. იგი მოიცავს ისეთ საქმიანობას, როგორცაა მეკობრეული წესით მოპოვებული კომპიუტერული პროგრამების, კომპაქტ-დისკების და ვიდეოკასეტების რეალიზაცია, ასევე არალეგალურად დასაქმებული სამუშაო ძალა. კონტრაბანდული წესით შემოიზიდება მნიშვნელოვანი ოდენობის საქონელი თურქეთიდან, რუსეთიდან, სომხეთიდან და აზერბაიჯანიდან.

სომხეთი — 4 (აქტივობის მაღალი დონე). შავი ბაზრის აქტივობა მაღალია ისეთ სექტორებში, როგორცაა ტრანსპორტი და დასაქმება. საეჭრო ემბარგოს გამო ბევრი საქონელი კონტრაბანდის გზით შეიტანება სომხეთში. ასევე, სომხეთი არ უზრუნველყვას ინტელექტუალური საკუთრების დაცვას და მეკობრეობა ფართოდაა გავრცელებული.

აზერბაიჯანი — 4 (აქტივობის მაღალი დონე). კონტრაბანდა ფართოდაა გავრცელებული. იმის გამო, რომ ბარტერული ვაჭრობა ფართოდაა აპრობირებული, ეს ჩრდილოვანი ეკონომიკის წარმოშობის სერიოზულ საბაზად გადაიქცა. აზერბაიჯანმა მიიღო საავტორო უფლებების, საეჭრო ნიშნებისა და პატენტების დაცვის ახალი კანონები, რამაც გარკვეულად შეზღუდა შავი ბაზრის სიღრმე.

რუსეთი — 4 (აქტივობის მაღალი დონე). რუსეთის შავი ბაზრის მოცულობა კვლავ დიდი რჩება და სერიოზული პრობლემები არსებობს ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის თვალსაზრისით.

უკრაინა — 4 (აქტივობის მაღალი დონე). იმის გამო, რომ მთავრობა აკონტროლებს ეკონომიკის დიდ ნაწილს, ბიზნესის დიდი ნაწილი არაფორმალურ სექტორში მიმდინარეობს. მოსოფლიო ბანკის შეფასებით, შავ ბაზარზე ინარჩუნება უკრაინის მშპ-ს დაახლოებით ნახევარი (ოფიციალურს პლუს არაოფიციალური ეკონომიკა).

თურქეთი — 3 (აქტივობის ზომიერი დონე). თურქეთის შავი ბაზარი მეტწილად მოიცავდა კონტრაბანდას, მაგრამ მას შემდეგ, რაც მიიღეს ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის კანონები, რაც ძირითადად ევროკავშირში განვითარების სურვილით იყო ნაკარნახევი, მდგომარეობა გარკვეულად შეიცვალა.

როგორც ვხედავთ, საქართველოს შეფასება უცხოელი ექსპერტების მხრიდან არცთუ საზარბილოა და მსოფლიოს 156 ქვეყანას შორის საქართველო 114-ე ადგილზე იმყოფება. აღნიშნული გარემოება წვეს ქვეყანაში უცხოური ინვესტიციების შემოდიების ერთ-ერთ შემაფერხებელ ფაქტორად შეიძლება მივიჩნიოთ. ამიტომაც საჭიროა სერიოზული მეუშაობა, რათა მოხდეს საქართველოს საერთო მეფასების გარკვეულწილად გაუფხვრებება, მით უმეტეს თუკი განვითარების მიზნით, რომ მსგავსი განვითარების მიქონ ქვეყნებმა ამ მხრივ გარკვეულ წარმატებას მიაღწიეს (საე მაგალითად, ესტონეთი მე-17 ადგილზე იმყოფება). განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს ჩრდილოეთი ეკონომიკის წილის შემცირებას და მონეტარულ პოლიტიკას, სადაც საქართველოს შეფასება ძალიან არასაბედოვანია და ამ მხრივ აღსანიშნავია ის სერიოზული წარმატება, რომელიც მიღწეულ იქნა ინფლაციასთან ბრძოლაში და ეს ფაქტი აუცილებლად ჰპოვებს ასახვას მომდევნო წლებში შეფასებებში. ასევე საჭიროა, რომ თანდათანობით მოხდეს ფასების და ხელფასების ლიბერალიზაცია, რეგულირების შეზღუდვა და საბანკო სისტემის განვითარების სტიმულირება.

საქართველოს საბანკო სისტემა

დავით ლომია

1995 და 1996 წლები თამამად შეიძლება საქართველოში ეკონომიკური სტაბილიზაციის მიღწევისა და გარდატეხვის წლებად ჩაითვალოს. გატარებული რეფორმების შედეგად ქვეყანამ უმოკლეს ვადებში დაძლია არსტაბილური სივრცის ქვეყნებისათვის დამახასიათებელი უმწვავესი კრიზისი. ამ წლებში სტაბილიზაციის პროცესის ამოქვეყნებად გამოიწინა ბიუჯეტის ფისკალური დეფიციტის შემცირება და ფულადი მასის შეზღუდვა, სუბსიდიების ძირითადი ნაწილის შეზღუდვა, დაბეგრის მექანიზმების და საბანკო ზედამხედველობის გამკაცრება, ვაჭრობის ლიბერალიზაცია, ეროვნული ვალუტის — ლარის გაცვლითი კურსის სტაბილიზაცია და სხვა.

უკანასკნელ პერიოდში ასევე ბევრი რამ გაკეთდა საქართველოს დამოუკიდებელი საბანკო სისტემის შექმნის მიზნით: მიტანა, მონეტარული საბანკო საქონიშნებლობა; ვადაციტის მიმოქცევაში ფულის უკონტროლოდ გამოშვების არხები; ყალიბდება საფინანსო ბაზარი (ბანკთაორის სავალუტო ბირჟა, საფონდო ბირჟა); კომერციული ბანკების საქმიანობა რეგულირდება ეროვნული ბანკის ნორმატივიებით.

როგორც სხვა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში, რეფორმების პროცესის ადრეულ სტადიაზე მსოფთაობის, საქართველოს საბანკო სექტორის არსებობის უმთავრეს როლს საფინანსო მუდამალობაში. მიზეზი შეიძლება იყოს საერთოდ გარდამავალი ეკონომიკა და მჭიდრო ურთიერთკავშირი სხვა დარგების განვითარებასთან.

ნაწილობრივ იყენებ დაკავებული, ასევე დიდ მოცუბას პოლიობდენ მავ ბაზარზე სპეკულაციური სავალუტო ოპერაციებით.

პიკურიფლიციის პირობებში კომერციული ბანკები აღმოდენ თავისუფალი ფინანსური რესურსების დეფიციტის პირობებში, გაიზარდა საკრედიტო რისკი, მემცირდა ოპერაციების მომცებანობა. ამას დემატა კომერციული ბანკების ვალუტების შედგებად გამონეული — საბანკო სისტემის ანტირეკლამა.

მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის მიხედვებად განხორცილებულმა რეფორმებმა, ეროვნული ვალუტის — ლარის შემოღებამ, ინფლაციური პროცესების კონტროლმა, გაცვლითი კურსის სტაბილიზაციამ, ნათლად დავეანახა საბანკო სისტემის უუნარობა და საჭირო შეიქნა მისი რესტრუქტურზაცია. ასევე გამოიკვეა, რომ საწარმოებზე გაცემული კრედიტების უმთავრესი ნაწილი „უმიდლო“ კრედიტები იყო. ამ პრობლემის წინაშე დადგა პირველ რიგში დიდი სახელმწიფო ბანკები (სამი ყოფილი სახელმწიფო ბანკი განსაკუთრებულ შემთხვევაში წარმოადგენს, ძირითად სირთულეს აქ „უმიდლო“ სესხების დიდი წილი ქმნის. ბევრი მათგანი 90-იან წლებში დასაწყისში გაჩნდა) და ახალი კომერციული ბანკების უდიდესი ნაწილი.

ახეთი ვითარების რეგულირების მიზნით 1995 წლის ოქტომბრიდან ძალაში შედგა გაცემული სესხების შესაძლო დანაკარგების გათვალისწინების სისტემა. „უმიდლო“ სესხების ჩამოწერის მიზნით აღმოჩნდა ევროპასა და დსთ ქვეყნებში მიღებული შედარებით რბილი მიდგომის საპირობითო, საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა მოსთხოვა ბანკების სესხის დაკარგვის საშიშროების შემთხვევაში შესაბამისი რეზერვების დაუყოვნებლივ შექმნა და 6 თვით ვადაგაცილებული სესხების სრული ჩამოწერა. სარეზერვო მოთხოვნები შემდეგია: ახალი სესხი - 2%, 1 - 30 დღით დადავადაცილებული სესხი - 10%, 31 - 60 დღით — 30 - 50%, 61 - 90 დღით — 50 - 70%, 90 დღეზე მეტად - 100%.

„უმიდლო“ კრედიტორული დავალიანებები განაპირობებენ ქვეყნის საწარმოებში შემცირებული სიტუაციის, რომლის დაძვევაც შესაძლებელია მრეწველობის განვითარებით, სასაბაზო რეფორმების განხორციელებითა და შესაბამისი სამართლებრივი მექანიზმების სრულყოფით. ამ პროცესებზე ხელ უნდა შეუწეოს მდგრადმა საბანკო სისტემამ ჯანსაღი საინვესტიციო და სადებოზიტო პოლიტიკის განხორციელებით.

1991-1994 წ.წ. ეროვნული ბანკის პოლიტიკა მიმართული იყო სახელმწიფო ბიუჯეტის დაფინანსებაზე და კომერციული ბანკების ფართო რეფინანსირებაზე. ეს პოლიტიკა ეხმარებოდა ახალი ბანკების წარმოშობას. საბანკო საქმიანობისთვის ლიცენზიის აღება არ იყო რთული. არავინ არ ამოწმებდა ბანკის პირველადი კაპიტალის წყაროებს, არასაკმარისი

ყურადღება ეთმობოდა ბანკის თანამშრომლების მოზადების დონესა და ხელმძღვანელების პროფესიონალიზმს.

საწყისს პერიოდში პირველადი კაპიტალის მინიმალური რაოდენობა იყო 500 მლნ უკონი, რომელიც უთანაბრებოდა 700 ათას USD-ს. პიკურიფლიციის პირობებში 1994 წ. ეს თანხა უკვე ეკვივალენტი იყო 500 USD-ს. ამის შედეგად 1995 წ. საბანკო საქმიანობის ლიცენზია 230 ბანკს ჰქონდა, სადაც 1994 წლის ბანკების სანესდებო კაპიტალი საშუალოდ 5000 USD ჰქონდა.

ბანკებს სისტემატორად ეცვლებოდათ ვალდებულებები

1994 წელს 500 აშშ დოლარით შესაკლაველი იყო ბანკის ბანსა

ბულება - 1996 წელს მინიმალური სანესდებო კაპიტალის მოცულობა გაზრდილი იქნა 100 ათას USD-მდე. შედეგში, 1998 წლის ივნისამდე უნდა გაეზარდათ სანესდებო კაპიტალი 500 ათას USD-მდე. საერთოდ სახელმწიფო კაპიტალის ზრდის გრაფიკის შეუსრულებლობის შედეგად 60 ბანკი იქნა დახურული. საერთო რეგულირების ნესებს დაექვემდებარენ სახელმწიფო ბანკებიც და მოხდა მათი განსახელწიფობა, რითაც ეროვნულმა ბანკმა პინატივულად დაამთავრა სამსაფეხურიანი სისტემის (ცენტრალური, სახელმწიფო და კომერციული ბანკები) ორსაფეხურიანად (ცენტრალური და კომერციული ბანკები) გარდაქმნა.

ახლმა კომერციულმა ბანკებმა პოზიკია გაიძლიერეს ყოფილ სახელმწიფო ბანკებთან შედარებით. სახელმწიფო ბანკების საქმიანობის შეზღუდვის პერიოდში დანარჩენმა ბანკებმა მიიღეს შესაძლებელია უფრო აქტიური ზრდისა და განვითარებისა, რაც უკეთესმა პროფესიონალურმა მოქნილობამ გამოიწვია. 1995 წელს ყოფილი სახელმწიფო ბანკების წილი საბანკო სექტორში აქტივებში 70% იყო, ხოლო 1997 წლის ბოლოს 29%-ს მიაღწია.

1996 წლის დეკემბერში მიღებული იყო გადაწყვეტილება აიძულონ კომერციული ბანკები 2000 წლის 31 დეკემბრისთვის მინიმალური სანესდებო კაპიტალის მოცულობა იყოს 5 მლნ ლარი (რაც 3,8 მლნ USD-ს ეკვივალენტურია). ასევე დადგინდა მოქმედი კორკორციული ბანკებისათვის განაღდებული სანესდებო კაპიტალის ფულად ფორმამში მინიმალური ოდენობის ზრდის განრიგი:

- ა) 1998 წლის 31 დეკემბერი — არანაკლებ 1 მლნ. ლარი;
- ბ) 1999 წლის 30 ივნისი — არანაკლებ 2 მლნ. ლარი;
- გ) 1999 წლის 31 დეკემბერი — არანაკლებ 3 მლნ. ლარი;
- დ) 2000 წლის 30 ივნისი — არანაკლებ 4 მლნ. ლარი;
- ე) 2000 წლის 31 დეკემბერი — არანაკლებ 5 მლნ. ლარი;

2000 წლის 31 დეკემბრისათვის ყველა კომერციული ბანკების სანესდებო კაპიტალი 5 მლნ. ლარი უნდა იყოს.

ამის შედეგად საქართველოში 1995 წლის დასაწყისიდან (რაც მოქმედებდა 230 ბანკი) 1997 წლის ბოლიდან არსებობა შეწყვიტა 180 საბანკო დაწესებულებამ. ასეთი ისტორიას არ ახსოვს, ორნავეჯარ წელიწადში არსებობა შეწყვიტა რეგისტრირებული ბანკების 80%. 70%-მდე პანკებმა შეწყვიტეს საქმიანობა ეროვნული ბანკის მიერ ლიცენზიების გამოთხოვის შედეგად, 13%-მა თვითლოკიდაცია მოახდინა, 17% მერეწყა ან გაერთიანდა.

საბანკო სისტემის გაწმენდა პატარა და სუსტი ბანკებისაგან უფლად დადებითი ფაქტია. შეწყვეტეს არსებობა იმ ბანკებმა, რომლებიც არ აკმაყოფილებდნენ არა მხოლოდ მინიმალურ საბანკო ზედამხედველობის მოთხოვნებს, არამედ არ ჰქონდათ განვითარების არავითარი შანსი. ამ მოთხოვნის შედეგად მოხაზულმა მოსალოდნელია ბანკების რიცხვის შემცირება.

„გაწმენდილი“ საბანკო სისტემის ძირითად ნაკლოვანებად კვლავ რჩება ბანკების საკუთარი კაპიტალის დაბალი დონე. 1997 წლის განმავლობაში საბანკო სისტემის სანესდებო ფონდი 36 მლნ ლარით გაიზარდა და 1998 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით მისმა ოდენობამ 96 მლნ ლარი შეადგინა. მოქმედი 53 ბანკიდან მინიმალური სანესდებო ფონდის ფორმირება უზრუნველყო: 18 კომერციულმა ბანკმა — 230 ათ. ლარიდან 500 ათ. ლარამდე, 6 კომერციულმა ბანკმა — 500-დან 650-მდე, 22 კომერციულმა ბანკმა — 650-დან 2 მლნ-მდე, 7 კომერციულმა ბანკმა — 2 მლნ-დან 4 მლნ-მდე და მეტ ლარამდე.

1998 წლის 1 იანვრისათვის კომერციული ბანკების ფულადი სახით სანესდებო ფონდის დადგენილი 500 ათ. აშშ დოლარის ეკვივალენტის მინიმალური ზღვარი 1998 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით გადალახა 35 კომარციულმა ბანკმა.

1998 წლის პირველი კვარტლის მდგომარეობით (იხ. დანართი №1) 3 ბანკი (გაერთიანებული ქართული ბანკი, ბანკი „როსისკი კრედიტ-ბანკი“ და ივერტბანკი) სანესდებო კაპიტალი აღემატება 9 მლნ. ლარს. 2 ბანკს (აგრომწიფო და საქართველოს ბანკი) აქვს - 5-დან 9 მლნ ლარამდე, 4 ბანკს (ბანკი „ასსოლუტი“, შავი ზღვის საერთაშორისო ბანკი, თბილკომბანკი და ინტელექტბანკი) აქვს 3-დან 5 მლნ-მდე, 8 ბანკს აქვს 1-დან 3 მლნ-მდე და დანარჩენ ბანკს 1 მლნ-მდე.

ჩვენი აზრით მოქმედი ბანკებისათვის სანესდებო კაპიტალის ფულად ფორმამში მინიმალური ოდენობის ზრდის გრაფიკის დადგენა სავალდებულო დირექტიული მოთხოვნით არ უნდა ხდებოდეს. სანესდებო კაპიტალის ზრდა თვით ბანკების ინტერესებშია, ვინაიდან მათი საქმიანობა საწმენდო საქმიანობა და მიზნად ისახავს მოგების მიღებას.

ამიტომ რაც უფრო დიდია სანესდებო კაპიტალი, მით უფრო მეტია თავისუფალი რესურსების მოზიდვის, დაბანდობის და მოგების ზრდის შესაძლებლობა.

რაც შეეხება ბანკის სტაბილურობას,

იმედია ნაბასა და მდგრადობის უზრუნველყოფას იგი დამოკიდებული არა მარტო საწესდებო კაპიტალის სიდიდეზე, არამედ პირველ რიგში ბანკის მიერ სწორად შემუშავებულ სტრატეგიაზე და პოლიტიკაზე, რომლის განხორციელებაც მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული. გარდა ამისა ბანკების საქმიანობის სტაბილურობასა და მდგრადობის უზრუნველყოფას იცავს ეროვნული ბანკი ზედამხედველობის წესით, მის მიერ დადგენილი ნორმატივებისა და მეთოდების შემოღებით.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ბანკები, რომლებიც ვერ შეძლებენ საწესდებო კაპიტალის გაზრდას, მის ბაზაზე თავისუფალი ფულადი სახსრების მოზიდვასა და მათ ეფექტურ დაბანდებას მოგების მისაღებად, კონკურენტული გარემო თითოთი აიძულებს გაერთიანდნენ, შეუერთდნენ სხვა ბანკებს, გადაკეთდნენ ფორმალურად ან შეწყვიტონ საბაზო საქმიანობა. გადარჩენის რამდენიმე ვარიანტი არსებობს:

1. ინვესტიციების მოზიდვა
2. შერწყმა-გაერთიანება
3. შთანთქმა.

ამ მხრივ შეუძლებელია არ აღვნიშნოთ მსოფლიოში დღეს მიმდინარე გაერთიანების პროცესი - UNION BANK OF SWITZERLAND-ისა (UBS) და SWISS BANK CORPORATION-ის (SBC) გაერთიანება, რომელიც მსოფლიო საბანკო სისტემაში დეკემბრის თვის სენსაციად იქცა. ეს ახალი გაერთიანება UBC მსოფლიო 10 უძლიერესი და უმსხვილესი ბანკის სიაში I, II და III ადგილი უკავია სხვადასხვა მაჩვენებლებით. სპეციალისტებმა ასევე მოახდინეს მსოფლიო-დნელი შერწყმის-გაერთიანების მონახაზი:

1. საფრანგეთი: შესაძლოა BANK NATIONAL DE PARIS, CREDIT LYONNAIS და CIC-ის გაერთიანება
2. გერმანია: DRESNER BANK-ისა და COMMERBANK-ის გაერთიანება
3. ბენილუქსი: KREDITBANK, CGER და RABOBANK, GENERAL DE BANQUE და ABN-AMRO დაინტერესებული არიან CIC-ით. ABN-AMRO-მ შეიძლება შეერთოს DETCHINSUPER AEGON -ი
4. დიდი ბრიტანეთი: BARCLAYS NATWEST შესაძლოა, ასევე დიდი ბანკებისა და ყოფილი სამშენებლო კომპანიების გაერთიანებები.

თუ ბანკი ინარჩუნებს სტაბილურობას, მდგრადობას, შეუფერხებლად ასრულებს ვალდებულებებს, არის ლიკვიდური და მომდინარე, გაუგებარია ამ შემთხვევაში რატომ უნდა დაჯარიმდეს ფულადი ფორმით და გაუუქმდეს მას ლიკვიდა (სადაც დასაქმებულია ათობით ადამიანი, ასობით მეანბარეები იღებენ დღივდენებს და ბიუჯეტი კი შემოსავალს) სავალდებულო მინიმალური საწესდებო კაპიტალის ზრდის გრაფიკის შეუსრულებლობის გამო.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ადმინისტრაციული მეთოდებით ბანკების რაოდენობის შემცირება და ამის შედეგად ვითომ ძლიერ საბანკო ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბება მიზანშეწონივრულად მიმართა. პირველ რიგში ეროვნული ბანკის ბრძანება „საქართველოს კომერციული ბანკის საწესდებო კაპიტალის (ფონდის) მინიმალური ოდენობის განსაზღვრის შესახებ“ უხეზად არღვევს კანონს

„მინოპოლური საქმიანობისა და კონკურენციის შესახებ“. მეორე ის არის, რომ წერილ ბანკებს აქვთ ბაზარზე თავისი სეგმენტისა და მომსახურების მაღალი დონე, ხოლო ამის ათვისება „მსხვილი“ ბანკებისთვის თითქმის შეუძლებელი იქნება.

ეროვნული ბანკის ბრძანება „საპარტიო მხარე კომერციული ბანკების საწესდებო კაპიტალის (ფონდის) მინიმალური ოდენობის განსაზღვრის შესახებ“ ხელს შეუწყობს მომავალური საბანკო სისტემის ჩამოყალიბებას

ჩვენი წინადადება მიეცით ბანკებს დამოუკიდებელი ფუნქციონირების უფლება და წუ ემიგრაციებით მათზე ადმინისტრაციული წესით საწესდებო კაპიტალის სავალდებულო ზრდასთან დაკავშირებით, რა თქმა უნდა თუ ისინი იცავენ სტაბილურობას, მდგრადობას და ლიკვიდურობას, რომლის შემონახვასაც ზედამხედველობის წესით ახორციელებს ეროვნული ბანკი.

საქართველოს საბანკო სისტემის გადახდისუნარიანობისა და ლიკვიდურობის ამაღლებას მიზნებისა და ლიკვიდურობის უზრუნველყოფის უფლებად შეუწყვი ხელი ბანკების ზედამხედველობის ეფექტიანი სისტემის შექმნა. კომერციული ბანკების ზედამხედველობა ხორციელდება, როგორც მათ მიერ ეროვნულ ბანკში წარმოდგენილი საბალანსო მონაცემების, ისევე ადგილზე შემოწმების ანალიზის შედეგების გათვალისწინებით.

1994 წლის ბოლომდე ეროვნული ბანკი ფაქტიურად არ ახორციელებდა ზედამხედველობას. 1995 წელს სიტუაცია შეიცვალა და განხორციელდა ბანკების ზედამხედველობის სამმართველოს რეორგანიზაცია. 1997 წელს მასში შედიოდა: ადგილებზე ინსპექციის განყოფილება, საბანკო აღრიცხვითა და განყოფილება, მეთოდოკისა და ანალიზის განყოფილება და უშუალო კონტროლის განყოფილება. სამმართველოში მუშაობდა 30 კაცი. ასეთი მცირე მტკიცით და დიდი რაოდენობის ბანკების პირობებში, სამმართველომ ცენტრალური მეთოდებით დაიწყო სიტუაციის ნორმალიზება. პირველ რიგში გაზარდა კომერციული ბანკების მინიმალური საწესდებო კაპიტალის მოცულობა, შემდეგ უცხოეთის ექსპორტების დახმარებით შემუშავდა უსაფრთხოების ნორმების სისტემა. საბანკო სისტემის რეფორმისთან დაკავშირებით ძირითადი აქცენტი აღებულია ეროვნული ბანკის მიერ ნორმატიული აქტებისა და კაპიტალის მინიმალური დონის ზედამხედველობის საბანკურის გაძლიერების შესრულებაზე. ამ მიმართულებით, აზიის ბეგრის სახელმწიფო დღესდღეობით ფინანსურ კრიზისში იმყოფება სწორედ საბანკო სისტემის არაადეკვატური ზედამხედველობის გამო. საქართველოსთვის ეს ნიშნავს, რომ იმ ბანკებისადმი, რომლებიც არღვევენ ნორმატიულ აქტებს გადამჭრელი ზომები უნდა იქნას მიღებული. იმისათვის, რომ მოხდეს ბეგრის ბანკის გაერთიანება ამ დასურვად, გადამწყვეტილია მათი მინიმალური კაპიტალის მოთხოვნების დონე მუდმივად გაიზარდოს, რითაც შემცირდება მათი რაოდენობა და შედეგად საქართველოში ძლიერი საბანკო ინფრასტრუქტურა ჩამოყალიბდება. ამ მიზნით განხორციელდა ბანკე-

ბის სერტიფიკაციის პროგრამა. სერტიფიკაციის პროცესი გამოსაყენებლად სპეციალური სანქციებისა და სტიმულების სისტემა იქნა შემუშავებული. სერტიფიკირებულ ბანკებს გაუაღებლად საკრედიტო აუქციონებში მონაწილეობის მიღება. მათ მიეცათ უფლება ისეხსონ თანხა, რომლის მოცულობა არ აღემატებოდა მათი სავალდებულო რეზერვების 90%-ს, განსვავებით 75%-იანი ლიმიტისაგან არასერტიფიკირებული ბანკებისათვის.

1998 წლის დასაწყისში ეროვნული ბანკის სპეციალური სანქციებით კომერციული ბანკებისადმი დაწესდა 298719 ლარი

1998 წლის დასაწყისში მინიმალური საწესდებო ფონდის დაგვიანებით შევსების გამო დაჯარიმდა 18 ბანკი. მათ მიერ გადახდილი ჯარიმის საერთო თანხა 144214 ლარი შეადგინა. სავალდებულო რეზერვების შეუსრულებლობის გამო 34 ბანკის მიმართ გამოყენებული იქნა საჯარიმო სანქცია, რომლის ოდენობაზეც 154505 ლარი შეადგინა. 1998 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით მინიმალური სარეზერვო მოთხოვნის ანგარიშზე მობილიზებული თანხის ოდენობამ 16 მლნ ლარი შეადგინა. სავალდებულო რეზერვების ნორმის შესრულება 53 ბანკზე ვერ უზრუნველყო 7-მა ბანკმა 2 მლნ ლარის ოდენობით.

ბანკების სერტიფიკაციის პროგრამის შედეგად 1997 წლის ბოლოს საქართველოში მოქმედებდა 53 ბანკი. აქედან 49-მა გაიარა სერტიფიკაცია, ხოლო 1998 წელს მათ დაემატა თურქეთის „მელქ“ ბანკის ფილიალი.

1995 წელს ბანკები ძირითად შემოსავლებს ლეზობდნენ სავალუტო ოპერაციებისაგან. ეროვნული ვალუტის შემოღებამ და მისი კურსის სტაბილიზაციამ კომერციულ ბანკებს თითქმის მოაშორა ეს შემოსავლის წყარო, ხოლო 1997 წელს ასეთი სახის შემოსავლების წილი ძალიან შემცირდა ბანკის საერთო შემოსავალში.

1998 წლის დასაწყისში სავალუტო ოპერაციები კომერციული ბანკების საერთო შემოსავლის 10-15%-ს შეადგენდა.

დღეს დიდი მნიშვნელობა ენიჭება საქართველოს საბანკო სისტემის მსოფლიო სავალუტო ბაზარზე ინტეგრაციას და უცხოური ვალუტის მოცულობის გაზრდას. მსოფლიო პრაქტიკაში ჩამოყალიბდა უცხოური ვალუტით მიმდინარე ვაჭრობის ორი ფორმა: ბანკთაშორის ვაჭრობა და სავალუტო აუქციონები.

უპირატესობა მინიჭებული აქვს ბანკთაშორის ბაზარს, რომელიც ფუნქციონირებს კერძო სექტორში და მისი მონაწილენი არიან კერძო ბანკები და სავალუტო დილერები. ბანკთაშორის ბაზარზე ვალუტის კურსი განისაზღვრება ბანკებსა და მის კლიენტებს შორის ვაჭრებთან პროცესში, აგრეთვე სხვა საბანკო დაწესებულებებს შორის ვაჭრებისა და ეს კურსი თავისუფლად იცვლება ყოველდღიურად და ყოველსაათობრივად.

ქვეყანათა ერთი ნაწილი მიმართავს ვალუტით ვაჭრობის მეორე ფორმას—სავალუტო აუქციონებს. აუქ-

ციონები ბანკთაშორის ბაზრებისაგან იმით განსხვავდება, რომ მათ მთავრობა ატარებს და იქ დაწესებული კურსი ძალიან რჩება მიმდინარე აუქციონებზე. ვალუტით მიმდინარე ვაჭრობის ამ ორი ფორმად მთავრობა უპირატესობას აძლევს იმ ფორმას, რომელიც უფრო შეესაბამება ქვეყნის ადგილობრივ ინსტიტუციონალურ და ეკონომიკურ სტრუქტურებს.

საქართველოს მთავრობა, ისევე როგორც განვითარებად ქვეყნებში, ახდენს ვალუტით მიმდინარე ვაჭრობის ადრე აღნიშნული ორივე ფორმის რეგულირებას, მაგრამ რეგულირების დონე უფრო მაკროეკონომიკურ აუქციონის პირობებში.

ქვეყნებს შორის კაპიტალების მოძრაობის სფეროში სამთავრობო პოლიტიკა მოიცავს საკითხთა ფართო წრეს, რომლებიც მოიცავს სავალუტო შეზღუდვებს; უცხოური სესხების მიღება-დაფარვის, კაპიტალების გადინების შეჩერების, უცხოური ვალის კონვერსიის ლიმიტებისა და ა.შ.

სავალუტო შეზღუდვების სიდიდის მიხედვით ქვეყნებს დაყოფილია სამ ძირითად ჯგუფად:

1. ქვეყანათა მცირე ჯგუფი ფაქტობრივად არ იყენებენ სავალუტო შეზღუდვებს არა მარტო მიმდინარე ვაჭრობაზე, არამედ კაპიტალებისა და კრედიტებზე.
2. ქვეყანათა ჯგუფი, სადაც უცხოური სესხების მიღება შეზღუდული არ არის, მაგრამ ცენტრალური ბანკი ინფორმირებულ უნდა იქნეს საკრედიტო ვარიანტების ხელმოწერამდე, რათა განახორციელოს პირდაპირი სტატისტიკური კონტროლი საგარეო დავალიანებათა მოცულობაზე.
3. ქვეყნების ჯგუფი (მათ შორის საქართველო), სადაც სავალდებულოა წინასწარი ნებართვა სავალუტო ოპერაციების განსახორციელებლად.

საქართველოში დღეისათვის უპირატესობა მინიჭებული აქვს აუქციონის ტიპის ვაჭრობას. კერძოდ, ამ მიზნებისათვის ჩამოყალიბებულია თბილისის ბანკთაშორისი სავალუტო ბირჟა, რომელზეც დაფიქსირებული ლარის სავალუტო კურსის ეროვნული ბანკის მიერ აღიარება ხდება, როგორც ოფიციალური სავალუტო კურსი.

მსოფლიოში ერთი ვარიანტის მინიმალური ოდენობა უდრის ერთ მილიონ აშშ დოლარს, რუსეთში ამ მხრივ მინიმალური მდგომარეობაა, კერძოდ ერთი ვარიანტა ტოლია 100000 აშშ დოლარის, საქართველოში კი - 10000 აშშ დოლარისა.

სავალუტო ბაზრის ამ მოკლე მიმოხილვამ გადავალ ჩვენი ქართული რეალობის განსილვანზე და რამოდენიმე მოსაზრებას შემოგთავაზებთ მსოფლიო სავალუტო ბაზარზე ქართულ საბანკო დაწესებულებათა შესაძლო მონაწილეობის შესახებ.

ნებისმიერმა დაინტერესებულმა ქართულმა კომერციულმა ბანკმა უნდა შეიმუშავოს სადილინგო-სერვისო ოპერაციათა ნარმოების პოლიტიკა, განსაზღვროს ღია სავალუტო პოზიციის ზღვრული ლიმიტები და ზარალის შემზღვევამდე უსაქანასტის დასაშვები მაქსიმალური ოდენობა.

საერთაშორისო ანგარიშსწორება აუცილებელს ხდის ერთი ვალუტის მეორეზე კონვერტაციას. მავა-

ლიონსათვის, რუსეთის ლიონის ექსპორტიორთა თურქეთში აინტერესებს არა თურქული ლირა, არამედ რუსული რუბლი. ანალოგიური მდგომარეობა გერმანული მერსედესების ექსპორტისას საქართველოში, სხვადასხვა გერმანულ აინტერესებთ არა ქართული ლირა, არამედ გერმანული მარკა. ექსპორტიორთა ამ მოთხოვნის დაკმაყოფილება შესაძლებელია საქართველოს საეკონომიკური პოლიტიკის მიხედვით. ამ საერთაშორისო ბაზარზე ხდება ვალუტის გაცვლა, მაგრამ იმ განსხვავებით, რომ ამ უკანასკნელის შემთხვევაში საქვე ვაჭარს არა ცენტრალურზე დაზარადა, არამედ საეკონომიკური მექანიზმებისა და ბერკეტების ერთობლიობასთან. მას აქვს სრულიად არაოფიციალური ხასიათი. არ გააჩნია განსაზღვრული სამუშაო სათაბები და რაც ყველაზე საინტერესოა ამ ბაზარს არა აქვს ფაქტობრივ სტანდარტული ნივთები. დადებულ გარიგებებში კი ხელშეწყობენ ნივთების განმავლობაში ჩამოყალიბებული ერთიანი პრინციპებით და აპრობირებული პროცედურებით.

უცხოურ ვალუტაში ოპერაციებს ახორციელებს თითქმის ყველა ბანკი, მაგრამ მათი მონაწილეობა განსხვავდება საეკონომიკურ სფეროებში ინვესტიციების და საეკონომიკური რეზერვების ზომით. ბანკებს, რომლებიც ემხიან და მხარს უჭერენ საერთაშორისო საეკონომიკურ ბაზარს, კერძოდ მიჰყავთ საეკონომიკური პოლიტიკა და ინსაჯენ რეზერვებში საკმაო რაოდენობით უცხოურ ვალუტას, ეწოდებათ "მარკეტ-უიკერები". მათ მიერ დაფინანსებული საეკონომიკური ინიციატივები დანერგებიან საბანკო დაწესებულებებში, რომლებსაც ეწოდებათ "მარკეტ-უიკერები". ამ დომინანტ ბანკებთან ურთიერთობა ნებისმიერი ქართველი ბანკისათვის რაღა თქმა უნდა სასურველი და მეტად ნაყოფიერი იქნება, რამეთუ მათ დროის ნებისმიერ მომენტში ექნებათ ჩვენი კოორდინაციის საჭირო ვალუტის განსაზღვრული ოდენობა.

როგორც ვიცით, მსოფლიო საეკონომიკური ბაზრის ყველაზე მსხვილი ცენტრები მდებარეობენ: ლონდონში, ნიუ-იორკში, ფრანკფურტში და ტოკიოში. ამასთან არსებობს საკმაოდ საინტერესო პერსპექტივა ახალი რეგიონალური ცენტრის ჩამოყალიბებისა, კერძოდ მოსკოვში.

ამ მხრივ ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა დასავლეთის-ს და ამიერკავკასიის საეკონომიკური ბაზრები. ეს ბაზრები გამოირჩევიან თავიანთი სიჭრელით, მრავალფეროვნებით, აუთენტურობით და მთელი რიგი დადებითი თავისებობებით. საერთაშორისო საეკონომიკური ბაზარზე მრავალი მოულოდნელი და მეტად საინტერესო წინადადებებია, რომელთა რეალიზაციაში მონაწილეობა მაღალი მოგების მიღების სანაშარი შეიძლება გახდეს. ნებისმიერ ქართულ ბანკს, რომელიც აღჭურვილია შესაბამისი საბანკო ტექნოლოგიებით და აქვს მჭიდრო პარტნიორული კავშირ-ურთიერთობები საერთაშორისო საეკონომიკური ბაზრის დომინანტი ბანკების საფინანსო ჯგუფებთან შეუძლიათ არსებობის მიღება სხვაობის სახით „მყიდველის ფასსა“ და „გამყიდველის ფასს“ შორის, რომელიც ხშირად თანხის 1%-საც უახლოვდება.

საეკონომიკური ოპერაციებზე დასაცვალიზებული მცირე ბანკები ძირითადად გამოდიან ბროკერთა რო-

ლიში. ამ ამოღების იხილი დიდი ვალუტური რეზერვების არქონის გამო მართალია ვერ ახერხებენ „მოცილის მხარდაჭერას“, მაგრამ აპრობირებული პოზიციის დაცვით უზრუნველყოფენ მყიდველის გაცვლას გამყიდველებზე, რისთვისაც იღებენ მოგებას საკომისიოს სახით.

ამ პროცესებში ორიენტაციის სისწორის შენარჩუნების მიზნით აუცილებელია ბანკი ან საფინანსო ჯგუფი ფლობდეს ამომწურავ ინფორმაციას იმ ქვეყნების ეკონომიკასა და პოლიტიკურ სიტუაციას, რომლის ვალუტაზეც არის ორიენტაციული მოცემული ბანკი. აქედან გამომდინარე, დაინტერესებულ ბანკს უნდა ჰყავდეს ძლიერი ანალიტიკური ჯგუფი, რომელიც რეკლამურულად მოახდენს არსებულ სიტუაციის ანალიზს და სამომავლო პროცესების პროგნოზირებას.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ განსაკუთრებული ყურადღების ღირსია დსთ-ს საეკონომიკური ბაზარი. ამ მხრივ აღსანიშნავია ერთი დამაფიქრებელი ფაქტი, კერძოდ ქართული საბანკო დაწესებულებებში ფლობენ ძალიან მწირ ინფორმაციას „დსთ“-ს სივრცეში მიმდინარე ეკონომიკურ პროცესებზე. ამასთან, საეკონომიკური ბაზარზე მიმდინარე პროცესების განხილვა სასაქონლო ბაზარზე არსებული სიტუაციისაგან იზოლირებულად არასწორად მიმართება, რამეთუ მათ შორის მჭიდრო კავშირი არსებობს. აქვე უნდა ითქვას, რომ „დსთ“-ში შემავალ სახელმწიფოთა შორის საეკონომიკური ურთიერთობათა მასშტაბები განუზრუნვლად იზრდება და ეს ტენდენცია მომავალშიც შენარჩუნებული იქნება.

აქვე გასათვალისწინებელია ის ფაქტიც, რომ არცთუ იშვიათად „დსთ“-ში შემავალ სახელმწიფოთა მთავრობები იღებენ ეკონომიკური ხასიათის არაორდინალურ გადაწყვეტილებებს საკუთარი ეროვნული ვალუტის, წარმოების დასაცავად. ასე მაგალითად: ყაზახეთში, უზბეკეთში და თურქმენეთში შემოღებული აქვთ სპეციფიკური შეზღუდვები ვითომდა საკუთარი საეკონომიკური ბაზრის დაცვის მიზნით. თუმცა „დსთ“-ს ბაზარზე მოქმედ დომინანტი ბანკები ადვილობრივი ბიზნესმენებისა და ბანკების დახმარებით პოულობენ სარგებლებას, რომელიც არ არღვევენ ადვილობრივი კანონმდებლობით დადგენილ ნორმატივებს და ამასთან ახორციელებენ საეკონომიკური ოპერაციების საპრობირებელი საბანკო ტექნოლოგიების მეშვეობით.

ამგვარ ოპერაციებზე მუშაობისას დომინანტი ბანკი ძალაუფლებურად იღებს უნიკალურ ყოვლისმომცველ ინფორმაციას ბაზრის მოცემულ სფეროებზე არსებული ინფორმაციის შესახებ და აქედან გამომდინარე თავის კლიენტურას მარტივი რეკომენდაციების მაგივრად უკვე სთავაზობს დოკუმენტების პაკეტს, რომელიც შედის ოპერაციები, დაწყებული საქონლის ხარისხის დადგენით და დამატარებული საბანკო მომსახურებით.

თუმცა აქ შეიძლება ერთი ასპექტი გამოვარჩევს. კერძოდ, საქართველოს პოლიტიკური ორიენტაცია. საქართველოს ჩართვა „დსთ“-ს ეკონომიკურ სივრცეში ხომ არ გამოიწვევს პოლიტიკურად „დსთ“-ზე საქართველოს მიმართ და გაზრდის რუსეთის პოლიტიკურ გავლენას ამიერკავკასიის რეგიონზე. აქედან გამომდინარე მართებულად მიგვაჩნია ალტერ-

ნატიული წინადადების განხილვა, კერძოდ ამიერკავკასიის სივრცე, ბისეკის სივრცე, ან ამიერკავკასია — შუა აზიის სივრცე.

ჩვენი ბანკისთვის საკმაოდ დიდ ინტერესს უნდა იწვევდეს ამიერკავკასიის სახელმწიფოების: აზერბაიჯანისა და სომხეთის კომერციულ ბანკებთან მუშაობა. გასაოცარია ის ინფორმაციული ვაკუუმი, რომელიც არსებობს ამიერკავკასიის ბანკებს შორის. არადა საქმიან ინტერესებში მინდინარობს საქონელგაცვლა ამ ქვეყნების შორის, მაგრამ საქონელგაცვლასთან დაკავშირებული გარიგებების საფინანსო ნაწილი ხორციელდება ჩანთებით, დოლარტებით ნაღდი ფულის ერთი ქვეყნიდან მეორეში გადატანის გზით. ამგვარი მეთოდებით საქმიანობის ფაქტები კი შემდგომში კრიმინალური სამყაროს ავტორიტეტთა გასარჩევი ხდება ხოლმე, რაც დამეთანხმებით საკმაოდ შორის დგას ეკონომიკური საკითხებისაგან. დღეისათვის სამივე ქვეყანაში არსებობენ ბანკები, რომლებსაც შეუძლიათ თანამშრომლობა ევროპული ბანკების მუშაობის გარეშე. აღნიშნულს საფუძველად კი შევძელია მივიჩნიოთ საქართველოს მიერ ორივე ქვეყანასთან ხელშეწყობილი დიდი ხელშეკრულება, რომლის პაკეტშიც დგას ხელშეკრულება ბანკებს შორის თანამშრომლობაზე. ასევე ფიქრობს და ბათუმის პორტების ფერმეების გამო საქართველოს ბუნებრივად ენიჭება პრიორიტეტული ადგილი სომხეთისა და აზერბაიჯანის ბაზარზე მუშაობის თვალსაზრისით, რაც ქართულმა ბანკებმა ხელიდან არ უნდა გაუშვან. სხვადასხვა დაზუსტებული ინფორმაციით სტრატეგიულ პროექტებზე როგორცაც არის ნათობრობილები, მაშას, ჩაი — გარიგებების საბანკო მომსახურებას ეპიზოდურად ახორციელებენ ევროპული ბანკები. გასავლება, რომ ამ სტრატეგიულ პროექტებზე საბანკო მომსახურებისათვის დღემდე ჩვენი ბანკები ფინანსურად არ იყვნენ მზად, მაგრამ ჩვენ არა გვაქვს უფლება ხელიდან გაუშვათ ამიერკავკასიის სახელმწიფოთა რეზიდენტებისა და არარეზიდენტების თუ დაცვ მცირე ბიზნესთან დაკავშირებული მომსახურების ბაზარი, რომელსაც ცხადია თან ასლავს მუშაობა ამ ქვეყნების საეკონომიკური ბაზარზე.

ქართული ბანკებისათვის აშიერკავკასიის ბაზარი ძირითადი პრიორიტატი უნდა იყოს.

ზემოთ აღნიშნული მხოლოდ ნაწილია იმ მომგებიანი ოპერაციებისა, რომელიც მიმდინარეობს საეკონომიკური ბაზარზე. ამ ბაზარზე საქმიანობა მრავალფეროვანია, მაღალ რენტაბელური და მეტად საინტერესოა. წარმატების მისაღწევად კი აუცილებელია: გამართული კომუნიკაციები, ბანკის მაღალპროფესიონალური საკადრი პერსონალი, შესაბამისი საბანკო ინსტრუმენტები, ტექნოლოგიები და ამ პროცესების მართვისას ეროვნულმა ბანკმა უნდა შემუშავდეს რეკომენდაციების მექანიზმი, რომელიც კომერციულ ბანკებს მიანდის ინფორმაციას მეზობელ ქვეყნებში არსებული სიტუაციის შესახებ.

ამ პროცესებში მონაწილეობისას მთავარია შე-

ნარჩუნებულ იქნას ვიწრო სპეციალიზაცია და ბანკის სპეციალისტები არ გაერთონ წინდა სასაქონლო ოპერაციებზე მუშაობით, რამეთუ ასეთი მოქმედება თანდათან გამოიწვევს ბანკის ჩამოშორებას საეკონომიკური ბაზრიდან.

საბანკო სისტემის განვითარებაში დიდ მნიშვნელობას იქნს დეპოზიტების მოზღვევის დონე და მისი გაუმჯობესება.

1997 წელს წინა წელთან შედარებით დეპოზიტები გაიზარდა რამდენჯერ და 14 მლნ ლარით და 40 მლნ ლარით.

კომერციულ ბანკებში დეპოზიტების თანხა 1996 წლის ბოლოს უტოლდებოდა 78 მლნ ლარს, რაც მშპ-ს 1,4% იყო, ხოლო 1997 წელს ამ მაჩვენებელმა 2,1% შეადგინა. ეს ძალიან დაბალი მაჩვენებელია და გამოხატავს მოსახლეობის უნდობლობას ბანკების მიმართ. რაც გამოწვეულია: ინფლაციის შედეგად მოსახლეობის ანაბრების გაუფასურებლობა, ბანკების გაბანკოვანობა და მათი მხრიდან ფინანსური თაღლითობით. ასევე თუ დავეთვათ მოსახლეობის უდიდესი ნაწილის დაბალი შემოსავლების დონეს და დეპოზიტების უმცირეს ნაწილს, მაშინ ნათლად დავინახებთ მთელს სურათს. მიუხედავად ამისა დეპოზიტები ეროვნულ და უცხოურ ვალუტაში ნელნელა იზრდება (იხ. ცხრილი №1 და №2).

შეუძლებელია ბანკების მიმართ მოსახლეობის უარყოფითი შეხედულების სწრაფი შეცვლა. ნდობა შეიძლება მხოლოდ თანდათანობით სტატისტიკური ფუნქციონალი პოლიტიკის გატარებით და საბანკო სისტემის გამყარებით მოიპოვოთ. ეს პროცესი ბოლო წლებში დაბალი ტემპებით, მაგრამ მაინც მიმდინარეობს.

ფულის 58% ბანკებს ბარათი მიმოიქცევა.

დაბალ საშემსახველ დონესთან ერთად პრობლემებს წარმოადგენს დეპოზიტებში დოლარების დიდი წილი. მაღალი ინფლაციის პირობებში ეს მოვლენა ადვილად ასახსნელია იყო. 1994 წლის ბოლოს კერძო სექტორის უცხოურ ვალუტაში დეპოზიტები შეადგენდა 60%-ს ბანკებში განთავსებული ყველა სასრუბისა. ლარის შემოღების შემდეგ სიტუაცია შეიცვალა — 1995 წლის ბოლოს უცხოურ ვალუტაში მყოფი დეპოზიტების წილი 40%-მდე დაეცა, ხოლო შემდეგ კვლავ განიცადა ზრდა და 1997 წლის დასაწყისში 50%-ს მიადნია. იმავდროულად ეროვნული ბანკი ხელს უწყობდა დეპოზიტებში „დოლაროზიციის“ ხარისხის შემცირებას. 1996 წელს მიღებულ იქნა განაწესებულება, რომ აუცილებელი რეზერვები უნდა შევიდეს ეროვნულ ბანკში მხოლოდ ეროვნული ვალუტისა. ამან გამოიწვია ბანკებში უცხოურ ვალუტის დეპოზიტებზე მომსახურების ხარჯების გაზრდა.

1997 წლის ბოლოს უცხოურ ვალუტაში მყოფი დეპოზიტების წილი 58%-მდე გაიზარდა

მთლიანი დეპოზიტების მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენდა ორგანიზაციებისა და სამაუწყებლო და-

ნესებულებების წილი, რაც 1996 წლის განმავლობაში მერყეობდა 25 დან 30%-მდე, ხოლო წლის ბოლოს დეკა 16%-მდე.

ანაბრებზე საშუალოდ საპროცენტო განაკვეთები 1996 წლის განმავლობაში დაინა. ინფლაციის დაცემა სიანს ერთად ბანკებმა შეამცირა განაკვეთები 16%-დან 7%-მდე (წლის განმავლობაში). ეს ტენდენცია 1997 წელსაც გაგრძელდა და ეროვნულ ვალუტაზე დეპოზიტებზე საპროცენტო განაკვეთი 6% გახდა, ხოლო უცხოურ ვალუტაში დეპოზიტებზე საპროცენტო განაკვეთი უფრო დიდი იყო და შეადგენდა 13%-ს.

რაც შეეხება მოკლე ვადიან ანაბრებს ყველაზე მაღალი საპროცენტო განაკვეთები დაფიქსირდა 1-დან 6 თვემდე ვადის ანაბრებზე. 1996 წლის ბოლოს საპროცენტო განაკვეთი იმყოფებოდა 21-28%-ის დონეზე, ხოლო ანაბრების იგივე დაფიქსირდა უცხოური ვალუტის ანაბრებზე.

სანარმოებისთვის კრედიტების მიწოდებისათვის კომერციული ბანკებისაგან მოსახლეობის მობილიზაცია მომილიზაციის შესაძლებლობა კვლავ ისევ შეზღუდულია: ამ ბოლო დროს დეპოზიტების თანხის გაზრდა ძირითადად სანარმოების დეპოზიტების ხარჯზე და შესაძლებელი (დანართი №2), იძიებოდა რომ ეკონომიკურმა ზრდამ გააუმჯობესა მათი ფინანსური მდგომარეობა.

კომერციული ბანკების დეპოზიტების მობილიზაცია ანალიზის შემდეგ მეთად მნიშვნელოვანია მათი საკრედიტო საქმიანობა, რომელიც თანამედროვე ეტაპზე არასრულყოფილია სუბიექტური თუ ობიექტური ფაქტორების გამო. ბანკებში საკრედიტო საქმიანობის შეზღუდულობა წარმოადგენს, პირველ ყოვლისა, მათ საკრედიტო პროცედურებში დიდი რაოდენობით უიმედო და საცქვო კრედიტების აკუმულაციონს. მისი მიზეზი იმალება საქართველოს სანარმოებისა და ქვეყნის ეკონომიკის მთლიან სისტემაში. 1996 წელს სანარმოებზე გაცემული კრედიტების ნომინალური მოცულობა შემცირდა და შეადგინა მშპ-ს 2,2%.

**კომერციული ბანკების მიერ სასხვაზე ღარი-
ხული და გადაუსდელი პროცენტების თანხა
1998 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით შეადგინა 38
მლნ ლარი, ხოლო მათ შორის გადასდის სააჭვოდ
იჩინავის ვაშო გადასდისა ჩამონერილმა თა-
ნხა - 35 მლნ ლარი.**

ბანკების შეზღუდული საქმიანობა დაკრედიტების სფეროში არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება ჩაითვალოს ეროვნული ბანკის პოლიტიკის შედეგად. იგი დროდროდ ამცირებდა ბანკების აუცილებელი რეზერვების ნორმას. 1995 წელს შეადგენდა 20%-ს, 1996 წლის იანვარში ეს ნორმა შემცირდა 18%-მდე, 1996 წლის სექტემბერს გაუტოლდა 15%-ს, ხოლო 1997 წელს 12%-ს მიიღწია. ბოლო შემცირება დამოკიდებული იყო ზაზარზე სახაზინო ვალდებულებების გამოშვების დაგეგმვით.

ფულადი სახსრების დიდი ნაწილი „არ მუშაობს“ და არავითარი შემოსავალი არ მოაქვთ. 1996 წელს აუცილებელი რეზერვების თანხა, ფულადი ეროვნული

ბანკის საკორესპონდენტო ანგარიშზე და სალაროში არსებული ნაღდი ფული შეადგენდა 64%-ს. ხოლო შემდეგ სიტუაცია შეცვალა და ეს მონაცემები 40%-ზე დაეცა. ეს მოვლენა შეიძლება სხვადასხვანაირად ავსხნათ:

1. 1996 წელს მოხდა ბანკების სერტიფიკაციის პროცესი, რომელმაც აიძულა კომერციული ბანკები ეროვნული ბანკის მოთხოვნათა საფუძველზე გარდაქმნილიყვნენ და შეეცადნენ რეზერვები საჭჭო ვალუტისათვის. ამან შეაფერხა ბანკების საკრედიტო საქმიანობა, მით უფრო რომ დაკრედიტების სფეროში კვლავ მაღალმა რისკის ფაქტორი.

2. საქართველოს ეკონომიკის მდგომარეობა არ იძლევა საშუალებას საკრედიტო საქმიანობის განვითარებისათვის. სანარმოები აღრიცხვის სისტემის არაადაქმნაყოფილებელი მდგომარეობა ბანკების მხრიდან არ იძლევა საშუალებას შეაფასოს მათი პოტენციური შესაძლებლობა. ამასთან ბანკები სუსტად ფლობენ კლიენტების შეფასების მეთოდებს.

3. მოკლევადიანი დეპოზიტების მობილიზაცია ზღუდავს ბანკის შესაძლებლობას გრძელვადიანი კრედიტების სფეროში. ამიტომ ბანკები იძულებული არიან ძირითადად კონცენტრირებული იყვნენ მოკლევადიანი კრედიტების გაცემაში.

თანამედროვე ეტაპზე მიუხედავად საბანკო საქმიანობის პირობების გაუმჯობესებისა ბანკების მიერ გაცემული კრედიტების მოცულობა კვლავ რჩება საქართველოს ეკონომიკისათვის არაადაქმნაყოფილებელი მაღალი საკრედიტო რისკისა და არასაიმედო ინვესტირების პირობებში (იხ. ცხრილი №3, №4 და გრაფიკი №1). უმთავრესად კომერციული ბანკების მიერ გატარებული დაკრედიტების პოლიტიკა კონცენტრირებულია ვინორ წრის ოპერაციებისათვის. საქართველოს საბანკო სექტორის ძირითადი სუსტი მხარე არის კრძედიტიანი კრედიტების არარსებობა, რაც ხელს შეუწყობდა წარმოებისა და ქვეყნის ეკონომიკის ზრდას. ამ მხრივ მნიშვნელოვანი ღონისძიებები უნდა გაატაროს ეროვნულმა ბანკმა. მან პირველ რიგში უნდა შექმნას ისეთი გარემო, რომელიც დააინტერესებს კომერციულ ბანკებს განავითარონ გრძელვადიანი დაკრედიტება და ასევე, უნდა იზრუნოს საბანკო სექტორში მსხვილი ინვესტირების მოსაზიდავად.

1998 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით საკრედიტო დაბანდების უდიდესი ხვედრითი წილი მოდის საეაჭრო ოპერაციების დაკრედიტების მიზნით გაცემული მაღალი რისკის კრედიტებზე, საკმაოდ მაღალი სანაროცენტო განაკვეთით (იხ. გრაფიკი №2). ასევე სიანწლებთან შედარებით 1997 წლის მნიშვნელოვნად გაიზარდა კომერციული ბანკების მიერ კერძო სექტორისათვის გაცემული სესხები (იხ. გრაფიკი № 3 და № 4).

შესაბამისად საბანკო სისტემაში მაღალია ბანკის სესხების ვადაგადაცილებული დედასიანებისა და მათი უიმედოდ მიჩნევის გამო სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვიდან ჩამოწერილი თანხები, რომლებმაც 1998 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით შეადგინა შესაბამისად 15 მლნ ლარი და 18 მლნ ლარი.

სტაბილიზაციის პროცესის განვითარებასთან ერთად თანდათანობით მცირედობდა საპროცენტო განაკვეთები. მიუხედავად ამისა კვლავ რჩება შესამჩნევი განსხვავება კრედიტებისა და დეპოზიტების განაკვეთებს შორის. რაც დამოკიდებულია მაღალ საკრედიტო რისკზე, მაღალ სავალდებულო რეზერვების ნორმაზე, საკრედიტო პორთფელუმში მოშსახურებელი სესხების ტვირთსა და ბანკების მისწრაფებაზე შეცვლილ კაპიტალის სტრუქტურა.

საჭროსა საბანკო სისტემის რეფორმის წარმატებით განხორციელება, მართვის ეფექტური სისტემის ჩამოყალიბება, განსაკუთრებით ყურადღება უნდა მიექცეს კრედიტების გაცემასთან დაკავშირებით ურთიერთობების სამართლებრივ რეგულირებას. საჭროსა საბანკო სისტემაში დაინერგოს კრედიტის გაცემის საკონტრაქტო ურთიერთობები. კონტრაქტით გათვალისწინებული ვალდებულებების შეუსრულებლობის გამო პასუხისმგებლობა ვალის ანღებს უნდა დაეკისროს. ამჟამად მოქმედი ნორმატიული დებულებები და მითითებები, რომლებითაც ეროვნული ბანკი ადმინისტრაციული წესით ზედამხედველობას უწევს კომერციულ ბანკებს, როგორც ჩანს, ეფექტური არ არის და მოითხოვს გადასინჯვას მათი სრულყოფის მიზნით. კომერციული ბანკების სანესახებო ფონდებში არასახელმწიფოებრივ-იურიდიულ პირთა სააქციო-საპაიო შენატანების მეტად მცირე ხვედრითი წილი იწვევს მათი მხრიდან უკონტროლობას და ზრდის კორუმპირებულ-მონოპოლიზებული საბანკო სისტემის ჩამოყალიბების ტენდენციას. საკრედიტო ზაზრის რეგულირების ერთ-ერთ ხელშემშლელ მიზეზად კრედიტების საპროცენტო განაკვეთების ადმინისტრაციული წესით განსაზღვრა მიგვაჩნია. საჭროსა მისი აუქციონის განაკვეთებთან შესაბამისობაში მოყვანა. რისკის ფუნქციონის ყოველმხრივი შესწავლა-ანალიზის დროს ყურადღების გასახვილება საჭროს ისეთ საკითხებზე როგორცაა: ლიკვიდობის მართვა და მასთან დაკავშირებული რისკები, საპროცენტო ინვესტიციების რისკის მართვის ხანგრძლივობის და საერთო მახასიათებლის ანალიზი, კრედიტების ფუნქციებისა და საკრედიტო რისკების ურთიერთკავშირის ანალიზი, საპროცენტო რისკების მართვის ხანგრძლივობის განსაზღვრა საპროცენტო ფიქურების, ოფციონებისა და სვოპების გამოყენებით და სხვა.

ეროვნული ბანკის ნორმატივი ბანკის მიერ ლიკვიდური პოზიციის 30%-ით შენარჩუნების შესახებ, ვრცელდება საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტებისგან აღებული გრძელვადიანი საკრედიტო ზაზრით მიღებულ არასაბანკო ვალდებულებებზეც, რაც არ მიგვაჩნია მართებულად, რადგანაც იგი ბანკს აიძულებს იმ მიზნობრივ რესურსების ნაწილი, რომელიც მან კონკრეტული პროექტის დასაფინანსებლად აითვისა, 30%-ის ოდენობის ლიკვიდური სახსრების სახით გააჭროს და თანაც რაზოდენივე წლის განმავლობაში. აღნიშნულ ვალდებულებებზე უმჯობესია გავრცელებდ მხოლოდ მიმდინარე ლიკვიდურობის მაჩვენებელი, 100%-ის ოდენობით. ანუ ეს ვალდებულებები უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს მოთხოვნებით, რომლებსა ვადაც არ აღემატება აღნიშნული ვალდებულებების ვადას. ხოლო 30%-იანი ლიკვიდურობის ზღვარი დღესდღეობით

შეიძლება გადაჭარბებული იყოს, რადგან სულ უფრო იზრდება საბანკო დეპოზიტების მოცულობა და მყარდება წინაა საბანკო ინსტიტუტების მიმართ. ეს ზღვარი შეიძლება 25%-ით განისაზღვროს.

თანამედროვე საბანკო სისტემა წარმოადგენს სახელმწიფოს ერთ-ერთ ცენტრალურ გარღს, რომელიც ხელს უწყობს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას. განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სახელმწიფოში კომერციული ბანკების ძლიერი და ფართო ქსელის არსებობას. ბანკის სიძლიერეს განაპირობებს მენეჯმენტის ეფინიერული სტრუქტურის არსებობა, რომელიც ეროვნული და უზრუნველყოფის, როგორც ბანკის მომგვებინაობას, ასევე ლიკვიდობის სათანადო დონის შენარჩუნებას.

კომერციული ბანკის მართვისას, ერთ-ერთ ყველაზე უმთავრეს ამოცანას წარმოადგენს ლიკვიდობის სათანადო დონის უზრუნველყოფა. ბანკი ითვლება ლიკვიდურად თუ მას ხელს მოწოდება სახსრებზე, რომლებიც შეიძლება მოზოდულ იქნეს გრძელვადიანი ფასებით სწორედ იმ მომენტში, როდესაც მათი წარმოება მოითხოვს. ეს ნიშნავს, რომ ბანკი ან ფლობს ამ სახსრებს ან შეუძლია სწრაფად მიიღოს ისინი სესხის აღების ან აქტივების გაყიდვის გზით.

გამოკვლევები ცხადყოფენ, რომ ლიკვიდობის არასაკმარისი დონე წარმოადგენს პირველ ნიშანს იმისა რომ ბანკი ვანიციფის ფინანსურ სირთულეს. ასეთ სიტუაციაში იწყება ბანკიდან დეპოზიტების მასიური გატანა, რაც უფრო ამცირებს მის ნაღდ საშუალებებს და იძულებულს ხდის გაყიდოს ლიკვიდური ფასისა ქაღალდები. ამავე დროს სხვა ბანკები უზაღისოდ განსვენებს სესხებს (მსგავს სიტუაციაში რეაგირებდა ბანკზე) დამატებით უზრუნველყოფის გარეშე ან თუ გაცემები ჩვეულებრივზე მაღალ პროცენტს, რაც უფრო ამცირებს ისევე რაოდენ ფინანსურ სიტუაციაში ჩავარდნილ ბანკის მოგებას.

ბოლო წლებში ბანკებმა, განსაკუთრებით იმ ბანკებმა, რომლებმაც განიცადეს მძიმე ფინანსური სიტუაცია, გაითვითებინებენ ლიკვიდურ სახსრებზე მთხოვნილების უზრუნველყოფის პრობლემა და დიდი ყურადღება დაუთმეს ფულადი სახსრების მარაგების შექმნას. ლიკვიდობის მართვა ბანკისათვის გადაიტყა უფრო მთავარ ამოცანად ვიდრე მანამდე.

საბანკო სფეროში ლიკვიდობასთან დაკავშირებულ პრობლემათა უმრავლესობა წარმოიშობა ბანკის ფარგლებზე გარეთ, მათი კლიენტებიდან გამომდინარე. სინამდვილეში, კლიენტის ლიკვიდობის პრობლემა ტრანსფორმირდება მათი ბანკების ლიკვიდობის პრობლემაში. თუ, ვთქვათ ფირმა განიცდიდა ლიკვიდური სახსრების უკმარისობას, იგი მიმართავს ბანკს კრედიტისთვის ან მოხსნის სახსრების ნაწის თავის დეპოზიტებშიდან. ყველა შემთხვევაში ბანკს, რომლის კლიენტსაც წარმოადგენს მოცემული ფირმა, მოუწევს გამოძებნოს დამატებითი სახსრები.

იმ შემთხვევაში თუ დროის გარკვეულ მომენტში ბანკს გაჩნია ჭარბი ლიკვიდური სახსრები, ხელმძღვანელობა ნება უნდა იყოს შეუფერხებელი მოზადი-დან ან სახსრების ინვესტირება, რათა თავიდან აიცილოს გამოუყენებელი სახსრების ალტერნატიული

ლირებულების წარმოშობა, რომელსაც არ მოაქვს მოგება.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ბანკის ლიკვიდობის მართვა დაკავშირებულია საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების რისკთან (საპროცენტო რისკი) და ბანკისათვის საჭირო ლიკვიდური სახსრების მიუზღვდომლობის რისკთან. მაგალითად, თუ საპროცენტო განაკვეთები იზრდება, ფინანსური აქტივების ლირებულება (რომლის გაყიდვასაც ბანკი აპირებს, რათა მიიღოს ლიკვიდური სახსრები) მცირდება და ცალკეული აქტივების გაყიდვება ზარალით. ამ შემთხვევაში ბანკი არა მარტო იძენს ნაკლებ ლიკვიდურ სახსრებს აქტივების გაყიდვით, არამედ ამცირებს თავის შემოსავალს იძულებითი დანაკარგების გამო. გარდა ამისა საპროცენტო განაკვეთების ზრდის შედეგად ლიკვიდური სახსრების მიღება უფრო ძვირი ჯდება და დაკავებული სახის ლიკვიდური სახსრების სესხად ალბათ ბანკისთვის მიუზღველად ხდება.

ლიკვიდურ სახსრებზე ბანკის მოთხოვნილების დამკვეთების ყველაზე ძველი ხერხი ცნობილია, როგორც ლიკვიდობის მართვა აქტივების მართვით. წმინდა სახით სტრატეგიის ეს სახე მოითხოვს ლიკვიდური სახსრების დაგროვებას ლიკვიდური აქტივების სახით — მნიშვნელოვან წილად ფულად სახსრებზე და ფასიან ქაღალდებზე. როცა წარმოიშობა მოთხოვნა ლიკვიდურ სახსრებზე, მოცემული აქტივები გაიყიდება მანამდე, სანამ დაქაოდაფილდება ნაღდ საშუალებებზე მოთხოვნა. ლიკვიდობის მართვის ამ სტრატეგიას ხშირად უწოდებენ აქტივების ტრანსფორმაციას, რამდენადაც ლიკვიდური აქტივები მიიღება არაფულადი აქტივების ნაღდ საშუალებებზე გადაქცევით ხარჯზე.

ლიკვიდური აქტივები უნდა ფლობდნენ სამ თვის ვადის:

1. ჰქონდეთ საკუთარი ბაზარი, რათა სწრაფად გადაიქცენ ფულად (რაც საქართველოში ჯერ კიდევ არ არსებობს).
2. ჰქონდეთ საკმაოდ სტაბილური ფასები ანუ ბაზარმა უნდა მიიღოს ყველა გასაყიდი აქტივი, მათზე ფასების მნიშვნელოვანი ცვლილების გარეშე.
3. უნდა იყვნენ უკუაქტივობით ანუ გამოიყენდეს უნდა შეძლოს აინაზღაუროს პირველადი ინვესტიციები მინიმალური რისკით.

რა თქმა უნდა, ბანკმა შეიძლება განზარდოს ლიკვიდობის დონე (ლიკვიდური აქტივების ხარჯის ხარჯზე), მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ბანკი აუცილებლად ლიკვიდური იქნება, რამდენადაც ლიკვიდობის დონეზე მოქმედებს ლიკვიდური სახსრებზე მოთხოვნა. ბანკი ითვლება ლიკვიდურად, როცა შეუძლია მიიღოს ლიკვიდური სახსრები გზირეული ფასებით, საჭირო რაოდენობით და დროის აუცილებელ მომენტში. საქართველოს ბანკების უმრავლესობა იყენებს ლიკვიდობის მართვის შუალედურ სტრატეგიას ანუ ლიკვიდობის მართვა აქტივებით და პასივებით. რა თქმა უნდა ეს მეთოდი უფრო ეფექტურია და მიიღობს მსოფლიო პრაქტიკაში, მაგრამ ეს არ არის მიზეზი იმისა, რომ ქართველმა ბანკებმა ხელმძღვანელობა ლიკვიდობის მართვის ამ სტრატეგიას ანიჭებს უპირატესობას. ამას აშკარად დავიანახავთ, თუ ერთმანეთს შევადარებთ აშშ-სა და საქართველოს ბანკების საბალანსო მაჩვენებლებს.

აშშ-ს ბანკებში მეტწილად გავრცელებულ ლიკვიდურ აქტივებს განეკუთვნება: სახაზინო თამასუქები, დემონოეტები სხვა ბანკებში, მონეტარული ხელისუფლების ობლიგაციები, ფედერალური უწყებების ფასიანი ქაღალდები და ა.შ. ამადროულად აქტივები ითვლება ლიკვიდურად, თუ ისინი ასრულებენ სამ თვის ვადას: აქვთ საკუთარი ბაზარი, ფასები მათზე სტაბილურია და უნდა იყვნენ უკუაქტივობით.

ზემოთ ნათქვამიდან ჩანს, რომ აშშ-ს ბანკების ბალანსში ლიკვიდური აქტივების დიდ მოცულობას შეადგენს სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები, თამასუქები და ობლიგაციები. მათ გააჩნიათ საკუთარი ბაზარი და საკმაოდ სტაბილური ფასები. მაგალითად, სახაზინო თამასუქები სახსრების დაბანდება ითვლება ურისკოდ, ამავდროს სხვა ფასიანი ქაღალდების კურსის ათბლა ხდება სახაზინო თამასუქებიდან და მისი ნომინალი ალბათ ერთად.

რაც შეეხება ქართულ სინამდვილეს, საქართველოში სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები არ არსებობს, თუ მცდელობაში არ მივიღებთ 1997 წლის 8 აგვისტოს დამტკიცებული დებულებით გამოშვებულ სახაზინო ვალდებულებებს (28 და 90 დღიანი), რომელთაც აქტიური მეორადი ბაზარი არ გააჩნიათ და აქედან გამომდინარე, ისევე ურისკოდ და ლიკვიდურად ვერ ჩაითვლებიან, როგორც აშშ-ს სახაზინო თამასუქები.

როგორც ჩანს, იმის გამო რომ საქართველოში არ მიმოიქცევა სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები და არ არსებობს მათთვის მეორადი ბაზარი, ბანკებს საშუალება არა აქვთ, შეიძინონ ისეთი ლიკვიდური აქტივები, რომელთაც ეწეებათ საკუთარი ბაზარი სტაბილური ფასებით. აქედან გამომდინარე, რეალურად საქართველოში ბანკების ხელმძღვანელობა ლიკვიდობის აქტივებით მართვის სტრატეგიას ვერ გამოიყენებს.

რაც შეეხება ლიკვიდობის პასივებით მართვის, საქართველოში ბანკების ხელმძღვანელობისთვის ეს სტრატეგია ც მრუდებელია პირველადი მიზეზების გამო. ჯერ ერთი, საქართველოში არ არსებობს ისეთი ფულადი ბაზარი, სადაც შესაძლებელი იქნებოდა მისაღები ფასებით, საჭირო რაოდენობით და დროის აუცილებელ მომენტში ლიკვიდური სახსრების მოზიდვა. გარდა ამისა პასივებით მართვის სტრატეგია საკმაოდ მაღალ რისკიანია; რისკი ზრდის ისიც, რომ კომერციული ბანკებისათვის ეროვნული ბანკის ნორმატივი აიძულებს მათ ყოველი თვის ბოლოს აქტივებში ლიკვიდური აქტივების დონე უზრუნველყონ 30%-ით (ლიკვიდურ აქტივებში იგულისხმება: ფული სალაროში და ინკასირების პროცესში; თანხები კორესპონდენტ ბანკების ანგარიშზე; ჩეკები და სხვა სავადაშმდელო დოკუმენტები ინკასირების პროცესში; წმინდა რეზერვები საქართველოს ეროვნულ ბანკში).

ამდენად, ქვეყნის ეკონომიკური სიტუაციიდან გამომდინარე, ზემოთ წარმოდგენილი ლიკვიდობის მართვის სამ სტრატეგია, საქართველოს კომერციული ბანკების ხელმძღვანელობა იყენებს მართვის შუალედურ სტრატეგიას ანუ ლიკვიდობის მართვა პასივებით და აქტივებით.

რაც შეეხება ეროვნული ბანკის საქმიანობას, იგი

გამიზნული უნდა იყოს სარეზერვო მოთხოვნების დაბრუნებული რეგულაციებისა და კომერციული ბანკების რეფინანსირების სისტემის სრულყოფისაკენ, საბანკო სისტემის გარეთ ფულის მასის მოძრაობის სფეროებში არსებში ჩართვაში. ეროვნული ბანკის მიერ განხორციელებული მკაცრი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა მომავალში თანდათანობით უნდა შეიცვალოს ზომიერი ფულად — საკრედიტო პოლიტიკით.

საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა 1997 წელს უზრუნველყო მის წინაშე დასაბრუნებელი ამოცანის შესრულება (ინფლაციის მაჩვენებლისა და შესაბამისად ფასების ზრდის ტემპის შემცირება — ლარის ვალუტის კურსის სტაბილიზირების მიღწევის გზით), რაც დადასტურდა თვიური ინფლაციის დონის შემცირების ტენდენციით. ამის შედეგად ინფლაციის წლიური ტემპი 7,3% -ს გაუტოლდა.

1997 წელს ინფლაციის პიკიდან შემცირების მიხედვით, 1,1%-ის ნაცვალად საშუალოდ თვეში 0,6% შვადგინა

ვალუტის გაცვლის კურსის სტაბილიზირების მიუხედავად გასული წლის განმავლობაში ეროვნულ ვალუტაზე მოთხოვნილების ზრდამ განაპირობა კომერციული ბანკების მხრივ ვალუტის მიწოდების მატება.

1997 წელს კომერციულმა ბანკებმა თბს-ზე გაყიდეს 47 მლნ აშშ დოლარი, რაც 33 მლნ აშშ დოლარით აღემატება 1996 წლის შესაბამის მაჩვენებელს

მიმდებარეობდა საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა მნიშვნელოვან შედეგებს საკრედიტო ინტერვენციები და შემდგომ ლარისეული ინტერვენციებზე გადასვლით უზრუნველყო 30 მლნ აშშ დოლარის შექმნა, რაც 27 მლნ აშშ დოლარით აღემატება 1996 წლის მაჩვენებელს.

ბოლო სამი წლის განმავლობაში ინფლაციის შემცირების მიმდინარე ტენდენციამ ლარს, გადახდის ფუნქციასთან ერთად, შესძინა ლირებულების საზომი და დავარდების ფუნქცია, რაც გამოიხატა დემონეტარული მატებით. ეროვნული ვალუტის დემონეტარული ოდენობა 1997 წლის განმავლობაში შედარებით გაიზარდა 14 მლნ ლარით (მათ შორის მოქალაქეთა ანაზღაურებ 3 მლნ ლარით) და 55 მლნ ლარით შეადგინა.

ამჟამად ჩვენთან მოქმედ რეზერვების ნორმა 12% საკმაოდ მაღალია სხვა ქვეყნებთან შედარებით და აუცილებელია მისი შემცირება 8-9%-მდე. მიუხედავად იმისა, ბანკები მაინც თავისი ინტერესებით აჩერებენ რეზერვში მნიშვნელოვან მუც ფულად საშუალებებს, დანესხულ ნორმასთან შედარებით, და საბანკო სისტემში წარმოიშობა ზელიკვიდობის მოუღება, რომელიც ფაქტობრივად ჩვენი ქვეყანასთან ერთად ყველა პოსტსოციალისტურ ქვეყნის ეკონომიკისათვის არის დამახასიათებელი. ასეთ ვითარებაში ყველაზე ეფექტურს წარმოადგენს, როგორც ბევრ უცხოელ მკვლევარს მიაჩნ

ნია, ის რომ გამოყენებულ იქნას ფართო მასშტაბით ფულის მიწოდების რეგულაციების მეთოდი, საქმე ეხება სახაზინო ვალდებულებათა ყიდვა-გაყიდვას, რომელიც ბიუჯეტის დაფინანსების ფორმას წარმოადგენს.

ამ მიზნით 1997 წლის აგვისტოდან საქართველოს ფულად-საკრედიტო ურთიერთობის სფეროში შემოვიდა ახალი საფინანსო ინსტრუმენტი. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრომ და საქართველოს მთავრობამ მსოფლიო ბანკის მისიის თანხმობით მიმოქცევაში გამოიშვა საქართველოს სახაზინო ვალდებულებები.

ეროვნული ბანკისა და ფინანსთა სამინისტროსათვის საკრედიტო ფონდის მიერ დამტკიცებული კრედიტის ფარგლებში და შემუშავებული მეთოდის საფუძველზე დაიწყო მისი ემისია. დღემდე ჩატარებული 28 და 91 დღიანი სახაზინო ვალდებულებების აუქციონების შედეგებიდან გამომდინარე შეიძლება გამოვიტყურო შემდეგი:

1. სახელმწიფოს მხრიდან დისკონტის ზედა ზღვრის დონე არ არსებობს და აქედან გამომდინარე დისკონტის მერყეობა საერთაშორისო სტანდარტებით საორიენტოდ დღეობს (თუ შევადარებთ საქართველოში გასულ წელს გამოშვებულ ფასიანი ქაღალდების საპროცენტო განაკვეთის დონეს სხვა ქვეყნების მონაცემებს, შევნიშნავთ, რომ სახაზინო ვალდებულებათა საპროცენტო განაკვეთი საგრძნობლად დაბალია, რასაც განაპირობებს ლარის სიმძვარე, ინფლაციის დაბალი დონე და ინვესტირების მხრიდან დიდი ნდობის ფაქტორი).
2. სახელმწიფო აკონტროლებს ფასიანი ქაღალდების ბაზარს არაპირდაპირი მეთოდით: სავალუტო კურსი, საკრედიტო აუქციონები და სავალდებულო რეზერვების წილი.
3. არც ერთ ბანკს არ გააჩნია საკმარისი საკუთარი რესურსები, რომ მთლიანად "აიღოს" ემისია. უმთავრესად 3 ბანკი მონაწილეობს ამ ბაზარზე: TBC-ბანკის ძირითადი Market Maker-ი, "როსისსკი კრედიტი-ქართუ" და ბანკი "აბსოლუტი", რომელთაც შედარებით "იაფი" რესურსები აქვთ.
4. ამ ბაზარში თანდათან იზრდება არარეზიდენტი პირების როლი და მნიშვნელობა.
5. აუქციონის გაუმართავი ტექნიკური პროცესი, რაც ამ ბაზარზე კორუფციის საბაბს იწვევს.
6. არ არსებობს სახაზინო ვალდებულებების მეორადი ბაზარი, რაც ხელს უშლის მის შემდგომ განვითარებას.

ნორდვა უცხოელ პარტნიორთა ინტერესი საქართველოს კომერციული ბანკების მიმართ. საბანკო სისტემაში დაბანდება 10 მლნ აშშ დოლარის კომპიტალი, რაც უცხოური ინვესტიციების საერთო მოცულობის 8%-ია. ამ მხრივ მეტად საინტერესოა ის, რომ უცხოელ ინვესტირება "სანდო" ბანკის სიაში სულ 9 ბანკი მოხვდა, აქედან 7-ს ევრობანკმა უკვე გაუხსნა საკრედიტო ხაზი, რანაც უდავოდ ხელი შე-

საპარტეზლოს საბანკო სისტემაში დაბანდება 10 აშშ დოლარის უცხოური კაპიტალი, რაც მთლიანი უცხოური ინვესტიციების 8% არის

უწყო მათ ზრდასა და განვითარებას. კომერციული ბანკების ნორმალური ფუნქციონირების უზრუნველსაყოფად საჭიროა მთელი რიგი ღონისძიებების გატარება, როგორც არსებული კანონების და კანონქვემდებარე აქტების სრულყოფისათვის, ასევე ახალი ნორმატიული აქტების მისაღებად (მაგალითად: საერთაშორისო ანგარიშსწორება უფრო სწრაფად ხდება, ვიდრე ქვეყნის შიგნით, რაც დიდი ჩამორჩენაა. ამ კუთხით საჭიროა ელექტრონული ხელმოწერების შესახებ კანონის მიღება. საქართველოში დღეს ვალუტაში ანგარიშსწორება უფრო სწრაფია, ვიდრე ლარებში).

ქვემოთ განხილული იქნება თითოეული კანონისა და კანონქვემდებარე აქტის არსებული ხარვეზები, რომლებიც გარკვეულწილად ხელს უშლის ან აფერხებს კომერციული ბანკების ნორმალურ ფუნქციონირებას.

1. საპარტეზლოს კანონი "კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ"

* აღნიშნულ კანონში საყურადღებოა მუხლი 10, კერძოდ აღნიშნული მუხლის 1. პუნქტი, რომელიც აცხადებს: "ბანკის არც ერთ პარტნიორს (ექვიონერს) ან ერთობლივად მოქმედებ პარტნიორთა (ექვიონერთა) ჯგუფს არა აქვს უფლება ფლობდეს და განკარგავდეს წილის იმ რაოდენობას, რომელიც აღემატება განცხადებული თუ განაღდებული კაპიტალის 25 პროცენტს". ჩვენის აზრით უფრობესი იქნებოდა არ იყოს დაწესებული აღნიშნული შეზღუდვა.

* საყურადღებოა აღნიშნული კანონის მუხლი 20 (საბანკო საქმიანობა), რომელშიც მოცემულია ბანკებისათვის ნებადართული საქმიანობის ამომწურავი ჩამონათვალი. ჩვენის აზრით აღნიშნული ჩამონათვალი არასრულია და იგი უნდა მოიცავდეს საქმიანობის სხვა სახეობებსაც. ჩვენ თვლით რომ ამ მუხლს უნდა დაემატოს ლიზინგის უფლება.

* თავისი მნიშვნელობით მეტად საყურადღებოა საბანკო საიდუმლოების დაცვის საკითხი. ჩვენის აზრით სრულყოფილი უნდა იქნეს კანონის მუხლი 17 ("საბანკო საიდუმლოება"). მიზანშეწონილია, რომ სრულყოფილად ჩამოყალიბდეს საბანკო საიდუმლოების დაცვის ობიექტები: ანგარიშის ფლობელი პირი, ანგარიშზე არსებული თანხის ოდენობა, ანგარიშის ნომერი და სხვა. ამასთან, სრულყოფილი უნდა იქნეს საბანკო საიდუმლოების დაცვის განაწილები. ვაერთივე, უფრო კონკრეტულად განისაზღვროს ის საფუძვლები (შემთხვევები), რომლებიც დადგებულნი იქნება საბანკო საიდუმლოებაში ჩართვა. ამასთან შემოღებული უნდა იყოს კოდირების სისტემა.

2. საპარტეზლოს სამომავლო კომდექსი

სადღისოდ კომერციული ბანკებისათვის ერთ-ერთ უმთავრეს პრობლემას წარმოადგენს გირაოს რეალიზაცია, როდესაც მსესხებელს მიერ არ ხდება სესხის თანხის დაბრუნება. საქართველოს პარლამენტის მიერ 1997 წლის 26 ივნისს მიღებულმა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსმა, რომელიც ძალაში შევიდა 1997 წლის 25 ნოემბრიდან გააუქმა საქართველოს კანონი "გირავნობის შესახებ". გირავნობასთან დაკავშირებული საკითხები რეგულირებს საბანკო კოდექსით. უნდა აღინიშნოს, რომ ახალი სამოქალაქო კოდექსის მიღება უდავოდ გამოკრესული მოვლენაა, თუმცა მისი პრაქტიკაში გამოყენებისას ნამოჭრება საკითხები, რომლებიც ხელს უშლის კომერციული ბანკების ნორმალურ ფუნქციონირებას. გირავნობის საკითხები არეგულირებს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მეორე წიგნის, მესამე კარის, მეექვსე თავი, რომელიც მოიცავს ორ ქვეთავს: 1. გირავნობა და 11. იპოთეკა.

გელოს კანონი "გირავნობის შესახებ". გირავნობასთან დაკავშირებული საკითხები რეგულირებს საბანკო კოდექსით. უნდა აღინიშნოს, რომ ახალი სამოქალაქო კოდექსის მიღება უდავოდ გამოკრესული მოვლენაა, თუმცა მისი პრაქტიკაში გამოყენებისას ნამოჭრება საკითხები, რომლებიც ხელს უშლის კომერციული ბანკების ნორმალურ ფუნქციონირებას. გირავნობის საკითხები არეგულირებს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მეორე წიგნის, მესამე კარის, მეექვსე თავი, რომელიც მოიცავს ორ ქვეთავს: 1. გირავნობა და 11. იპოთეკა.

გირავნობის ქვეთავში შედარებით მარტივად არის მოგვარებული გირავნობის საგნის რეალიზაციის საკითხი. კერძოდ, მუხლი 276 მიხედვით "იმ მიგირავნეს, რომელსაც აქვს გირავნობის საგნის რეალიზაციის უფლება, უნდა გადაეცეს გირავნობის საგანი". მაგრამ ამავე ქვეთავის მუხლი 278 საფუძველზე "რეალიზაცია გირაოს გაყიდვის გზით უნდა განხორციელდეს აუქციონზე", რაც უდავოდ ართულებს გირავნობის საგნის რეალიზაციის საკითხს, რადგან პირველ აუქციონზე შეიძლება არ მოხერხდეს საგნის რეალიზება. მუხლი 273 მიხედვით ბაილია ისეთი შეთანხმება, რომლითაც გირავნობის საგანზე საკუთრება პირდაპირ გადადის მოგირავნეზე, თუ მისი მოთხოვნა არ იქნება დაკმაყოფილებული ან დროულად ვერ დაკმაყოფილებული". კანონმდებლობის მიხედვით შესაძლებელი რომ ყოფილიყო მოგირავნეზე გირავნობის საგანზე საკუთრების გადასვლა, ვაცულებით გაამარტოვებდა გირაოს რეალიზაციის საკითხს კომერციული ბანკებისათვის.

ვაცულებით უფრო მძიმე მდგომარეობაა იპოთეკის საკითხებთან დაკავშირება. პრობლემა შეიძლება ორ ნაწილად დაიყოს, პირველი დაკავშირებული იპოთეკის რეგისტრაციასთან, ხოლო მეორე უძრავი ნივთის რეალიზაციასთან.

მუხლი 289 მიხედვით "იპოთეკა წარმოიშობა საჯარო რეესტრში რეგისტრაციის შედეგად. რეესტრაცია ხდება დადგენილი წესის მიხედვით უძრავი ნივთის მესაკუთრისა და იპოთეკარის მიერ სანოტარო წესით დამონმებული საბუთების წარდგენით". პირველი პრობლემა, რაც წარმოიშობა ამ შემთხვევაში არის იპოთეკის ხელშეკრულების სანოტარო წესით დამონმება, რაც დაკავშირებულია საკუთრებად მაღალ ხარჯებთან არსებული მაღალი სანოტარო ტარიფების გამო (გირავნობის ხელშეკრულების დამონმებისათვის დაწესებული არის გადასახადი ქონების შეფასების 1%-ის ოდენობით), იმისათვის, რომ ეს ხარჯები ბანკს ტვირთად არ დასწევს და ხელი შეუწყობს საკრედიტო რესურსების გათავებას, საჭიროა შემოღებულ იქნას გირავნობის ხელშეკრულების დამონმებისათვის მცირე და ფისტირებული გადასახადი.

მეორე პრობლემა, რაც დაკავშირებულია ხელშეკრულების საჯარო რეესტრში რეგისტრაციასთან. როგორც მოგეხსენებათ აღნიშნული სამსახური ვერ არ არსებობს, ხოლო სამოქალაქო კოდექსის გარდა-მაგალი დეფიციტებით, კერძოდ მუხლი 1514 მიხედვით მინის ნაკვეთების გასწვივების რეგისტრაცია ეკუთვნის ტექნიკური ინვესტირების ბიუროს ან ადგილობრივი მმართველობის ორგანოს. იგივე მუხლი აცხადებს „ამასთან, მინის ნაკვეთების ყოვე-

ლი ახალი შექმნის რეგისტრაცია 1997 წლის 25 ნოემბრიდან მოხდეს მინის რეგისტრაციის სამსახურის სისტემაში არსებული სადგომპრობლო ნივთის (საჯარო რეესტრის) სამსახურში". ხოლო მუხლი 1515 კი აცხადებს „საჯარო რეესტრის ერთიანი სამსახური ჩამოყალიბებამდე სამოქალაქო კოდექსით ამ სამსახურისათვის დაკისრებული ფუნქციები განა-ხორციელონ ტექნიკური ინვესტირების ბიურო-ებმა". პრაქტიკაში იქნება გაუგებარი სიტუაცია. ხე-ლშეკრულებების რეგისტრაცია ხდება ტექნიკური ინვესტირების ბიუროში, მუხლი 1515 საფუძველზე, მაგრამ ამავედროულად საქართველოს მინის მართვის დეპარტამენტში შეიქმნა „საჯარო რეესტრი". თუმცა გაუგებარია აღნიშნული „საჯარო რეესტრის" შექმნის სამართლებრივი საფუძველი, რადგან სამოქალაქო კოდექსის მუხლი 311 პუნქტი 2. ვარკვევით აცხადებს „რეესტრის ორგანიზაციის წესი განისაზღვრება ცალკე კანონით". ყოველზე მე-რით აღნიშნულიდან გამომდინარე მიგვაჩნია, რომ მისწრაფოდ უნდა გადასდეს აღნიშნული საკითხი, ან მისდებულო იქნეს კანონი საჯარო რეესტრის შესახებ და შეიქმნას შესაბამისი სამსახური ან საბოლოოდ გაიორკვეს თუ ვის ევალება უძრავი ნივთების რეგისტრაცია ან სამსახურის შექმნამდე, ტექნიკური ინვესტირების ბიუროს თუ რომელიმე სხვა სამსახურს. მეორე პრობლემა, რაც დაკავშირებულია იპოთეკასთან, არის უძრავი ნივთის რეალიზაციის საკითხი. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მუხლი 301 საფუძველზე უძრავი ნივთის გაყიდვა ხდება აუქციონზე სასამართლოს მიერ. ამავედროულად მე-საკუთრეს (მოვალეს) მუხლი 304 საფუძველზე უფ-ლება აქვს სასამართლოში განცხადდეს შეტანით ექვსი თვის ვადით შეარჩოს აუქციონის ჩატარება, რაც შეეაღეს აძლევს საშუალებას გააჭიანუროს თა-რის დაბრუნება. მუხლი 305 საფუძველზე „თუ პირ-ველი აუქციონის დროს არ იქნება შემოთავაზებული ისეთი წინადადება, რომელიც აღწევს ექსპერტის მი-ერ შეფასებულ ნივთის დაბრუნებას სამოცდაათ პროცენტს, აუქციონი ხელახლა უნდა ჩატარდეს". განმეორებით აუქციონზე უნდა შეთავაზებული იქნეს სულ ცოტა ისეთი თანხა, რომელიც ფარავს პროცენ-ტის ხარჯებს და კრედიტორის მოთხოვნებს. წინაა-ღმდეგ შემთხვევაში აუქციონი არ ჩატარდება. თუკი ხელშეკრულება არ მოხერხდება ნივთის გაყიდვა აუქცი-ონზე, კანონმდებლობით უკვე აღარ არის განსაზღვ-რული რა უნდა მოხდეს შემდგომ. მუხლი 302 პუნქტი 2 საფუძველზე „ბათილია ისეთი შეთანხმება, რომ-ლითაც კრედიტორზე პირდაპირ გადადის უძრავი ნივთის საკუთრება". ჩვენის აზრით უმჯობესი იქნე-ბოდა ხელშეკრულებით აუქციონზე ნივთის გაყიდვის შე-უძლებლობის შემთხვევაში უძრავი ნივთი გადავი-დეს იპოთეკარის (ჩვენს შემთხვევაში ბანკის) საკუთ-რებაში. თუმცა კოდექსი ითვალისწინებს ნივთის იძულებით მართვას (სექვისტრი, მუხლი 310), მა-გრამ ისეთ შემთხვევაში, როდესაც მსესხებელი არ ატარებს სესხს და არ არის თანახმა იპოთეკართან შეთანხმებით გაყიდვის იპოთეკის ოპანი და დაფა-როს თავისი დავალიანება, სექვისტრის განხორციე-ლება პრაქტიკულად შეუძლებელია. ზოგიერთ შემთ-ხვევაში ბანკისათვის უმჯობესია გირაოს საგნის რე-ალიზაცია მოხდეს მისი ლიზინგების 70%-ზე ნა-

კლებად, ვიდრე გაჭიანურებული ვადაგადაცილებუ-ლი სესხის არსებობა.

არც სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი აძლევს სახარბილო პირობებს კომერციულ ბანკებს. სამო-ქალაქო პროცესი დიდ დროს იკავებს და ბანკს არ აძლევს საშუალებას დაიროსდეს მოახდინოს იპოთე-კის საგნის რეალიზაცია. მართალია ახალი სამოქა-ლაქო პროცესული კოდექსი, რომელიც ძალაში შევი-და 1998 წლის 1 მაისიდან, ითვალისწინებს დავალია-ნების გადახდევინების შესახებ საქმის განხილვის გამარტივებულ წესს (თავი XXXIV, მუხლი 302-309), მაგრამ მოპასუხეს (მოვალეს) მუხლი 307 საფუძველ-ზე შეუძლია „არ ცნოს გადახდის ბრძანება მოთლა-ნად ან ნაწილობრივ და შეიტანოს მის წინააღმდეგ შესაგებებელი (პროცესული) სასამართლოში", უფრო მეტიც ამავე მუხლის საფუძველზე „მოპასუხეს შეუ-ძლია გააპროტესტოს გადახდის ბრძანება იმ შემთხ-ვევაშიც, როდესაც გაპროტესტების ვადის გასვლას სასამართლო საპატიოდ მიიჩნევს", რაც ხელს უწყობს საქმის კიდევ უფრო დიდ ხნით გადავადე-ბას. სამოქალაქო საქმეებისათვის დადგენილია გან-ხილვის ვადა არაუგვიანეს 2 თვისა განცხადების მი-ღების დღიდან. ეს ვადა ისედაც საკმაოდ დიდია და მავდროულად პროცესის მოქმედების პერიოდში მოპასუხეს შეუძლია მაქსიმალურად გაზარდოს გან-ხილვის ვადა.

თუკი კერძო მოხერხება მოპასუხის წარმოდგენა სა-სამართლო პროცესზე, მაშინ საერთოდ შეუძლებე-ლი ხდება საქმის განხილვა. იყო შემთხვევები, როდეს-ც მსესხებელი დატოვა საქართველოს ფარგლები, მას დაგვირგებულო ჰქონდა უძრავი ნივთი, მა-გრამ სასამართლოს მიერ არ იქნა საქმე განხილული. ყოველზე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე მიზან-შეწონილად მიგვაჩნია მოგვარდეს გირაოს რეალი-ზაციის საკითხი. ამისათვის შეტანილი იქნეს შესაბა-მისი ცვლილებები კანონმდებლობაში: ან მოხდეს უძრავი ნივთის პირდაპირ ბანკის საკუთრებაში გადა-მოსვლა, როდესაც ვადა სესხის დაბრუნების ვადა, ან კანონმდებლობაში ცალკე განისაზღვროს განკუთ-დაკავშირებული გირაოს და იპოთეკის საგნის რეა-ლიზაციის გამარტივებული წესი.

ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ სესხების დაუბ-რუნებლობით ისედაც დაზარალებულ ბანკს კიდევ უფრო ამძიმებს სახელმწიფო ბაჟი, რისი გადახდაც უმეტეს შემთხვევაში სასამართლოს მოთხოვნით ბანკს უწევს სარჩელის შეტანისთანავე. ჩვენის აზრით სახელმწიფო ბაჟის გადახდა შეიძლება მიცი-ვალის ბანკის საგარანტიო წერილით.

3. საბანკისაზლო კოდექსი

მუხლი 29. პუნქტი 16. აბაზაცი დას უნდა დგემა-ტის პლასტიკური ბარათებიც. პლასტიკური ბარა-თები პრაქტიკულად წარმოადგენენ ფულის ისეთივე შემცველებს, როგორც არის ჩეკები. აქედან გამომ-დინარე, აღნიშნულ აბაზაში უნდა შევიდეს "პლას-ტიკური ბარათებთან დაკავშირებული ოპანიცევი-ბიც".

მუხლი 50-ის თანახმად ორგანიზაციის შეუძლე-ბით ხარჯების წიგნისათვის კრედიტისათვის გადახდილი პროცენტი, რომელიც შეადგენენ ბანკთაშორის

საკრედიტო აუქციონზე ჩამოყალიბებული საპროცენტო განაკვეთის 150%-ს. ჯერ ერთი უაზრობა დასახვერი ბაზა ინფორმაციის მარეგულირებას, რომელიც იცვლება კვირამ რამდენჯერმე, მეორეც როგორც წესი ასეთი მარეგულირება გამოიმდინარეობს ქვეყნის ეროვნული ბანკის მიერ დაწესებული რეფინანსირების პროცენტისაგან და არა ბანკთაშორის საკრედიტო აუქციონზე ჩამოყალიბებული საპროცენტო განაკვეთიდან, მესამე, 150% არის ძალიან მცირე, რადგან ჩვენი რეალობიდან გამომდინარე ამ აუქციონზე ჩამოყალიბებული პროცენტები არ აღემატება თვეში 1,5%-ს, როცა ბანკებიდან ორგანიზაციებისთვის სესხის ასაღებად პროცენტზე შეადგენს მინიმუმ 4%-ს თვეში და მეოთხეც, თუ გარკვეული პროცენტი გამოიქვითება ერთი ორგანიზაციის ხარჯებიდან და შემცირდება დასახვერი მოგება, იგი მიემატება ბანკის დასახვერ შემოსავალს და სახელმწიფო არ დაკარგავს არაფერს.

3 კოდექსის 39-ე მუხლს "ბ" პუნქტის თანახმად ფიზიკური პირის დეპოზიტებზე დარიცხული პროცენტები იბეგრება 10%-ით და ამის გაკეთება ევალება ბანკს. ჯერ ერთი ეს ფაქტი უარყოფითად იმოქმედებს ქვეყანაში არსებული ფულის მასის ბანკებში მოქცევის დაწყებულ პროცესზე, მეორე, ბანკებს მოუწევთ მნიშვნელოვანი სახსრების გაღება დამატებითი შტაბების აყვანაზე, პროგრამულ უზრუნველყოფაზე და ქალაქზე. იმის გამო, რომ დიდ ბანკებს, რომელთაც მყავთ ბევრი ფიზიკური პირები, მოუწევთ ყოველი თვის ბოლოს ათობით ათასი გატარების გაკეთება და დარიცხული პროცენტების სავადასახადო ინსპექციის ანგარიშზე გადარიცხვა, მესამეც, 88 მუხლის თანახმად იურიდიული პირი ვალდებულია სავადასახადო ინსპექციას ყოველი სავადასახადო წლის ბოლოს შეატყობინოს ვადასახადის ვადამდელითების დაკავებული თანხის ოდენობა და მისამართი, რაც უხეშად არღვევს ანგარიშის მფლობელის კონფიდენციალობას.

ჩვენი აზრით სავადასახადო კოდექსში უნდა განხორციელდეს მთელი რიგი ცვლილებები საბანკო საიდუმლოების დაცვის მიზნით. მაგალითისათვის მუხლი 88, პუნქტი 3 ე. და მუხლი 231 ანგარიშებზე სავადასახადო ორგანიზაციის ინფორმაციის წარდგენის საკითხებს, მაგრამ არ არის გათვალისწინებული საბანკო საიდუმლოების დაცვა. მუხლი 233 ითხოვს საინდენტიფიკაციო კოდის მითითებას საბანკო ოპერაციების განხორციელებისას, ხოლო ამ კოდექსი საავადსახადო სამსახურებს ყოველთვის შეეძლებათ მოახდინონ ანგარიშის მფლობელის სრული იდენტიფიკაცია.

1997 წელს საქართველოში ეკონომიკური რეფორმების პირველი ეტაპის წარმატებით დამთავრებამ, რომელმაც გადაწყვეტილი როლი შეასრულა ქვეყანაში შექმნილი სტაბილური პოლიტიკური და ეკონომიკური გარემოს ჩამოყალიბებაში, საფუძველი ჩაუყარა მეორე ეტაპის დაწყებას, რაც გულისხმობს: ინვლაციური პროცესების სისტემურ მართვას, კომერ-

ციული ბანკების გადახდისუნარიანობისა და ლიკვიდურობის ამაღლებას მკაცრად განსაზღვრული ნორმატივებით, ფასიანი ქაღალდების ორგანიზებული ბაზრის ფორმირებასა და განვითარებას, ეს ხელს შეუწყობს არა მარტო საბანკო სისტემის განვითარებას, არამედ ქვეყნის ეკონომიკის აღორძინებას. ასევე ამ ეტაპზე უნდა მოქმედდეს გამომდინარე შეიძლება გამოვიტანოთ შემდეგი დასკვნა:

1. პირველ რიგში უნდა შეიქმნას ბაზარზე განსაკუთრებული ანგარიშის საბოლოო უნდა აიკრძალოს ყოფილი სახელმწიფო ბანკების ყველა პრივილეგია. ბანკთაშორის კონკურენციის განვითარებისთვის მთავარი როლი უნდა შეასრულოს უზრუნველყოფის შემოსვლამ საბანკო სექტორში. ეს არა მარტო განვითარებს საბანკო სისტემას, არამედ ამით მოგვეუქმეთ გამოვლინდება და შენარჩუნდება კრედიტებისა და დეპოზიტების განაკვეთების შორის დიდ განსხვავებას).

2. შემუშავდეს ფიზიკური პირების ანგარიშების გარანტიის სისტემა. ასეთი კანონი ხელს შეუწყობს მოსახლეობის ნდობის გაღრმავებას ბანკების მიმართ და მოიხიდავს ბანკებს გარეთ არსებში არსებულ უზარმაზარ ფულის მასას.

3. მონესრიდეს გირავნობის კანონი, სასამართლო მექანიზმები, რომლებიც უმთავრესად ხელს უშლიან დაუზრუნველ კრედიტების პრობლემის მოგვარებას.

4. მიღებულ იქნას კანონი "მინის კერძო საკუთრების შესახებ", რაც ხელს შეუწყობს სოფლის მეურნეობის, ამ ყველაზე რისკიანი და ტრადიციული დარგის, განვითარებას (ლეონის კრედიტმა ბევრი ბანკის კარი სამუდამოდ მიხურა. სოფლის მეურნეობა დღეს მთლიანად დაბალ რენტაბელურია. აქ რისკის დონე საკმაოდ მაღალია. ამდენად, სახელმწიფო მხარდაჭერისა და დაბალი პროცენტიანი კრედიტების გარეშე შეუძლებელია მართო სიტუაცია).

5. არ არის სრულყოფი ნორმატიული ბაზა ანგარიშსწორების ელექტრონული ფორმის დანერგვასთან დაკავშირებით, რაც სულ უფრო აქტუალური ხდება საბანკო მომსახურების განვითარებასთან ერთად.

6. გაეცაქრდეს ბანკების ზედამხედველობა, როგორც ნორმატივების შესრულების კუთხით, ასევე ბანკის შტაბის კვალიფიკაციის დონეზე. ბანკებს უნდა მართავდნენ პროფესიონალები.

ამასთან საბანკო სისტემა უნდა წარმოადგენდეს დამოუკიდებელ, მძლავრ მექანიზმს საქართველოს ეკონომიკაში, რომელიც იზოლირებული იქნება საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების მხრიდან ზეწოლისაგან, და რეალურად მიეცემა საშუალება ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე, წარმართოს ქვეყანაში დამოუკიდებელი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა.

საპარტიოების კომპიუტერული ბანკების კონსოლიდირებული ბალანსი 1998 წლის 1 აპრილის მდგომარეობით

ბანკები	სალარო	სარეზერვო ანგარიში	ნაღდი ვალუტა და ანგარიშსწ. ვალუტა	ბანკის ანგარიშსწორების კორესპ. თან.	დეპოზიტორები	ბანკის მიერ გაყვნილი სესხები	ფასიანი ქაღალდები	ძირ. სა-მუალე-ბები	სხვა აქტი-ვები	სულ აქტი-ვები		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	3906	2695	5168	3512	3250	29526	95	1555	11468	232	61408	
2	1977	2188	1360	4443	1741	18831	0	156	5225	234	36185	
3	1294	0	193	-999	1470	3020	0	203	8065	638	13887	
4	0	0	0	2081	2	0	0	178	1185	40	3486	
5	1677	3282	3282	1650	745	10317	1238	1192	2520	410	23382	
6	1228	1452	4419	4419	49	12765	597	167	1220	74	22133	
7	186	2	1895	96	96	2729	140	0	55	138	5243	
8	1	2	2	2	28	819	0	0	396	0	1249	
9	153	1009	1793	1793	274	8563	3346	675	476	0	16662	
10	0	0	0	2	0	5110	0	22	1	836		
11	54	84	84	84	46	1789	0	3	588	3	2921	
12	138	944	825	4269	750	8411	0	0	8089	886	23565	
13	29	69	25	77	122	1102	0	0	47	1	1472	
14	862	297	3939	3939	320	14132	741	15	851	233	22094	
15	41	29	416	416	0	1808	0	0	247	75	2718	
16	420	190	525	525	219	3241	0	48	1066	158	6521	
17	3	52	44	44	0	424	45	15	0	0	659	
18	246	66	0	286	23	3739	0	70	2	4430		
19	80	70	62	62	51	1736	0	7	213	29	2617	
20	101	40	329	329	513	472	0	0	419	26	1944	
21	79	338	11	11	60	943	0	18	86	170	1706	
22	6	180	1	1	573	0	0	52	35	893		
23	553	234	875	875	9	5715	402	295	254	788	9176	
24	1	1	36	36	36	2121	0	35	171	16	2433	
25	1477	1547	1893	1893	43	12609	567	1062	2404	31	22684	
26	81	10	45	45	10	880	0	0	2	0	1032	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
27	დსკონტ-ბანკი	6	90	81	258	5	978	489	0	295	41	2242
28	ქართული ბანკი	179	12	31	146	0	462	0	0	141	0	972
29	ქვინოა	2781	1307	18	0	0	35	0	8	0	3	
30	ელდორადო	105	2	17	11	66	6431	466	0	0	2890	2887
31	აიტი	6262	45	0	28	8	0	0	28	2	0	435
32	ჯორჯიან ინვესტბანკი	100	1	97	301	934	405	1665	0	11	0	0
33	კრწანისი	108	961	311	9387	421	0	281	2	0	0	1572
34	კაბ-ბანკი	19	21	4	2	0	808	0	0	1	3701	056
35	სტამბ-ბანკი	233	1143	73	18	273	1697	0	0	35	0	2744
36	საქკურორტ ბანკი	204	54	19	28	18	568	0	260	325	0	1477
37	ქარ-იტ ინდუსტრია ბანკი	116	17	1750	9	4	4	1009	0	0	760	1234
38	ინტელექტუალური ბანკი	1418	1714	1750	1632	0	13964	105	581	2365	277	23806
39	თბილისი ინვესტ ბანკი	105	26	6	35	14	75	1	0	0	31	1956
40	ტრანსკაუკასია	161	81	201	204	667	21	0	0	301	151	967
41	მაგნიტბანკი	300	0	0	0	12	932	0	0	15	0	990
42	მაზისბანკი	137	28	63	179	0	348	135	104	25	0	1020
43	დარიალი	0	3	0	0	0	412	0	0	20	0	434
44	თოლოში	147	28	37	11	12	79	0	0	0	0	1626
45	საქ. საფოსტო ბანკი	345	793	40	1463	1005	4967	116	7958	91	4	9411
46	ვითა ბანკი	1025	68	20	573	422	503	0	31	483	0	4429
47	თბილ- უნივერსალ ბანკი	100	204	256	877	2	2796	0	32	150	0	4415
48	რონი	29	76	10	37	15	1225	100	0	4	0	1496
49	ლომბანკი	256	6	0	1	115	243	0	0	21	0	643
50	ქართული კაპიტალი	32	13	23	27	154	837	0	54	101	0	1240
51	ბათუმი (ნაერთი)	195	949	481	2405	1768	10856	0	12	4988	556	22210
სულ		16442	16945	19879	39488	14826	1973313	8326	7383	56528	506038	2149

კასიკეპის სტრუქტურა (ათას ლარებში)														
	ბანკები	საწესდები ფონდი	სხვა ფონდები	საჯალ, ანგ. და ანგ-ბა ვალ-ში	სხვა ბანკების ანგარიშები	ანგარიშსწ. ანგარიშები	გადიანი ანგარიშები	გადიანი და დეპოზიტები	ბანკთა-საჯალის სესხები	სხვა კრედიტები	მოქალაქე ანგარიშები	გაუნაღილებელი მოგება	სხვა პასივები	სულ პასივები
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	გუბ	14600	2745	7210	2964	8850	34	17347	342	6977	-522	362	499	61408
2	საქართველოს ბანკი	5010	5003	1986	402	8602	684	717	448	6918	2667	3655	63	36155
3	აგრომონტ-ბანკი	5093	1616	764	0	3572	5	1074	450	293	-811	1806	23	13887
4	საქართველოს საერთო ბანკი	3874	74	0	0	0	0	0	0	0	-463	0	0	3486
5	აბსოლუტი	4182	749	7417	477	2483	1655	2470	92	3178	651	0	0	23362
6	თბილისი კრედიტ-ბანკი	2051	1327	3657	1845	1474	4451	6066	28	1201	32	0	0	22133
7	რეზერვ-ბანკი	1301	278	218	6	206	240	1490	246	1064	194	0	0	5243
8	საინვესტ-საფაფრო ბანკი	1043	89	4	0	2	0	85	28	0	-2	0	0	1249
9	როსისკი კრედიტ-ჩართუ	13982	565	604	202	402	190	0	5	1	712	0	0	16662
10	საქსს იონი	491	41	0	0	2	0	0	80	-6	0	0	536	
11	ბანკი	816	508	33	0	280	9	0	102	1315	-140	0	-2	2921
12	ივერთ ბანკი	9424	378	1027	44	1666	12	8072	1118	2411	-666	79	0	23565
13	ენერჯო ბანკი	676	170	0	0	214	63	50	12	253	33	0	0	1472
14	თბილ-კომ ბანკი	3183	872	4948	419	2107	298	8125	16	719	1147	261	0	22094

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
15 მერკური			789	702	86	484	180	0	342	425	97	-386	0	0	2718
16 რესპუბ-															
ლოკა			1759	438	742	285	1300	749	836	8	476	-97	24	0	6521
17 დიდუბე			575	18	0	0	18	0	0	5	24	18	0	0	559
18 ვაჟა-ფშაველას			2612	343	1	0	270	160	472	24	51	498	0	0	4430
19 მკვიდრულ															
ბანკი			1055	115	8	0	335	79	677	5	334	5	4	0	2617
20 ექსპორტ-იმპორტის															
ბანკი			922	49	304	1	143	0	267	42	246	-83	55	-1	1944
21 არაფეი ბიზნესი															
ბანკი			981	192	647	0	78	0	0	5	109	-318	11	0	1706
22 თეთრი			613	32	61	0	7	0	150	0	16	14	0	0	893
23 თბილი-															
ნტერ			962	1055	814	242	916	1619	1992	413	1093	68	1	0	9176
ბანკი			509	470	10	0	330	0	788	432	190	-296	0	0	2433
24 არაზნი			2978	2264	5111	1073	2362	2187	1540	1208	3555	408	0	0	22584
25 TBC-ბანკი															
ბანკი			599	55	5	0	86	25	259	0	4	-1	0	0	1032
27 მონილითი															
დსკოტ-			778	206	94	0	124	600	0	21	449	-31	0	0	2242
ბანკი															
29 ქართული			691	24	0	0	74	0	1	0	9	179	-5	00	972
ბანკი			535	38	69	0	55	0	0	0	40	67	0	0	803
29 ენაზა			719	100	21	0	427	0	594	777	630	-417	35	0	2887
31 ქველთაძის			410	22	3	0	12	0	0	7	2	-22	0	0	435
31 საიტი															
32 ჯორჯიან															
ინვესტ			896	36	6	0	106	0	0	27	0	27	0	0	1100
ბანკი			593	192	0	0	618	40	0	0	51	17	60	0	1572
33 კონსილი			705	97	0	0	126	30	58	0	18	23	0	0	1056
გამა-ბანკი			768	218	119	0	124	64	1193	0	555	-296	0	0	2744
35 სოციალ-ბანკი															
36 საქურორტ			826	75	122	0	128	0	124	10	203	-10	0	0	1477
ბანკი															
37 ქარიტ.															
ინდუსტრია			731	50	26	0	65	0	300	1	51	11	0	0	1234
ბანკი															

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
38 ინტელექტ			3400	1443	3741	11	3232	485	1789	628	7903	-65	1240	-1	23806
ბანკი															
39 თბილისი			691	101	103	0	58	0	6	25	105	-132	0	0	956
სტამბანკი															
40 ტრანსკ-			611	185	82	0	36	15	331	164	540	5	0	0	1967
გასია															
41 მენიბ			667	48	29	0	20	0	238	3	0	-15	0	0	990
ბანკი															
42 ბაზის-			671	27	14	0	41	0	50	0	195	20	0	0	1020
ბანკი			381	17	0	0	13	0	0	9	5	10	0	0	34
43 დარიალი			829	92	0	0	89	0	530	0	99	-14	1	0	1626
44 ლომი															
45 სპ.															
საფოსტო			928	674	1012	0	4239	105	431	840	917	10	255	0	9411
ბანკი															
46 ვილა			1500	127	583	1	362	0	1658	42	178	-22	0	0	4429
ბანკი															
47 თბილენი-															
30 რსალ			751	178	954	240	387	40	771	52	562	480	0	0	4415
ბანკი			726	123	0	0	6	0	0	0	632	9	0	0	1496
48 რონი			561	31	0	0	50	0	0	2	6	0	0	0	643
49 ლომბანკი															
50 ქართული			700	216	3	0	54	0	206	10	48	3	0	0	1240
კაპიტალი															
ბანკი			5887	3017	2657	791	4350	1568	130	1149	2113	-2498	3045	0	22210
51 (ვაერო)			106032	27482	45297	9486	50674	15416	61338	9231	45907	-191	10896	581	382149
სულ															

ცხრილი N1

კომერციული ბანკების მიერ უცხოურ ვალუტაში მოზიდული დეპოზიტებისა და ანაზრების მოცულობისა და მათზე დადგენილი საშუალო წლიური შენობილი საპროცენტო განაკვეთების დინამიკა 1998 წელი

პერიოდი	მოცულობა სულ ათ. ლარებში	მათ შორის											
		მოთხოვ-ნამდე		30 დღემდე		30 დღიდან 90 დღემდე		90 დღიდან 180 დღემდე		180 დღიდან 1 წლამდე		1 წელზე მეტი	
		მოც.	%	მოც.	%	მოც.	%	მოც.	%	მოც.	%	მოც.	%
1.01.98	43427	6014	3	3487	9	12189	17	10126	17	10484	21	1127	28
1.02.98	46129	7436	1	2616	8	11945	17	102216	21	11433	19	2483	18
1.03.98	45167	4234	4	2002	15	8796	17	14385	19	13583	20	3194	2
1.04.98	44844	6283	9	1234	14	7247	16	14231	22	12544	18	3305	2
													19

ცხრილი N2

კომერციული ბანკების მიერ უცხოურ ვალუტაში მოზიდული დეპოზიტებისა და ანაზრების მოცულობისა და მათზე დადგენილი საშუალო წლიური შენობილი საპროცენტო განაკვეთების დინამიკა 1998 წელი

პერიოდი	მოცულობა სულ ათ. ლარებში	მათ შორის											
		მოთხოვ-ნამდე		30 დღემდე		30 დღიდან 90 დღემდე		90 დღიდან 180 დღემდე		180 დღიდან 1 წლამდე		1 წელზე მეტი	
		მოც.	%	მოც.	%	მოც.	%	მოც.	%	მოც.	%	მოც.	%
1.01.98	16818	6794	4	1331	11	2027	14	2911	12	926	16	2829	7
1.02.98	17066	5821	5	1473	14	1469	16	102216	21	1382	11	2811	7
1.03.98	45167	4234	5	6006	16	1201	19	14385	19	1438	13	2739	7
1.04.98	44844	6283	5	6937	14	676	22	14231	22	2271	13	2662	7

ცხრილი N3

კომერციული ბანკების მიერ უცხოურ ვალუტაში მოზიდული დეპოზიტებისა და ანაზრების მოცულობისა და მათზე დადგენილი საშუალო წლიური შენობილი საპროცენტო განაკვეთების დინამიკა 1998 წელი

პერიოდი	მოცულობა სულ ათ. ლარებში	მათ შორის											
		მოთხოვ-ნამდე		30 დღემდე		30 დღიდან 90 დღემდე		90 დღიდან 180 დღემდე		180 დღიდან 1 წლამდე		1 წელზე მეტი	
		მოც.	%	მოც.	%	მოც.	%	მოც.	%	მოც.	%	მოც.	%
1.01.98	78340	10647	46	19062	45	16801	38	21276	38	926	16	2829	7
1.02.98	77640	8778	48	21549	45	15838	38	22800	32	1382	11	2811	7
1.03.98	77101	7310	50	21063	41	17838	34	21813	32	1438	13	2739	7
1.04.98	74409	6433	46	16120	51	17406	36	24430	30	2271	13	2662	7

ცხრილი N4

კომერციული ბანკების მიერ უცხოურ ვალუტაში მოზიდული დეპოზიტებისა და ანაზრების მოცულობისა და მათზე დადგენილი საშუალო წლიური შენობილი საპროცენტო განაკვეთების დინამიკა 1998 წელი

პერიოდი	მოცულობა სულ ათ. ლარებში	მათ შორის											
		მოთხოვ-ნამდე		30 დღემდე		30 დღიდან 90 დღემდე		90 დღიდან 180 დღემდე		180 დღიდან 1 წლამდე		1 წელზე მეტი	
		მოც.	%	მოც.	%	მოც.	%	მოც.	%	მოც.	%	მოც.	%
1.01.98	80521	6794	4	1331	11	2027	14	2911	12	926	16	2829	7
1.02.98	92808	5821	5	1473	14	1469	16	102216	21	1382	11	2811	7
1.03.98	98114	4234	5	6006	16	1201	19	14385	19	1438	13	2739	7
1.04.98	103623	6283	5	6937	14	676	22	14231	22	2271	13	2662	7

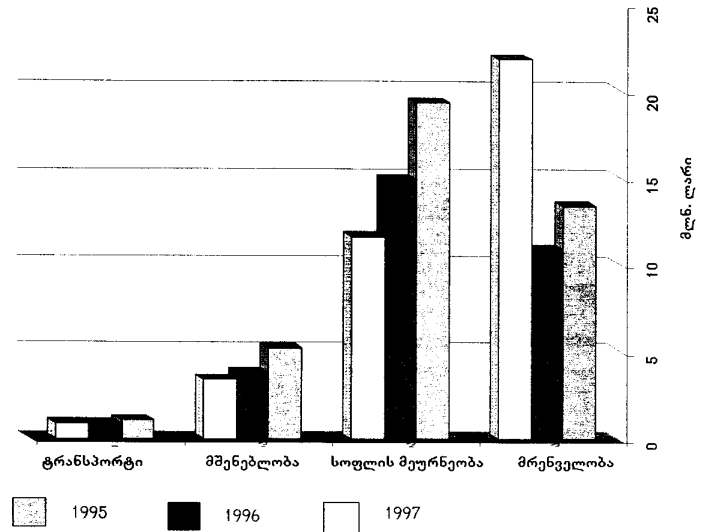
საპარტოვო მსხვერპლ სისტემაში მონაწილეობის მიხედვით

დაწარმო N2

	ზონის ერთეული	01.01.97	01.02.97	01.03.97	01.04.97	01.05.97	01.06.97	01.07.97	01.08.97	01.09.97	01.10.97	01.11.97	01.12.97
საქართველოზე რეგისტრირებული ბანკების რაოდენობა	ერთეული	61	22	21	57	57	55	55	53	53	53	53	53
ფილიალების რაოდენობა	ერთეული	101	166	167	171	171	200	169	179	181	181	182	182
ლოცვისარსებულ ბანკების რაოდენობა	ერთეული	61	62	61	57	57	55	54	53	53	53	53	53
მათ შორის: გენერალური ლიცენზიით	ერთეული	44	47	47	46	46	44	44	43	43	43	43	43
პროფიციული ლიცენზიის მქონე	ერთეული	14	14	14	16	16	16	16	17	17	17	17	17
ერთეული ბანკის მქონე	ერთეული	27	27	28	30	30	33	33	34	34	34	34	34
ბანკადგებულ საწესდებო ფონდი	ათას ლარ	9905	9905	9905	16460	16460	47232	48283	73353	73353	88847	88847	88847
ბანკადგებულ საწესდებო ფონდი	ათას ლარ	55338	55338	55338	50180	50180	29443	29443	17888	17888	16438	16438	16438
ზრდის ტემპი	% დრო	100	100	100	166.2	166.2	476.9	487.5	740.6	740.6	897	897	897
ზრდის ტემპი	% დრო	100	100	100	90.7	90.7	53.2	53.2	32.3	32.3	29.7	29.7	29.7
სანარმოების ორგანიზაციების და კოოპერატივების დეპოზიტის საერთო მოცულობა	ათას ლარ	1275	1554	2298	4257	4444	4546	5168	5464	5184	5184	3339	4397
ზრდის ტემპი	ათას ლარ	100	122	180.4	334.1	348.8	356.8	405.7	425.9	406.9	262.1	262.1	345.1
ბანკების კრებითი ბალანსი (ტრეზორი)	ათას ლარ	288863	330802	358007	387265	3888550	418926	300481	349595	43060	448529	448529	4666795
კომერციული ბანკების მიერ გაწეული კრედიტები	ათას ლარ	123797	124245	127949	132971	134309	137722	140878	143649	151314	151314	159994	167065
ზრდის ტემპი	ათას ლარ	100	100.4	103.4	107.4	108.5	111.2	113.8	116	117.2	122.2	129.2	135
მათ შორის: მოკვადიანი გრძელვადიანი	ათას ლარ	12167	122654	126320	131371	132956	136376	139458	142258	141868	148072	156632	164380
ზრდის ტემპი	ათას ლარ	100	100.4	103.4	107.5	108.8	111.6	114.2	116.4	116.1	121.2	138.2	134.1
ზრდის ტემპი	ათას ლარ	100	1591	1629	1600	1349	1349	1420	3282	3242	3242	3362	3225
სხვა ბანკების მიერ გაწეული კრედიტები	ათას ლარ	1630	97.6	94.9	82.8	83	82.8	87.1	85.3	201.3	195.9	286.3	197.9
დაბანკების სახელმწიფო საცემო ფონდების მიერ გაწეული კრედიტები	ათას ლარ	5713	7218	6390	6704	5623	7986	9173	8312	8176	11642	6561	7200
ვალიანების მიერ გაწეული კრედიტები	ათას ლარ	100	126.3	111.9	117.4	98.4	139.8	160.6	143.1	203.8	114.8	1413	126
ზრდის ტემპი									977	594	60.8	144.6	3077
													314.9

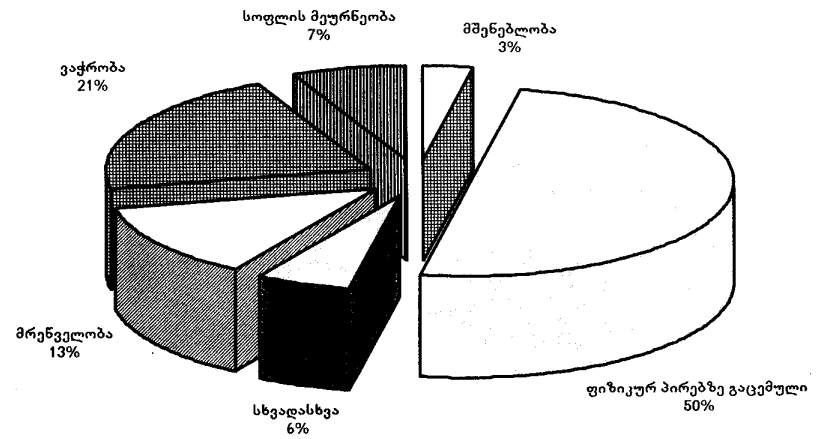
მოკვადიანი და საშუალო ვადიანი სესხების ღირებულების მიხედვით

გრაფიკი N1

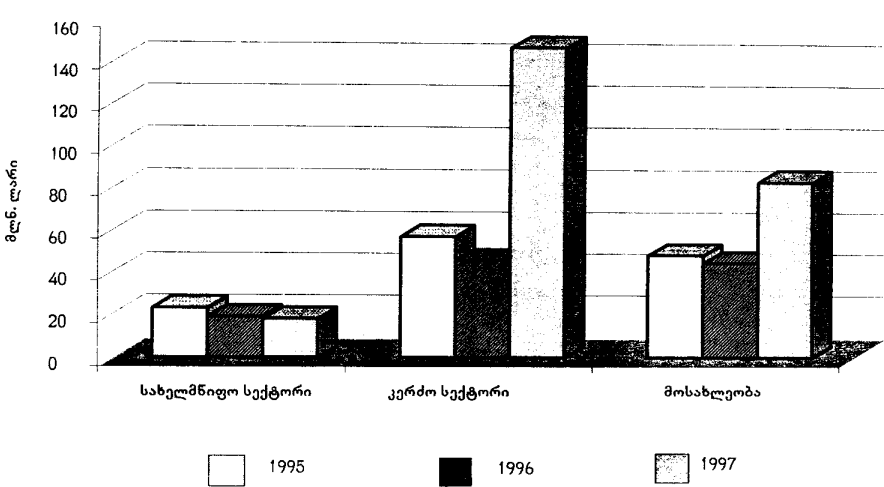
გრაფიკი N2

კომერციული ბანკების მიერ 1998 წლისათვის გაცემული სესხების სტრუქტურა დაზოგბრუნვით

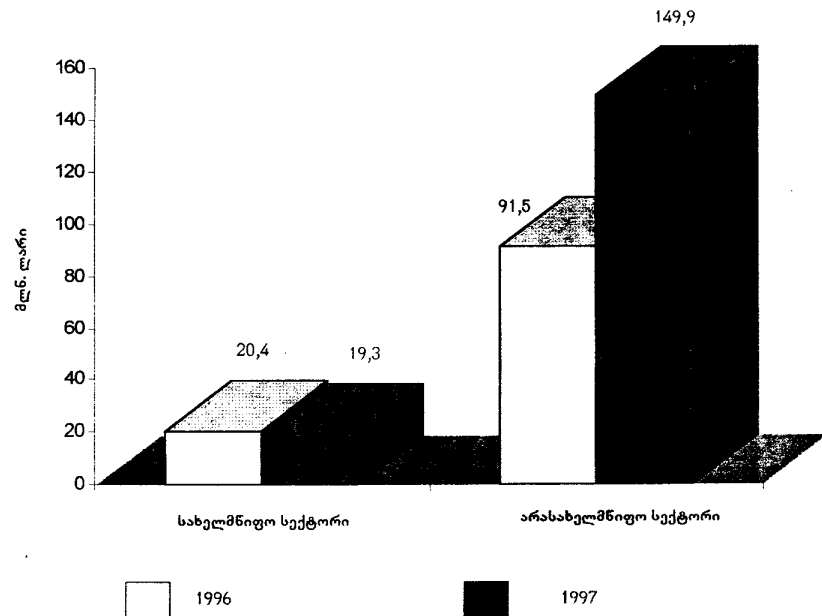
გრაფიკი N3

მოკლევადიანი და საშუალო ვადიანი კრედიტები

გრაფიკი N4

კომერციული ბანკების მიერ გაცემული სესხები სექტორების მიხედვით

საქონლის მფლობელი (1998 წლის მარტი, აპრილი, მაისი)

დავით ლომიკა
გიორგი ზარბაძე

განვითარების თანამედროვე ეტაპზე, როდესაც დინამიკური მთავრობის მიერ გამოცხადებული რეფორმების მეორე ეტაპი, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ქვეყნის საფინანსო-ეკონომიკური მდგომარეობის მონიტორინგს.

ამ მხრივ შეტად საინტერესოა საფინანსო სისტემის ძირითადი რგოლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესრულების მაჩვენებლები (იხ. ცხრილი N1).

მხოლოდ 39,4%-ით, რაც გამოწვეულია ამ გადასახადის გეგმით გათვალისწინებული ამოღებულ საგადასახადო ინსპექციის მიერ 57,1%-ით და საბაჟო დეპარტამენტის მიერ 38,3%-ით შესრულებამ. სოლო დღე შესრულდა 98,3%-ით. ამის შედეგად სახელმწიფო ბიუჯეტის აააკლდა 13,6 მლნ ლარი. ამ ორი სახის გადასახადის სრულ და ოპერატიულ ამოღებას მომავალში დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს, რადგან სა-

ცხრილი N1

	1997 წ. I კვარტალი მლნ ლარი	1998 წ. I კვარტალი მლნ ლარი	1998 წ. I კვარტალი 1997 წ. I კვარტალთან შედარებით
სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლები და გრანტები	94.4	159.5	169.0%
ცენტრალური ბიუჯეტის შემოსავლები	68.7	125.4	182.5%
საგადასახადო შემოსავლები	64.9	77.5	119.5%
არაგადასახადო შემოსავლები	2.7	43.1	1596.3%
კაპიტალური შემოსავლები	1.1	4.7	426.0%
სპეციალური სახელმწიფო ფონდების შემოსავლები	23.5	34.1	145.3%
უცხოეთიდან მიღებული გრანტები	2.2	0	0
სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯები და წმინდა დაკრედიტება	154.1	187.3	121.2%
ცენტრალური ბიუჯეტის ხარჯები და წმინდა დაკრედიტება	124.3	148.5	119.5%
სპეციალური სახელმწიფო ფონდების ხარჯები	29.8	38.8	130.3%
დეფიციტი	59.7	27.8	

* წყარო — სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი

სახელმწიფო ფინანსების აგრეგირებული მაჩვენებლების ფაქტორული მონაცემების მიხედვით 1998 წლის I კვარტალში სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლები გეგმასთან შედარებით შესრულდა 114,5%-ით და შეადგინა 159 მლნ ლარი. მთელი შემოსავლების 78,6% ცენტრალური ბიუჯეტის შემოსავლებზე მოდის. მათ შორის საგადასახადო შემოსავლები შესრულდა 89,8%-ით, რაც განპირობებულია საექციზო გადასახადის და დღეს- არასრულყოფილი შესრულებით. აქციზი გეგმასთან შედარებით შესრულდა

სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების ფორმირებაში მათ 45% უკავიათ.

სხვა საგადასახადო შემოსავლები გეგმაზე გადამეტებით შესრულდა. კერძოდ, შემდეგი გადასახადები:

საშემოსავლო გადასახადი შესრულდა 132,6%-ით და შეადგინა 7,8 მლნ ლარი;

მოგების გადასახადი — 139,6%-ით და შეადგინა 4,4 მლნ ლარი;

საბაჟო გადასახადი — 114,4%-ით და შეადგინა

13,5 მლნ ლარი; სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების ფორმირებაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა არასაგადასახადო შემოსავლებმა, რომელიც 39,1%-ით შესრულდა და შეადგინა 43,1 მლნ ლარი.

სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების 21,4% მოდიოდა სპეციალურ სახელმწიფო ფონდებზე, რომელთა მიერ მიღებულმა შემოსავლებმა 34,1 მლნ ლარი შე-

1998 წლის I კვარტალში სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლებმა შეადგინა 159,3 მლნ ლარი.

ადგინა და წინა წელთან შედარებით 45,3%-ით გაიზარდა.

1998 წლის I კვარტალში სახელმწიფო ბიუჯეტის გეგმასთან შედარებით 14,5%-ით შესრულებამ გამოიწვია ხარჯების გაზრდა და შეადგინა 154,5%. მათ შორის გეგმის ზევით განეული იქნა შემდეგი ხარჯები: სოციალური დახმევები და სოციალური უზრუნველყოფა შესრულდა 105,1%-ით და შეადგინა 29,6 მლნ ლარი (მათ შორის აღსანიშნავია, რომ საპენსიო ფონდში გადასაცემი ტრანსფერტის საკასო შესრულებამ შეადგინა 137%, რაც 10,3 მლნ ლარია); სათბობო-ენერგეტიკული კომპლექსი — 307,8% და შეადგინა 0,98 მლნ ლარი; ასევე მნიშვნელოვნად გაიზარდა სახაზინო ვალდებულებების დისკონტის ხარჯები, რომელმაც გეგმის გათვალისწინებული 150 ათასი ლარის ნაცვლად შეადგინა 524 ათასი ლარი. მსოფლიო ბანკის კრედიტების მომსახურების ხარჯები გაიზარდა 303 ათასი ლარით და გეგმასთან შედარებით შესრულდა 183,6%-ია.

თანამედროვე ეტაპზე მნიშვნელოვანი ყურადღება უნდა მიექცეს სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯების რაციონალურ განევას. პირველ რიგში უნდა შესრულდეს ბიუჯეტის დაცული მუხლები და ძირითადი

1998 წლის I კვარტალში სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯებმა შეადგინა 187,3 მლნ ლარი.

პრიორიტეტები, რომლებიც განისაზღვრა სახელმწიფო ბიუჯეტის მიღებისას, და შემდეგ შემოსავლების შესაბამისად სხვა დანარჩენი ხარჯები — პროკორცეულობა.

წინა წელთან შედარებით სახელმწიფო ბიუჯეტის საკუთარი შემოსავლების არსებითმა ზრდამ განაპირობა სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტის მნიშვნელოვანი შემცირება და იგი 1997 წლის I კვარტალთან შედარებით შემცირებულია 31,9 მლნ ლარით, ანუ 53,5%-ით.

სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდებით ფინანსური

1998 წლის პირველ კვარტალში სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტმა შეადგინა 27,8 მლნ ლარი.

რესურსების მობილიზაცია ბიუჯეტის დეფიციტის შესავსებად კვლავ მნიშვნელოვანი საკითხია, რადგან იგი ბიუჯეტის დეფიციტის დაფინანსების არაინფლაციური წყაროს წარმოადგენს. დღეისათვის სახაზინო ვალდებულებებით მობილიზებული სახსრები

ძალიან მცირეა, მაგრამ მომავალში ვიმედოვნებთ, რომ საქართველოს მთავრობის მიერ სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების გამოშვების გზით აღებული სახაზინო ვალდებულებები დიდ როლს ითამაშებს არსებულ დეფიციტის დაფარვაში.

სახაზინო ვალდებულება წარმოადგენს ურისკო და ფასიან ქაღალდებში ყველაზე ლიკვიდურ, მისაღებ აქტივს საქართველოში. მას გააჩნია განვითარების ყველაზე სწრაფი ტენდენცია სხვა დარგებთან შედარებით.

1998 წლის მარტი-აპრილის მონაცემებით (იხ. გრაფიკი N1 და გრაფიკი N2) სახაზინო ვალდებულებებზე საპროცენტო განაკვეთი თანდათან განიცდიდა შემცირებას და ბანკთაშორის საკრედიტო რესურსების აუქციონზე დაფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთზე დაბლა დაეცა (იხ. გრაფიკი N3), რაც გამოწვეულია სახაზინო ვალდებულებების ბაზარზე კონკურენციის გამძაფრებით.

მიუხედავად სახაზინო ვალდებულებების ბაზრის მზარდი განვითარებისა, ბევრია ხელისშემშლელი პირობები:

— აუქციონის შესახებ ინფორმაციის არადროული გამოცხადება და მიტანა ბანკებამდე;

— აუქციონამდე ერთი დღით ადრე მთლიანი თანხის ჩარიცხვა;

— თანხის ნომინალით გადარიცხვა დისკონტის გაუთვალისწინებლად.

— აუქციონის ჩატარების ტექნიკური გაუმართაობა, რაც იწვევს ლობიების საშუალებებს.

— ზედა ზღვრის არ არსებობა და არანაირი მცდელობა სიტუაციის გაუარესებაზე, ანუ ინტერვენციის მეთოდის არ გამოყენება.

ეკონომიკური რეფორმების მეორე ეტაპზე ფულად-საკრედიტო სისტემაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ეროვნული ბანკის მიერ განხორციელებულ „მცოცავი მართვალი“ საველუტო კურსის პოლიტიკას.

ეროვნული ბანკი მონაწილეობს საველუტო ბაზარზე — თბილისის ბანკთაშორის საველუტო ბირჟაზე (თბსბ-ზე), რათა დაეკავშირებინოს აშშ დოლარზე მოთხოვნა. ამ მიზნით მან 1998 წლის (მარტი, აპრილის მონაცემებით) 2,4 მლნ აშშ დოლარის ინტერვენცია მოახდინა. თუ გადავხედავთ წინა ორი თვის მონაცემებს (22 მლნ აშშ დოლარი), ეს მაჩვენებელი მნიშვნელოვნად შემცირებულია (იხ. გრაფიკი N4).

1998 წლის მარტი-აპრილში ეროვნული ბანკის უცხოური ვალუტის რეზერვები შემცირდა 11,6 მლნ ლარით და შეადგინა 186,8 მლნ ლარი. ამავე დროს წმინდა უცხოური აქტივები შემცირდა 12,4 მლნ ლარით და შეადგინა 152 მლნ ლარი. ხოლო წმინდა შიდა აქტივები გაიზარდა 28,5 მლნ ლარით და შეადგინა 423 მლნ ლარი; მთავრობის წმინდა დავალიანება გაიზარდა 24,1 მლნ ლარით და შეადგინა 443 მლნ ლარი. ამან გამოიწვია სარეზერვო ფულის გაზრდა 16,2 მლნ ლარით და მიაღწია 271 მლნ ლარს.

მარტი-აპრილის პერიოდში ფულის მასა გაიზარდა:

— ფართო ფული (ბანკებს გარეთ არსებული ნაღ

წულ, ასევე უცხოურ ვალუტაში) გაიზარდა 12,8 მლნ ლარით და შეადგინა 373,6 მლნ ლარი;

— ფართო ფული უცხოური დეპოზიტების გარეშე გაიზარდა 6,3 მლნ ლარით და მიაღწია 278,4 მლნ ლარს;

— სარეზერვო ფულის მასა (ბანკებს გარეთ არსებული ნაღდ ფული და მატებელი ბანკები არსებული სხვადასხვა რეზერვები) გაიზარდა 16,2 მლნ ლარით და მიაღწია 271 მლნ ლარს;

— ლარები მიმოქცევაში გაიზარდა 10,2 მლნ ლარით და მიაღწია 237,6 მლნ ლარს. ეს გამოიწვია იმ საველუტო პოლიტიკამ, რომელიც განახორციელა ეროვნულმა ბანკმა თბსბ-ზე უცხოურ ვალუტაზე

1998 წლის 4 თვის ინფლაციის ტემპი არის 2,4%

მზარდი მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად.

თბილისის ბანკთაშორის საველუტო ბირჟაზე 1998 წლის მარტი-აპრილში გამოთვლად ვაჭრობებზე ოპერაციების საერთო მოცულობა შეადგენდა 7,4 მლნ აშშ დოლარს. აქედან ეროვნულმა ბანკმა გაყიდა 4,5 მლნ აშშ დოლარი, ხოლო იყიდა 1,2 მლნ აშშ დოლარი. ამის შედეგად აშშ დოლარის მიმართ ჩამოყალიბდა ლარის ოფიციალური გაცვლის საშუალო კურსი — 1 აშშ დოლარი=1,34 ლარი (იხ. გრაფიკი

N5).

ეროვნული ბანკის მიერ გამოცხადებული ოფიციალური კურსები რუსულ რუბლთან და გერმანულ მარკასთან მიმართებაში განიცდიდა რხევებს (იხ. გრაფიკი N6 და N7). ამ კურსების რხევები, როგორც გრაფიკებიდან ჩანს, უფრო შესამჩნევია ვიდრე დოლარის კურსის. რუსული რუბლის ძლიერი დაცემა შეიმჩნევა მომენტალურად აპრილის შუა რიცხვებში, რომელიც შემდეგში სწრაფად დარეგულირდა.

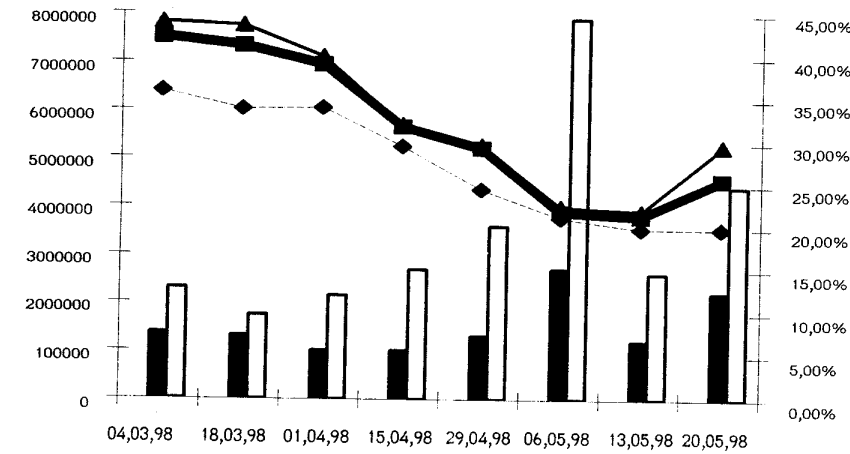
1998 წლის აპრილში სამომხმარებლო ფასების ინდექსმა 1997 წლის დეკემბერთან შედარებით შეადგინა 102,4%. 1998 წლის 4 თვის მონაცემებით ინფლაციის დონე თვეში საშუალოდ 0,6% იყო. ვასული წლის შესაბამის პერიოდში კი — 1%.

სავალადად კოდექსში ცვლილებების შეტანის შემდეგ, რომელსაც ერთ-ერთ შედეგად ბენზინის გაძვირება მოჰყვა, მოსალოდნელი იყო სამომხმარებლო ფასების ინდექსის და შესაბამისად ინფლაციის ზრდაც, მაგრამ აბსოლუტურად მოულოდნელად ბენზინის ფასების ზრდამ არ გამოიწვია ჯაჭვური რეაქცია და 1998 წლის პირველ ოთხ თვეში ინფლაციის ტენდენცია, რომელიც 2,4% შეადგენდა და 1997 წლის ამავე პერიოდის შესაბამის მაჩვენებელს 1,5 ერთეულით ჩამოუვარდებოდა (1997 წლის პირველი ოთხი თვის ინფლაციის ტემპი 3,9% იყო), შენარჩუნებული იქნა მაისის თვეშიც.

გრაფიკი N1

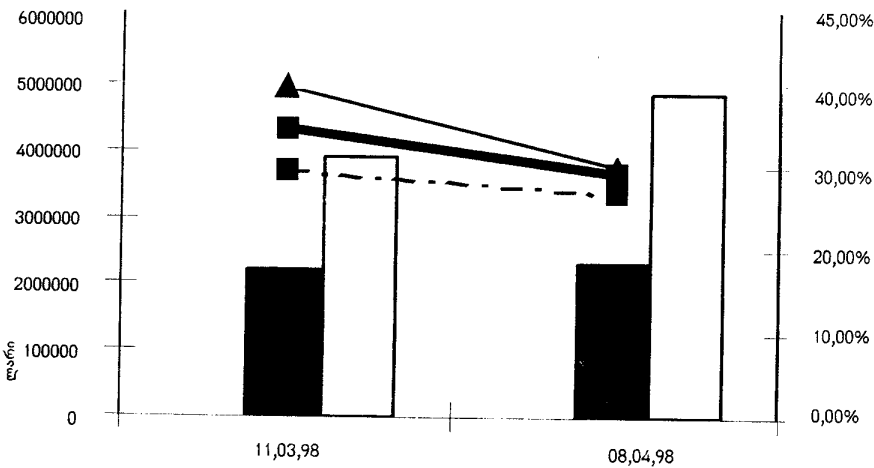
91-დღიანი სასაზირო ვალდებულებების აუქციონების შედეგების დინამიკა

ემისიის მოცულობა   მოთხოვნა   მინიმალური   საშუალო შეწონილი   მაქსიმალური

გრაფიკი N2

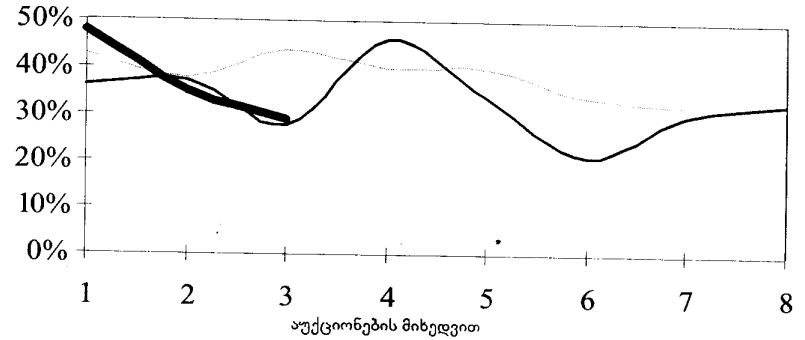
28-დღიანი სასაზირო ვალდებულებების შედეგების დინამიკა

ემისიის მოცულობა   მოთხოვნა   მინიმალური   საშუალო შეწონილი   მაქსიმალური

გრაფიკი N3

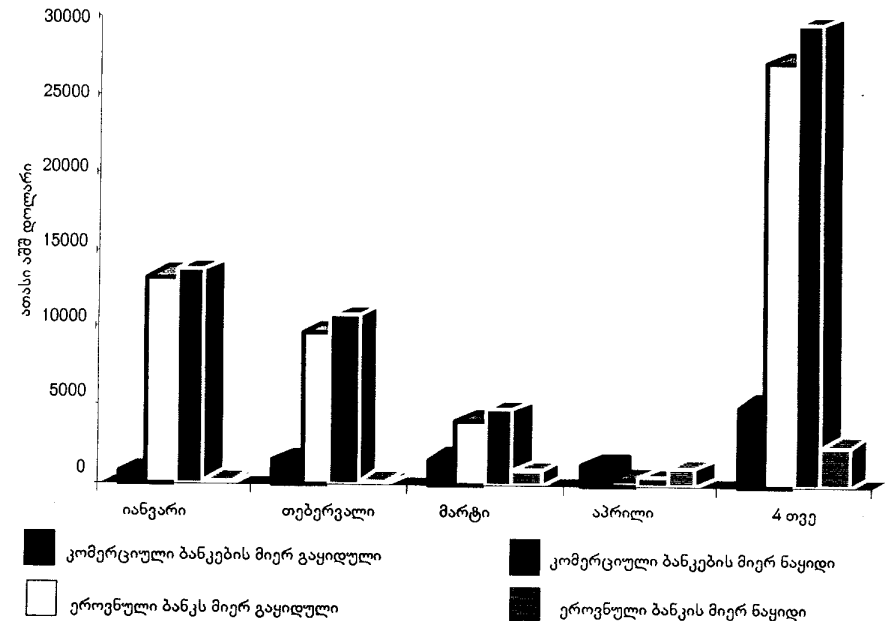
საპარტველოს ეროვნული ბანკის განკთავების საკრედიტო რესურსების აუქციონებზე ვალდების მიხედვით დაფინანსებული საპროცენტო განაკვეთების დინამიკა 1998 წლის მარტიდან 1 მაისამდე

7 დღიანი   30 დღიანი   90 დღიანი

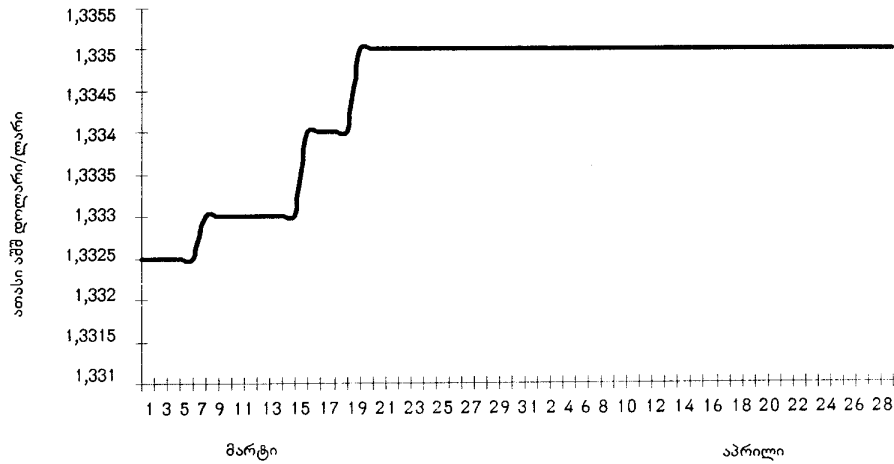
გრაფიკი N4

თბილისის განკთავების სავალუტო ბიჭვანუა აუქციონების შედეგების დინამიკა 1998 წლის მარტიდან 4 თვემდე

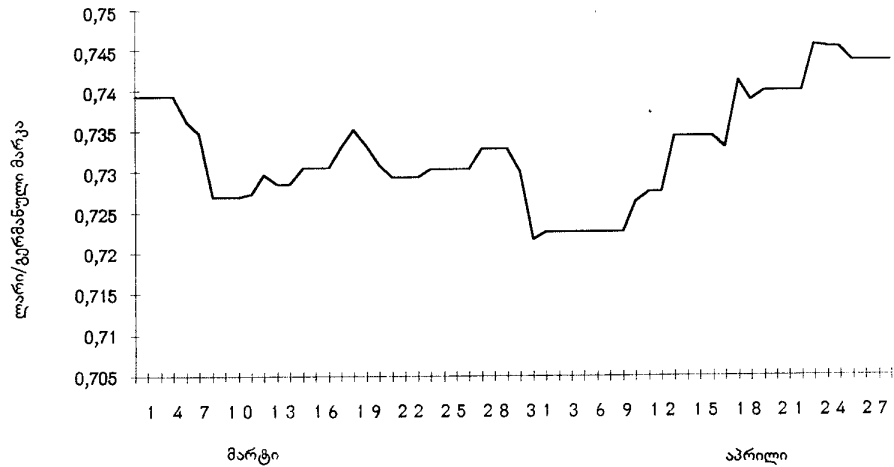
გრაფიკი N 5

აშშ დოლარის ლართან მიმართებაში გაცვლითი კურსის დინამიკა

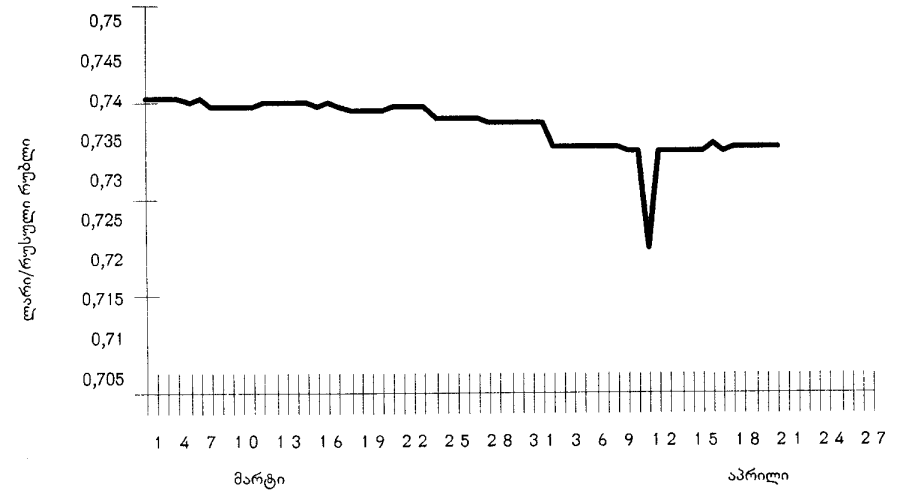
გრაფიკი N 6

ლარის გერმანულ მარკასთან მიმართებაში ოფიციალური გაცვლითი კურსის დინამიკა

გრაფიკი N 7

ლარის რუსულ რუბლთან მიმართებაში ოფიციალური გაცვლითი კურსის დინამიკა

ფრიდრიხ ებერტის ფონდი

ფრიდრიხ ებერტის ფონდი არის დამოუკიდებელი საზოგადოებრივ-კულტურული ორგანიზაცია, რომელიც მჭიდრო კავშირშია გერმანიის სოციალ-დემოკრატიულ პარტიასთან. იგი დაფუძნებულ იქნა 1925 წლის 2 მარტს ვაიმარის პირველი პრეზიდენტის, სოციალ-დემოკრატების ლიდერის ფრიდრიხ ებერტის საპატივცემულოდ.

დღესდღეობით ფრიდრიხ ებერტის ფონდის თანამშრომელთა რიცხვი 540 კაცს შეადგენს. ფონდს ბიუროები გააჩნია მსოფლიოს 89 ქვეყანაში.

ფონდის მოღვაწეობის სფეროები ვადა:

- * დემოკრატიული სულისკვეთების საზოგადოების ყველა ფენის წარმომადგენელთა განათლება;
- * ერთაშორისი თანხმობის ხელშეწყობა და განვითარებად ქვეყნებთან თანამშრომლობა;
- * როგორც გერმანიაში, ასევე მის საზღვრებს გარეთ მცხოვრები ნიჭიერი სტუდენტებისა და ახალგაზრდა მეცნიერ-მუშაკებისათვის სტიპენდიების გამოყოფა;
- * სამეცნიერო გამოკვლევების, კვლევითი სამუშაოების წახალისება;
- * კულტურისა და ხელოვნების განვითარების ხელშეწყობა.

საქართველოში ფონდის წარმომადგენლობა 1994 წელს დაარსდა. ფონდი აქტიურად თანამშრომლობს როგორც სამთავრობო, ასევე არასამთავრობო ორგანიზაციებთან, განსაკუთრებით კი — ახალგაზრდა ორგანიზაციებთან. კონფერენციების და სემინარების მოწყობით, სატელევიზიო პროგრამებითა თუ სპეციალისტების მომზადებით იგი ცდილობს თავისი წვლილი შეიტანოს აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის გამოცდილების, ცოდნის გაცვლაში. საქართველოში ფონდის საქმიანობის სფერო შემდეგ საკითხებს მოიცავს:

- * დემოკრატიის მხარდაჭერა, ეთნიკური უმცირესობების და ქალთა მოძრაობის დაცვა;
- * ეკონომიური რეფორმა, სოციალური პოლიტიკა და გარემოს დაცვა;
- * საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკა.

ფრიდრიხ ებერტის ფონდი საქართველოში დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს სემინარულ მუშაობას სხვადასხვა ასაკობრივ და პროფესიულ ჯგუფებთან, როგორცაა, მაგალითად: კონფლიქტების გადაწყვეტის ალტერნატიული გზების შემუშავების მიზნით ტრენინგ-სემინარების ჩატარება ლტოლვილებთან, ყურნალისტებთან, პოლიციელებთან, მართვის, ეკონომიკის, სამართლის საკითხების ირგვლივ — ცალკეული რეგიონების გამგებლებთან. ფონდის ხელშეწყობით ქვეყნდება მთელი რიგი პუბლიკაციები სხვადასხვა თემებზე, უმაღლეს სასწავლებლებში ეწყობა ვიდეო-ლექციები, რომელთაც უძღვებიან გერმანიიდან მოწვეული მაღალკვალიფიციური სპეციალისტები.

ფონდთან მჭიდრო თანამშრომლობით საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრის მიერ შემუშავებულ იქნა ისეთი მნიშვნელოვანი კანონპროექტები, როგორცაა, გარემოსდაცვითი ნებართვისა და პოლიტიკური ორგანიზაციების შესახებ კანონპროექტი.

ფრიდრიხ ებერტის ფონდს მომავლისათვის განზრახული აქვს სამოქმედო ასპარეზის გაზრდა და მუშაობის უფრო აქტიურად წარმართვა საქართველოს სხვადასხვა რეგიონებში.

საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი დაფუძნებულ იქნა 1995 წლის ივლისში. იგი წარმოადგენს დამოუკიდებელ, არასამთავრობო, არაპოლიტიკურ, არაკომერციულ ორგანიზაციას. მისი წევრები არიან სხვადასხვა სამეცნიერო წრეების წარმომადგენლები, მდიდარი გამოცდილების მქონე სპეციალისტები, ასევე სტუდენტები და ახალგაზრდები, რომლებიც გამოცდილ თანამშრომლებთან ერთად მუშაობენ ცენტრისათვის პრიორიტეტულ პრობლემებზე და თანამშრომლობენ ადგილობრივ და საერთაშორისო ორგანიზაციებთან.

ცენტრი სხვა ტრადიციული ტიპის არასამთავრობო ორგანიზაციებისაგან განსხვავებით, არ შემოიფარგლება მხოლოდ დამოუკიდებელი მკვლევარისა და დამკვირვებლის როლით და ცდილობს, გაეყვანოს ქვეყანაში მიმდინარე პროცესებზე. ამ მიზნით ცენტრი აქტიურად თანამშრომლობს არა მარტო სამეცნიერო და არა-სამთავრობო, არამედ სამთავრობო ორგანიზაციებთანაც, რათა საერთო ძალისხმევით შემუშავდეს ჩვენს ქვეყანაში არსებული რთული ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური პრობლემების გადაჭრის ოპტიმალური გზები. ცენტრში დამუშავებული სტრატეგიული გეგმები საბოლოო სახეს მხოლოდ მრავალჯერადი საჯარო განხილვების შემდეგ ღებულობს, რაც უზრუნველყოფს ამ პროცესში ყველა დაინტერესებული პირისა თუ ორგანიზაციის მონაწილეობას.

ცენტრის პრიორიტეტული მიმართულებები:

- * საზოგადოება და დემოკრატია
- * გარემოს დაცვა და მდგრადი განვითარება
- * საგარეო პოლიტიკა და ეროვნული უსაფრთხოება
- * ეკონომიკა, ფინანსები და სოციალური პოლიტიკა

ბანსორციელებული პროექტები

1. კანონპროექტი საქართველოს გარემოსდაცვითი ნებართვების შესახებ; (კანონი მიღებულია პარლამენტის მიერ.)
2. კანონპროექტი საქართველოს პოლიტიკური ორგანიზაციების შესახებ; (კანონი მიღებულია პარლამენტის მიერ.)
3. საქართველოს ტერიტორიული მოწყობის შესახებ კონცეფციის შემუშავება.

ცენტრის საონსორები

1. ფრიდრიხ ებერტის ფონდი, გერმანია.
2. ნიდერლანდების ორგანიზაცია საერთაშორისო თანამშრომლობისა და განვითარებისათვის, ჰოლანდია.
3. ბერგპოფის კონფლიქტოლოგიის ინსტიტუტი, გერმანია.

უპანასკნელი ინფორმაცია

* ამა წლის 30 აპრილს მდინარე ჭოროხზე ელექტროსადგურის მშენებლობის საკითხთან დაკავშირებით მოუწყო აქცია-სემინარი.

* 21 მაისს ჩატარდა სემინარი თემაზე საქართველოს ენერგორესურსები.

* 29 მაისს სემინარზე ეკონომიკის, ფინანსების და სოციალური პოლიტიკის სამუშაო ჯგუფის მიერ განხილულ იქნა შემდეგი საკითხები: საქართველოს საგარეო ვალები, სააქციო ვალდებულებები საქართველოში, ეკონომიკური მიმოხილვა.

ცენტრის საქმიანობით დაინტერესებულ პირებს დამატებითი ინფორმაციის მისაღებად შეუძლიათ, დაგვიკავშირდნენ.
 ქ.თბილისი 380008, ზუბალაშვილების ქ. N30/7, საფოსტო ყუთი N45;
 ტელ./ფაქსი: (995 32) 984653;
 ელექტრონული ფოსტა: csrdg@iberiapac.ge

დაინტერესებულ პირთა საყურადღებოდ!

ნებისმიერ დაინტერესებულ პირს წესდებით გათვალისწინებული საწევროს გადახდის შემთხვევაში შეუძლია, განდეს ჩვენი ორგანიზაციის წევრი და მონაწილეობა მიიღოს ორგანიზაციის საქმიანობასთან დაკავშირებული საკითხების განხილვასა თუ ცენტრის მიერ ჩატარებულ ყველა სახის ღონისძიებაში, აგრეთვე რეგულარულად მიიღოს ცენტრის მიერ გამოცემული ბიულეტენები. წლიური საწევრო გადასახადი შეადგენს 20 ლარს.

ღონორი შეიძლება იყოს ნებისმიერი ეროვნების ცალკეული პიროვნება თუ ადგილობრივი და საერთაშორისო ორგანიზაცია, რომლის სახელი სურვილისამებრ მითითებული იქნება ცენტრის ბიულეტენში. წლიური შენატანი მათთვის შეადგენს 250 ლარს.

სპონსორობის გაწევა შესაძლებელია როგორც ცალკეული ღონისძიების დაფინანსების გზით, ასევე ცენტრის საქმიანობისათვის წლიური შეწირულობის სახით. ორივე შემთხვევაში სპონსორის ვინაობა და მისი საქმიანობის შესახებ ვრცელი ინფორმაცია განთავსდება ბიულეტენის თითოეულ ნომერში.

ბიულეტენის ცალკეული ნომრის გამოცემის დაფინანსებისათვის საჭირო მინიმალური თანხა შეადგენს 80 ლარს, ხოლო თორმეტი ნომრისათვის - 800 ლარს. ორივე შემთხვევაში იგულისხმება ვრცელი ინფორმაციის განთავსება შესაბამის ნომრებში, ცალკე ინფორმაციის განთავსების ფასი კი 60 ლარია.

ცენტრი რეგულარულად გამოსცემს ბიულეტენებს, რომლებიც მიეწოდება საქართველოს პრეზიდენტს, პარლამენტის წევრებს, ყველა სამინისტროსა და მინისტრს, სახელმწიფო კანცელარიის თანამშრომლებს, სახელმწიფო კომიტეტების, კონცერნების, დეპარტამენტებისა და კორპორაციების თავმჯდომარეებს, ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებისა და რეგიონალური ადმინისტრაციების, უმაღლესი სასწავლებლებისა და წამყვანი კვლევითი ინსტიტუტების ხელმძღვანელებს, ძირითად პოლიტიკურ პარტიებს, ცნობილ ბიზნესმენებს, საქართველოში არსებულ საერთაშორისო და არასამთავრობო ორგანიზაციებს. ბიულეტენის გავრცელება ხდება უფასოდ.

**გიულეტანში ინფორმაციის
განთავსებისათვის გთხოვთ,
დაგვიკავშირდეთ შეგდამ გისამართზე:**

ქ.თბილისი 380008.
ზუბალაშვილების ქ. №30 /7
საფოსტო ყუთი №45.
ტელ./ფაქსი: 995 32 984653.
ელექტრონული ფოსტა: csrdg@iberiapac.ge

დაინტერესდნ ს/ს „კაგაელში“